

Jaarverslag

Stichting
Het Drentse
Landschap

2021

Jaarverslag 2021

Stichting Het Drentse Landschap

Missie

Stichting Het Drentse Landschap is opgericht op 11 juni 1934. Ze wil ervoor zorgen dat Drenthe mooi en leefbaar blijft. Dat doet Het Drentse Landschap door het aankopen en goed beheren van (natuur)terreinen en cultuurhistorisch waardevolle objecten als boerderijen en kerken. Ook verzorgt ze educatie en voorlichting over de waarde van natuur, landschap en erfgoed.

Strategisch beleid

Het Drentse Landschap vindt het belangrijk dat er een groot draagvlak is voor de bescherming van de natuur, het landschap en de cultuur in Drenthe. Daarom opereert ze op veel verschillende werkvelden en zal ze zo nodig haar werkveld verbreden. Op deze wijze wil Het Drentse Landschap haar positie in de sectoren natuurbeheer en cultureel erfgoed versterken, zowel bij de politiek, de overheden en aanverwante organisaties als bij de Drentse bevolking.

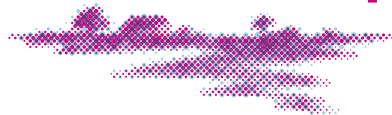
Richtlijn

Dit jaarverslag is opgesteld volgens de Richtlijn van de Raad voor de Jaarverslaggeving en voldoet daarmee aan de eisen van het CBF-Keur.

Stichting Het Drentse Landschap

Kloosterstraat 5
9401 KD Assen
www.drentslandschap.nl

Het Drentse Landschap

Stichting Het Drentse Landschap behartigt ook de belangen van:

- Stichting Oude Drentse Kerken
- Stichting Drs. A.V.J. den Hartogh Fonds
- Fonds Onrendabele Monumenten

Inhoud

Voorwoord 5

Verslag Raad van Toezicht 9

1 Natuur en landschap 13

1.1 Projecten 14

1.2 Grondverwerving 17

1.3 Onderzoek en evaluatie 19

1.4 Beheer natuurgebieden 21

1.5 Belangenbehartiging en beleidsontwikkeling 25

2 Cultureel erfgoed 31

2.1 Projecten 32

2.2 Verwerving erfgoed 35

2.3 Beheer gebouwen en erven 36

2.4 Belangenbehartiging en beleidsontwikkeling 38

3 Contact met de samenleving 41

3.1 Projecten 42

3.2 Steun aan Het Drentse Landschap 44

3.3 Activiteiten 47

3.4 Vrijwilligers 50

3.5 Beleidsontwikkeling 52

4 Personeel en organisatie 53

4.1 Organisatieontwikkeling 54

4.2 Personeel 55

4.3 Duurzaamheid 58

5 Jaarrekening 2021 59

5.1 Financiën 60

5.2 Risicomanagement 62

5.3 Verantwoordingsverklaring 65

5.4 Jaarrekening 67

5.5 Begroting 2022 88

5.6 Accountantsverklaring 89

Bijlagen 93

1 Samenstelling bestuur en commissies 94

2 Organisatieschema Het Drentse Landschap 95

3 Overzicht natuurgebieden 96

4 Overzicht gebouwen 97

5 Overzicht archeologische objecten 100

6 Overzicht beelden 101

7 Overzicht deelname overlegstructuren 102

8 Overzicht bedrijfssponsors 103

Colofon

Uitgave

Stichting Het Drentse Landschap
Assen, juni 2022

Coördinatie

Paulien Zomer

Redactie

Bertus Boivin

Tekstcorrectie

Redactie bureau Marita Weener

Fotografie

Tino Broekstra 20
Peter Celie 59
Hans Dekker 9, 18, 19, 29, 30
Sake Elzinga 23,39
Guido Hansman 28, 36
Joop Hellinga 16
Lineke Huizing 5
Karla Leeftink 11, 93
Hero Moorlag 61
Shutterstock 13, 15, 26, 56
Uko Vegter 14
Frank van der Velden 31, 38, 51, 35
Wies Vink 55
Paulien Zomer, 21,32, 33, 35, 41, 42, 50

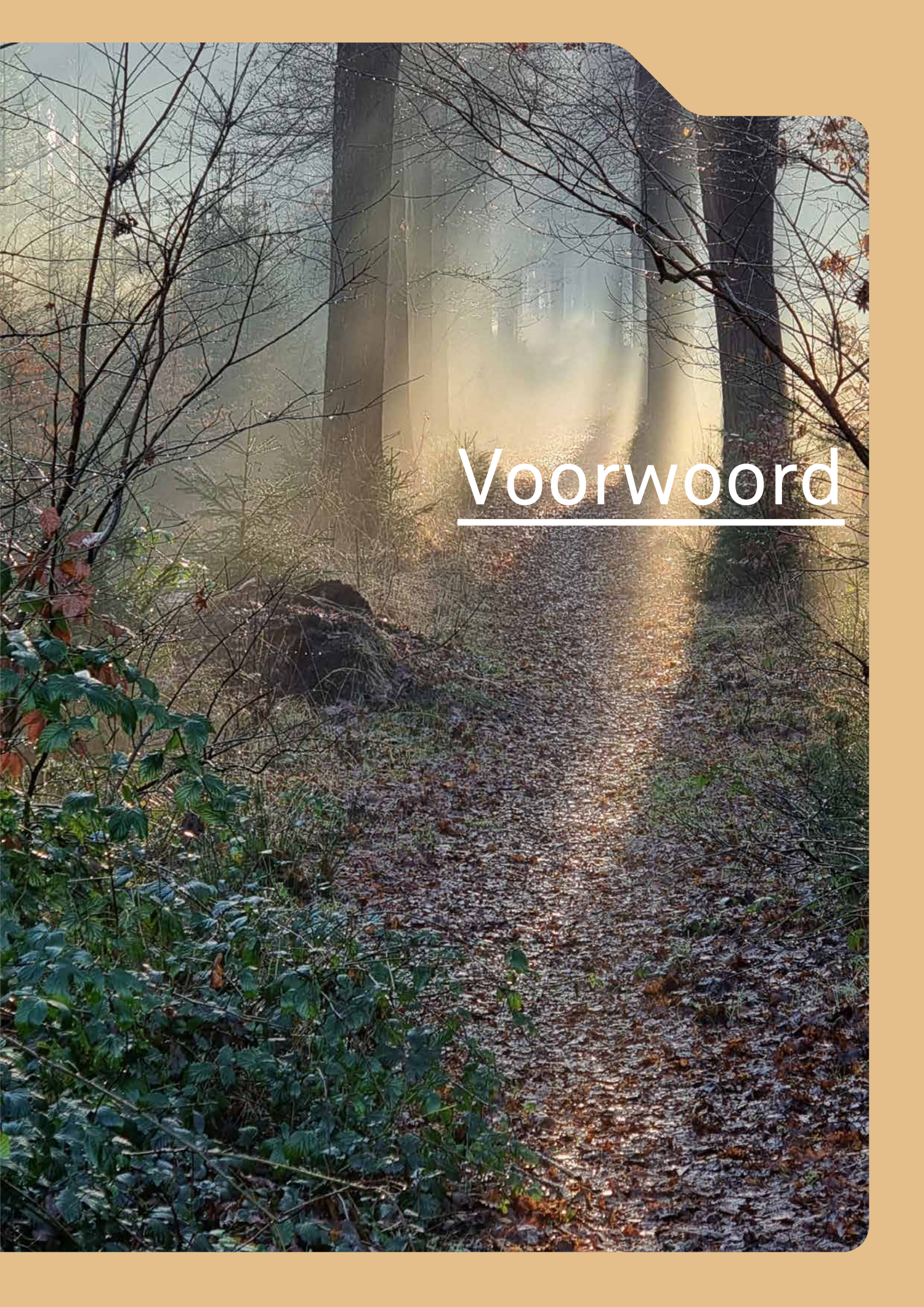
Infographics

André Diepgrond / In Ontwerp

Ontwerp en productie

In Ontwerp, Assen

Voorwoord

2021 was een jaar om vooruit te kijken

In het begin van het nieuwe jaar verscheen het *Meerjarenbeleidsplan 2021-2025 – Het Drentse Landschap, voor altijd, voor iedereen*. Het maken van het plan was een boeiend, maar ook lastig proces. Wat kunnen we de komende jaren bereiken? Maar vooral: hoe moeten we dat doen en wat hebben we hiervoor nodig?

Als het gaat om het beheren van onze natuurgebieden en erfgoed, zijn de antwoorden niet erg moeilijk te geven. Dat is veel werk, maar de inspanningen zijn te overzien. Het wordt ingewikkelder als je de wereld om je heen erbij betreft. Een wereld die onrustig is en vol onzekerheden. Een wereld met corona, stikstof, klimaatveranderingen, schaarste aan grondstoffen, energietransitie, verlies aan biodiversiteit, toenemende druk op de groene ruimte enzovoort. Het Drentse Landschap staat voor forse opgaven die de komende jaren veel inspanningen en veel geld zullen vragen. We zijn tevreden dat het gelukt is om in het *Meerjarenbeleidsplan 2021-2025* onze ambities op papier te zetten en ze te voorzien van een passende meerjarenbegroting. Zo leveren wij ook de komende jaren een hoopvolle bijdrage aan een mooi en duurzaam Drenthe van morgen.

Bijzondere gebeurtenissen

Op het gebied van erfgoed werd het jaar 2021 gekenmerkt door twee bijzondere gebeurtenissen: de verwerving samen met BOEI van het zogeheten Ensemble Veenhuizen en de afronding van het restauratieproject Oldengaerde in Dwingeloo. Jarenlang hebben we aan deze beide grote projecten gewerkt. De vreugde en trots zijn dan ook groot dat we ze tot een goed einde hebben kunnen brengen.

Oldengaerde is prachtig gerestaureerd en toekomstbestendig gemaakt. De twee vakantieappartementen zijn vanaf de oplevering bijna continu bezet en de waardering van de gasten is zeer positief. In Veenhuizen nam de drukte van bezoekers toe, toen in de zomer bekend werd dat UNESCO de Koloniën van Weldadigheid op de Werelderfgoedlijst heeft geplaatst. Een mooiere start had de Nieuwe Rentmeester, de stichting die het beheer uitvoert in Veenhuizen, zich niet kunnen wensen ...

Natuuropgaven

Het Natuurnetwerk Nederland (NNN) moet in 2027 klaar zijn. Samen met alle betrokkenen is

een evaluatie gestart rond de vragen waar we nu staan en wat we moeten doen om in 2027 ook daadwerkelijk het NNN gerealiseerd te hebben. De eerste resultaten van de evaluatie laten zien dat we goed op weg zijn, maar dat er nog veel moet gebeuren om de natuurgebieden ook daadwerkelijk in te richten.

De natuurorganisaties hebben de provincie Drenthe laten weten dat er een versnellingsagenda moet komen waarbij de natuur- en wateropgaven centraal komen te staan. Ook zal de provincie moeten nagaan of er een koppeling met andere opgaven mogelijk is, zodat het een en ander versneld kan worden.

De zorg bestaat dat de te nemen stikstofmaatregelen een remmende werking kunnen hebben op de uitvoering van het Programma Natuurlijk Platteland, waarmee in Drenthe het NNN wordt gerealiseerd. In een nieuwe vaststellingsovereenkomst moeten de afspraken voor de komende vijf jaar worden geborgd, zodat alle betrokkenen zich hieraan committeren.

Het Drentse Landschap gaat ervan uit dat ze de komende jaren nog zo'n 700 hectare moet aankopen in het kader van de realisatie van het NNN. In 2021 hebben we hiervoor 107 hectare verworven.

Populaire routes

De waardering voor de natuur nam ook in dit tweede coronajaar toe. Onze wandel- en fietsroutes werden veelvuldig gedownload en ook nam de verkoop van onze langeafstandswandelingen aanzienlijk toe; met als absolute uitschieter onze wandelgids *De Loop van Hunze en Hondsrug*, die begin 2021 is uitgekomen. In 2021 kon Het Drentse Landschap zich ook verheugen in een toename van het aantal beschermers. Na een korte dip in de jaren 2019 en 2020 groeide onze achterban in 2021 naar 16.042 beschermers.

Samenwerkingspartners

In het *Meerjarenbeleidsplan 2021-2025* hebben we drie samenwerkingen aangegeven waar we steviger op willen inzetten.

Sinds 2019 werkt Het Drentse Landschap nauw met de gemeente Assen samen bij het beheer van haar natuurgebieden en het Duurzaamheidscentrum in het Asserbos. Uit gesprekken met de gemeente in 2021 bleek dat zowel betrokken medewerkers als het college van B en W en

gemeenteraad tevreden zijn over de resultaten. Het gaat dan niet alleen over de natuur, maar ook over zaken als wandelpaden, waterlopen, recreatieve voorzieningen, educatie en vrijwilligerswerk. Ook omwonenden, bewonersgroepen en bezoekers geven aan blij te zijn met de veranderingen. Door onze huiskamer in het Duurzaamheidscentrum is Het Drentse Landschap beter zichtbaar geworden. Sinds 2021 werken we intensiever samen met het Hunebedcentrum in Borger. We krijgen een eigen plek in de entree van het Hunebedcentrum. Hier gaan onze hosts de bezoekers meer vertellen over het werk van Het Drentse Landschap en over het nabijgelegen Hunzedal. Verder ontwikkelen we samen met het Hunebedcentrum meer activiteiten en gaan we bijvoorbeeld ook een nieuw hunebedboek en een archeologische reeks uitgeven. In 2021 kwamen de plannen rond om in de Bruntingerhof in Orvelte een nieuw bezoekerscentrum te realiseren. Dit wordt mede mogelijk gemaakt door steun van de Nationale Postcode Loterij, het Prins Bernhard Cultuurfonds en de provincie Drenthe. Het Toeristisch Informatie Punt Drentse Hooglanden en Stichting Orvelte Poort zijn de partners met wie we het bezoekerscentrum willen gaan runnen. De Bruntingerhof wordt in 2023 geopend.

Financieel resultaat

De geconsolideerde jaarrekening 2021 van Het Drentse Landschap sluit af met een voordelig saldo van € 1.243.868,-. Het enkelvoudig resultaat van Stichting Het Drentse Landschap en Beheerboerderijen Het Drentse Landschap BV laat een voordelig saldo zien van € 1.091.568,-. Stichting Oude Drentse Kerken sluit het jaar 2021 af met een voordelig saldo van € 4.269,-. Dit bedrag wordt toegevoegd aan de Bestemmingsreserve SODK. Als gevolg van de positieve beleggingsresultaten sluit Stichting Drs. A.V.J. den Hartogh Fonds het boekjaar af met een positief saldo van € 30.251,-. Ondanks de onttrekking ten behoeve van het onderhoud aan monumenten heeft Stichting Fonds Onrendabele Monumenten het jaar 2021 afgesloten met een positief saldo van € 117.780,-. Het positieve resultaat is ook hier het gevolg van positieve beleggingsresultaten. Verderop in dit jaarverslag in hoofdstuk 5 vindt u de jaarcijfers met een uitgebreide toelichting. In 2021 heeft Het Drentse Landschap wederom met enkele zakelijke huurders afspraken moeten maken omdat ze vanwege de coronamaatregelen hun bedrijfsvoering moesten aanpassen. Dit heeft geleid tot een huurschuld waarover in 2022 nieuwe afspraken moeten worden gemaakt. Daarnaast zal de uitspraak van de Hoge Raad

over huurvermindering voor bedrijven in de horeca en de culturele sector gevolgen hebben voor de huurinkomsten. Op dit moment wordt uitgezocht hoe groot deze gevolgen zullen zijn. De volledige risicoanalyse is opgenomen in paragraaf 5.2.

Vooruitblik

Tijdens het voorbereiden van dit jaarverslag werd duidelijk dat de coronamaatregelen steeds verder worden versoepeld. Dat is goed nieuws voor onze vrijwilligers en voor de activiteiten van Het Drentse Landschap, want sinds maart 2020 was het op dit gebied ontzettend stil geworden. In het voorjaar van 2022 hopen we weer met onze programmering te starten. Aan de vrijwilligers zal het niet liggen, want zij staan te trappelen om weer aan de slag te gaan ... Samen met de collega's in Noord-Nederland werkt Het Drentse Landschap aan een ontwikkelschets voor de toekomst. Zo hopen we sneller aan de slag te kunnen om het landschap van het Noorden toekomstbestendig te maken. De vraag van particulieren hen te helpen bij het beheer van natuurgebieden en monumenten wordt steeds groter. In 2022 verwachten we te kunnen gaan participeren in Landgoed Westersche Veld bij Rolde. Ook nemen we het beheer over van 22 hectare natuurgebied van de organisatie Vanboeijen in de wijk Diepstroeten aan de zuidrand van Assen. Een deel van deze 22 hectare is gekocht door een particulier, maar die geeft ook dat deel in beheer bij Het Drentse Landschap.

Er zijn nog meer gesprekken gaande over een eventuele schenking van natuurgebieden en monumentale gebouwen. Uiteraard is het onzeker of deze gesprekken tot overdracht zullen gaan leiden, maar we mogen er voorzichtig van uitgaan dat in 2022 op deze manier opnieuw enkele belangrijke gebieden en objecten bij Het Drentse Landschap zullen worden ondergebracht.

Kostenontwikkeling

De begroting van 2022 laat een duidelijke wijziging zien ten opzichte van onze meerjarenbegroting. Dit komt enerzijds omdat we verwachten minder gronden te kunnen verwerven binnen het NNN en anderzijds zijn er de ontwikkelingen in de bouwwereld die voor enorme kostenstijgingen zorgen. Dit gecombineerd met een tekort aan gekwalificeerd personeel in de bouwsector zorgt voor onzekerheid bij het realiseren van onze bouwprojecten de komende

tijd. De berekeningen van veel projecten vallen hoger uit dan begroot in de meerjarenplanning. Stijgende energieprijzen zorgen ervoor dat we eerder moeten gaan investeren in het verduurzamen van onze gebouwen. In 2022 gaan we hier al mee van start. We zullen een meerjarige planning maken die ervoor moet zorgen dat ons gehele gebouwenbestand op termijn verduurzaamd zal zijn. Uiteraard hopen we dat de overheid ons hierbij financieel zal steunen, omdat de opgave voor onze gebouwenportefeuille van aanzienlijke omvang is.

De groei van ons bezit, de toenemende druk vanuit de samenleving op het buitengebied, de extra uitvoering van natuurherstelprojecten, de stijgende bouwkosten, maar ook de uitstroom van pensioengerechtigd personeel leiden ertoe dat onze organisatie in 2022 extra gaat investeren in personeel.

Blijven zoeken naar mogelijkheden

Elk jaar maakt Het Drentse Landschap een jaarwerkplan en maken de collega's hun individuele jaarplannen. Bij het schrijven van dit voorwoord pakte ik ze er uiteraard bij. Veel van wat we volgens de plannen hadden moeten doen, is ook daadwerkelijk uitgevoerd. Maar we hebben nog veel meer gedaan dan dat!

Misschien is dat ook wel de charme van het werken bij een organisatie als Het Drentse Landschap. Het is nooit te voorspellen wat er op ons pad komt. Ik schreef het hierboven al. Regelmatig ontmoeten we mensen en organisaties die net als wij zorgen hebben over de toekomst van hun eigendommen. We voelen ons hierdoor vereerd, maar we merken ook dat de druk alsmaar toeneemt, terwijl overheden zich steeds vaker terugtrekken en minder vaak bereid zijn om ons te helpen.

Vol bewondering zie ik hoe mijn collega's altijd weer proberen om het maximale eruit te halen en dat ze blijven zoeken naar nieuwe mogelijkheden en kansen. Doorgaan totdat je zeker weet dat je er alles aan hebt gedaan om iets te behouden of te beschermen! Het is de kern van onze motivatie om te werken bij deze ideële organisatie. Het voelt ook als een enorm voorrecht om dat te mogen doen. Dank dus aan iedereen die ons dat vertrouwen geeft en ons hierbij steunt!

Sonja van der Meer

directeur-bestuurder

Stichting Het Drentse Landschap

Verslag Raad van Toezicht

Tweede jaar op rij

Voor het tweede verslagjaar op rij hebben de gevolgen van het Covid-19-virus een grote invloed gehad op de gang van zaken in ons land. Ondanks een zekere gewenning en de eerste en tweede ronde vaccinaties, zorgden de voorschriften die vanuit overheidswege werden opgelegd ervoor dat het nauwelijks mogelijk was om een langetermijnplanning te maken. Ook veel (jaarlijkse) activiteiten en evenementen hebben we in dit tweede coronajaar moeten afgelasten.

Gelukkig was het met de vorig jaar versneld ingevoerde nieuwe ICT-systemen goed mogelijk om vanuit de thuisadressen te werken. De meeste werkprocessen kunnen digitaal worden uitgevoerd en het thuiswerken werd de standaard. Voor de medewerkers in de buitendienst veranderde er niet veel in de uitvoering van hun werkzaamheden. Met een klein aantal aanpassingen konden zij prima uit de voeten met de gewijzigde situatie. Bijna alle activiteiten met vrijwilligers zijn lokaal georganiseerd. Dat het buitenwerken juist in deze tijd aantrekkelijk is, blijkt ook wel uit de aanwas van nieuwe 'beheer'-vrijwilligers. Er hebben zich veel vrijwil-

ligers aangemeld voor het beheer en onderhoud in onze terreinen. Met name ook voor de zogenoemde 'tuingroepen' die worden ingezet bij het tuinonderhoud van landgoederen. Op de Hunzeloopwandeltocht na, hebben er verder geen grootschalige evenementen plaatsgevonden.

Na een lange formatie werd er aan het einde van het jaar een nieuw kabinet geformeerd. Deze nieuwe regering heeft grote plannen voor de aanpak van de gevolgen van de klimaatveranderingen, zoals stikstofreductie en CO₂-vermindering. Er komen grote bedragen beschikbaar voor de aankoop van natuur en het aanpassen van de landbouw. Gelukkig wordt hiermee het in 2011 ingezette kabinetsbeleid om minder geld beschikbaar te stellen voor natuuraankopen doorbroken. In onze provincie komen grote bedragen beschikbaar voor het afronden van het Natuurnetwerk Nederland (NNN) en het aanpakken van de stikstofreductievraagstukken. Dat gaat veel van de natuurorganisaties in ons werkgebied en van de provincie Drenthe vragen, omdat het maken van plannen en het realiseren van aankopen veel gespecialiseerde menskracht vraagt.

Historisch was het meedoen aan de tender-procedure voor de verwerving van het Ensemble Veenhuizen. Het Rijksvastgoedbedrijf had een tender uitgeschreven om tot het beste bod te komen. Het Drentse Landschap besloot om in consortium, onder de paraplu van de Nationale Monumenten Organisatie (NMO) een bieding te doen. Tot onze vreugde werd Veenhuizen aan dit consortium gegund. Samen met BOEi is een nieuwe organisatie, Stichting De Nieuwe Rentmeester Veenhuizen, opgericht om dit bijzondere project in onder te brengen.

Het project is te groot en te risicovol voor Het Drentse Landschap om het zelfstandig op te pakken. Door de samenwerking met BOEi krijgen we de beschikking over veel expertise en ervaring en zal er ook voor het eerst publiek-privaat worden samengewerkt.

Werkzaamheden Raad van Toezicht

De Raad van Toezicht heeft in het verslagjaar vier vergaderingen volgens planning gehouden en daarnaast hebben er vijf extra vergaderingen plaatsgevonden. Van deze negen bijeenkomsten waren er vijf 'live' en vier digitaal. We hebben daarnaast een drietal fysieke werkbezoeken afgelegd en een tweedaags werkbezoek aan BOEi in Zuid-Holland gebracht.

De auditcommissie heeft in totaal drie keer vergaderd en gesproken over jaarstukken en beleggingsstatuut. Met de accountant zijn de interim-controle en de managementletter besproken. De remuneratiecommissie heeft twee maal vergaderd, en heeft hierbij het jaargesprek met de directeur gevoerd. Dit jaar is er voor de eerste keer voorafgaand aan het gesprek een consultatieronde bij MT-leden en de personeels-vertegenwoordiging geweest.

Onderwerpen

De belangrijkste onderwerpen van gesprek tijdens de bijeenkomsten van de Raad van Toezicht betroffen de aanpak van de gevolgen van de COVID-pandemie en de gesprekken rond de verwerving van Veenhuizen. Rond het indienen van de definitieve bieding en het oprichten van Stichting De Nieuwe Rentmeester Veenhuizen is er een viertal keren extra vergaderd. Hiermee is een gedragen bieding ontstaan en met veel genoegen is kennis genomen van de gunning in april 2021. In juli is Veenhuizen overgedragen aan De Nieuwe Rentmeester Veenhuizen. De Raad van Toezicht

heeft goedkeuring gegeven aan het verstrekken van een maximale lening van € 600.000,- aan de nieuwe Stichting om een goede start en het inrichten van de nieuwe organisatie mogelijk te maken. BOEi verstrekt onder dezelfde voorwaarden een gelijk bedrag.

Verder zijn de reguliere zaken als jaarrekening en jaarverslag en begroting besproken. Er is een nieuw beleggingsstatuut vastgesteld waarin duurzaamheid een belangrijke factor is. Gelukkig konden weer kleine en grote grondaankopen en ruilingen worden gerealiseerd om de natuur nog meer ruimte te geven. Ook is gezocht naar verantwoorde alternatieven in deze tijd van negatieve rentes. Overwogen wordt om te gaan participeren in de BV Het Westersche Veld, waarin ongeveer 200 ha natuur en landbouwgrond bij Rolde is ondergebracht. Hiervoor worden de liquide middelen van Het Drentse Landschap aangesproken en zo wordt er rechtstreeks geïnvesteerd in natuur.

Er is gestart met een crowdfundingactie om extra gelden voor de verwerving van natuur te verkrijgen. Dit zogenoemde Natuurfonds Drenthe is opgericht voor het aankopen van gronden, en het inrichten en beheren van gronden. De eerste participanten hebben zich inmiddels gemeld.

Op het gebied van digitalisering heeft de organisatie grote stappen gezet. De pandemie heeft ervoor gezorgd dat versneld is geïnvesteerd in thuiswerkfaciliteiten. De kantoorautomatisering maakt nu gebruik van Microsoft 365 en voor de personeels- en financiële administratie is gekozen om met het geïntegreerde AFAS-pakket te gaan werken. Voor de organisatie zijn dit grote stappen en de Raad van Toezicht volgt de implementatie met grote interesse.

De Raad van Toezicht heeft op 29 maart 2022 haar eigen functioneren samen met Robert Reekers (extern adviseur) geëvalueerd. Besproken zijn o.a. de onderlinge samenwerking, verhouding met de directeur en de werkwijze van de commissies. Er zijn afspraken gemaakt over een aantal verbeterpunten. In deze bijeenkomst is ook het ontwikkelen van een visie op toezicht besproken.

Aan het eind van het verslagjaar is met behulp van een extern bureau de werving gestart voor een nieuw lid van de Raad van Toezicht als

vervanging van Nico van der Veen, die om statutaire redenen (maximale termijn van 12 jaar) de Raad van Toezicht verlaat. Wij danken Nico voor zijn grote inzet voor Het Drentse Landschap. In februari 2022 heeft Monique van den Dungen aangegeven als lid van de Raad van Toezicht te stoppen. Dit in verband met het aanvaarden van de functie van Gebiedsregisseur Stikstof bij de Provincie Drenthe, waardoor er sprake zou kunnen zijn van conflicterende belangen. Wij bedanken Monique voor haar professionele inbreng gedurende de afgelopen zes jaar.

Ten slotte

Gelukkig heeft Het Drentse Landschap in 2021 vele activiteiten weten te realiseren. De inzet

van onze eigen medewerkers, vrijwilligers en begunstigers is groot geweest. Veel zaken zijn anders verlopen dan gepland en toch is het gelukt veel projecten tot een goed einde te brengen. De Raad van Toezicht is de medewerkers van Het Drentse Landschap veel dank verschuldigd voor de wijze waarop met alle veranderingen is omgegaan en de werkzaamheden zijn opgepakt. Onze vrijwilligers, begunstigers en sponsors bedanken wij voor hun betrokkenheid, inzet en ondersteuning.

Albert Bruins Slot

*voorzitter Raad van Toezicht
Stichting Het Drentse Landschap*

Kengetallen

Kengetallen Stichting
Het Drentse Landschap
2021

	2020	2021
oppervlakte in eigendom en beheer (ha)	9338	9352
bouwwerken in eigendom	346	346
kerken	5	5
molens	11	11
archeologische objecten	32	32
bezetting vakantiewoningen (%)	84	91
beschermers	15.234	16.042
vrijwilligers	448	498
vaste personeelsformatie (fte)	41,9	
besteding doelstelling (%)	89,70	82,69
kosten eigen fondsenwerving (%)	6,91	3,42
kosten beheer / reguliere baten (%)	9,18	8,72

A close-up photograph of a small blue butterfly with white markings on its wings, perched on a pink, fuzzy flower. The background is a soft-focus green field with other similar flowers. In the top right corner, there is a large white circle containing the number '1'.

1

Natuur en
landschap

1.1

Projecten

Elper Westerveld

Dankzij een goede samenwerking met waterschap Drents Overijsselse Delta en de provincie Drenthe is het project Elper Westerveld in het najaar 2021 uitgevoerd en afgerond. Het gaat om de zogeheten beduikering van 170 meter waterschapsleiding. Daarbij wordt in een bestaande sloot een gesloten betonnen duiker gelegd die de landbouwafvoer in stand houdt, maar ervoor zorgt dat het ontwaterende effect in het veld verdwijnt. Verder werd er een graslandperceel geplagd om heideontwikkeling mogelijk te maken. De maatregelen zullen leiden tot vernatting van het veld en een aanzienlijke kwaliteitsverbetering van de vochtige heidevegetaties.

Hijkerveld

Aan de noordoostzijde van het Hijkerveld ligt een scherpe scheiding tussen een ontwaterd en intensief gebruikt landbouwgebied en het vochtige heideveld. Na een lange voorbereiding is ervoor gekozen op de grens van beide een lage kade met een stuwteje aan te leggen. Deze maatregel maakt het mogelijk water langer in het Hijkerveld vast te houden en daarmee verdrogings- en droogte-effecten tegen te gaan.

In het voorjaar van 2021 is de inrichting uitgevoerd. De vernattingseffecten zijn direct al goed waarneembaar en strekken zich uit over de gehele noordoostzijde van het Hijkerveld.

Hondstong

Samen met waterschap Noorderzijlvest zijn de plannen voor waterhuishoudkundige maatregelen in de Hondstong bij Yde voorbereid en in het najaar 2021 uitgevoerd. Daarbij is door aannemer Fuhler 120 meter waterschapsleiding beduikerd en kwam er een stuwteje in de Runslot. Met deze laatste maatregel is peilverhoging gerealiseerd over een traject van ongeveer 250 meter, waarmee de verdroging van de beekdalhooilanden aan weerszijden van de beek kan worden verminderd.

Hunzedal

In het kader van de Gebiedsontwikkeling Hunzedal zijn in 2021 voor verschillende deelgebieden flinke stappen gezet in de voorbereiding en uitvoering van inrichtingsplannen:

- **De Branden bij Drouwen** (waterschap Hunze en Aa's als trekker) inrichtingsplan in bestek gereedgekomen

- **Noordma bij De Groeve** (Prolander als trekker) inrichtingsplan verder voorbereid en noodzakelijke onderzoeken uitgevoerd
- **Boermastreek bij Exloo** (Prolander als trekker) ecohydrologisch onderzoek voor het inrichtingsplan uitgevoerd
- **Bronnegermadden** (Prolander als trekker) uitwerking inrichtingsplan gestart
- **Kadeverlegging bevergebied Spijkerboor** voorbereiding inrichtingsplan gestart

De uitvoering van de projecten Flessenhals bij Borger en Paardetangen bij Buinerveen is in 2021 volledig afgerond.

Oude Diep

In 2021 heeft het programmameteam Brede kijk op het Oude Diep verschillende projecten voorbereid:

- Voor de projecten Eekmaten op Landgoed Vossenberg, het gebied Wijsterbroek en het gebied Roode Brand zijn inrichtingsplannen afgerond en wordt uitvoering verder voorbereid.
- Voor de gebieden Scharreveld, Lage Veen (westelijk van Hoogeveen) en Boerenveensche Plassen is de voorbereiding van inrichtingsmaatregelen opgestart.

Vogelzangse Wijk

In 2021 is de aanleg van natuurvriendelijke oevers langs de Vogelzangse Wijk afgerond. Doel was om de verbinding tussen het Steenberger Oosterveld, het Zwarte Gat en De Slagen te verbeteren. Hiertoe zijn ook in een bredere strook herstelmaatregelen uitgevoerd, waaronder het dempen van enkele sloten en de aanleg van natte laagten. De maatregelen blijken succesvol op het gebied van natuurherstel en vernatting en het vasthouden van water.

Natuurgebieden Assen

Sinds 1 januari 2019 verzorgt Het Drentse Landschap het beheer van de natuurgebieden van de gemeente Assen. Het betreft enkele tientallen gebieden waaronder het Asserbos, het Amelterbos, het gebied Bos en Golf, de landgoederen Valkenstijn en De Lariks en beekdalgebiedjes als De Messchen en De Landjes. In 2021 zijn in het Asserbos, Amelterbos en Bos en Golf de meeste achterstallige beheerwerkzaamheden afgerond. Verder zijn de werkzaamheden conform het jaarwerkplan uitgevoerd, onder andere in Schieven en op Valkenstijn. Een en ander is in nauw overleg met de medewerkers van de gemeente Assen voorbereid en uitgevoerd. Op verschillende momenten was er overleg met bewoners en bewonersgroepen rond de natuurgebieden.

De Onlanden

In 2021 is een nadere verkenning afgerond om in en om de Onlanden naar mogelijkheden voor extra waterberging te zoeken in combinatie met een meerwaarde voor de natuur. Dit leidde in oktober 2021 tot een bestuurlijke keuze voor een inrichtingsvariant en de voorbereiding van een milieueffectrapportage. Hierbij is ook het stroomgebied van het Eelder- en Peizerdiep betrokken met de Kleibosch van Het Drentse Landschap.

Landschapsvisie Zuidwest-Drenthe

In 2021 is een plan van aanpak gemaakt voor het uitwerken van de Landschapsvisie Zuidwest-Drenthe. Het Drentse Landschap begeleidt dit project als gedelegeerd opdrachtgever vanuit de Stuurgroep Regionaal Landschap Drents-Friese Grensstreek. De Landschapsvisie wil vanuit de ontwikkelingsgeschiedenis van het gebied (Landschapsbiografie) en de toekomstige opgaven voor landbouw, natuur, water en recreatie komen tot een integrale beleidsvisie voor het gebied.

De Landschapsbiografie is medio 2021 gereed-gekomen. Ook is dit jaar de uitvoering van een Landschapsecologische Systeemanalyse gestart. Uitwerking van de Landschapsvisie zelf staat gepland voor 2022.

Samenwerking met landbouwers

In 2021 hebben we gekeken naar mogelijkheden voor samenwerking met landbouwers die met hun gronden grenzen aan onze natuurterreinen. Daarbij is nagegaan waaruit de samenwerking concreet zou kunnen bestaan. Denk hierbij onder andere aan:

- het gebruik door landbouwers van maaisel uit terreinen
- het anders maaien op de grens van het natuurgebied
- de aanleg van landschapselementen
- waterhuishoudkundige maatregelen

Inmiddels zijn we met een aantal landbouwers gesprekken begonnen die zouden moeten leiden tot concrete pilots.

Onderduikershol Smilder Oosterveld

Eind september 2021 is door Scoutinggroep St. George uit Assen, Loonbedrijf Pomper uit Oranje en Annehiel Rondhoutverwerking uit Hoogersmilde het onderduikershol op het Smilder Oosterveld hersteld. In de Tweede Wereldoorlog werd dit onderduikershol gebruikt door zeven jonge mannen uit het dorp Oranje die Arbeidseinsatz ontboden. Er is een wandelpad naar het onderduikershol aangelegd dat in Oranje start.

1.2

Grondverwerving

Realisatie Natuurnetwerk Nederland

Ook in 2021 heeft Het Drentse Landschap geprobeerd slagvaardig op te treden bij de realisatie van het Natuurnetwerk Nederland (NNN) samen met de provincie Drenthe, Prolander en gebiedspartijen. Daarvoor werd onder andere inbreng geleverd binnen de verschillende werkgroepen in de verschillende gebiedsprocessen. Daarnaast was de inzet gericht op eigen aankopen binnen het NNN.

Grondaankopen binnen NNN

Voor aankopen binnen het NNN werd gebruikgemaakt van subsidies vanuit de SKNL-regeling van de rijksoverheid. Daarnaast konden we gebruikmaken van de subsidieregeling van de provincie Drenthe, die aanmerkelijk sneller en efficiënter bleek te werken dan de SKNL-regeling. Het Drentse Landschap is mede namens LandschappenNL betrokken bij de landelijke discussie over de aanpassing van de subsidiepercentages voor omvorming van landbouw naar natuur. Onder regie van de provincie is gekeken hoe in Drenthe de realisatie van het NNN versneld kan worden. Met de stijgende grondprijzen blijkt dat geen eenvoudige opgave. Helaas liet de openbare verkoop van gronden van de provincie binnen

het NNN opnieuw een jaar op zich wachten.

Het Drentse Landschap is nauw bij dit proces betrokken, maar tegelijkertijd blijft onze positie zeer onzeker. In 2021 hebben we binnen het NNN alleen een recent ingericht perceel in de Paardetangen bij Buinerveen en een afrondingsperceeltje in het Reestdal kunnen aankopen.

Eigen aankopen

Ook gebieden die buiten het NNN vallen, blijven onze aandacht vragen. Vaak gaat het hierbij ook om waardevolle gebiedjes.

- Er werden twee kleine percelen rietland langs het Zuidlaardermeer aangekocht die voor de inrichting van de Noordma een lastig obstakel vormden.
- Langs het Schoonebeeker Diep werd een perceel cultuurland aangekocht. Hiermee kan de historische Wilms Boo weer optimaal worden ingepast in het beekdal van het Schoonebekerdiep.
- Op de es tussen Borger en Drouwen werd een aantal kleine cultuurlandpercelen aangekocht tussen de esbosjes, zodat een aaneengesloten geheel is ontstaan. Samen vormen ze een landschappelijk en cultuurhistorisch zeer bijzondere plek.

- Tijdens de inrichting van de Paardetangen bij Buinerveen bleken drie landbouwers bereid hun gronden te verkopen. Dankzij de steun van het Ger Jansen Fonds van het Prins Bernhard Cultuurfonds kon deze grond worden aangekocht. Hierdoor kan een betere scheiding tussen landbouwgrond en natuurgebied worden gerealiseerd met onder andere een verbetering van de waterhuishouding van het natuurgebied tot gevolg.
- In de Paardetangen werd bovendien 2,5 hectare nieuw ingerichte natuur voor een symbolisch bedrag overgedragen door PowerField, initiatiefnemer van het aangrenzende zonnepark op landbouwgrond. In overleg is dit deel langs het Achterste Diep niet belegd met zonnecollectoren, maar omgevormd tot natuurgebied.
- Dankzij een bijdrage van de Stichting Hamel Fundatie werd een klein perceel cultuurland ten noorden van het Drouwenerzand aangekocht. In dit gebied heeft Het Drentse Landschap al verschillende percelen in eigendom en met deze aankoop kon deze positie nog wat verder worden uitgebreid.

Natuurfonds Drenthe

Steeds meer mensen blijken bereid te zijn om Het Drentse Landschap heel specifiek financieel te ondersteunen voor grondaankopen ten bate van de natuur. Mede daarom hebben we het initiatief genomen tot het oprichten van het Natuurfonds Drenthe. De komende jaren zal hier de nodige bekendheid aan worden gegeven en hebben we samen met de deelnemers nieuwe mogelijkheden om doelgericht extra natuur in Drenthe te beschermen of te ontwikkelen. (Zie ook paragraaf 3.2.)

Overzicht aankopen

In totaal kreeg Het Drentse Landschap in 2021 ruim 107 hectare nieuwe terreinen in eigendom. Het leeuwendeel hiervan – ruim 92 hectare – zijn gronden die al bij Het Drentse Landschap in beheer waren, verspreid over verschillende natuurgebieden. Hier is de langjarige erfpacht omgezet in volledig eigendom.

Daarnaast heeft Het Drentse Landschap in 2021 de volgende gronden aangekocht:

Overzicht aankopen Stichting Het Drentse Landschap 2021.

Hunzedal	2,04.21 ha	cultuurland tussen bosjes op Noordesch in Borger
	4,53.90 ha	cultuurland in de Paardetangen
	2,55.09 ha	nieuw natuurgebied in de Paardetangen
	0,01.60 ha	rietland langs Zuidlaardermeer
	0,01.24 ha	rietland langs Zuidlaardermeer
	1,52.15 ha	bosjes en grasland in de Bronnegermaden
Reestdal	0,36.29 ha	grasland in Bloemberg
Drouwenerzand	0,55.48 ha	bouwland
Zuidoost-Drenthe	2,86.80 ha	bouwland langs Schoonebeeker Diep

1.3

Onderzoek en evaluatie

Subsidieregeling Natuur en Landschap

Het Drentse Landschap ontvangt sinds 2017 een beheervergoeding vanuit de Subsidieregeling Natuur en Landschap. In december 2021 is de jaarlijkse uitbreidingsaanvraag gedaan waarbij nieuwverworven terreinen zijn ondergebracht onder de zogeheten lumpsumregeling. Met de provincie Drenthe zijn eind 2021 gesprekken gestart ter voorbereiding van het nieuwe lumpsum-contract dat per 1 januari 2023 moet ingaan.

Beheerevaluaties

In 2021 is veel werk verzet om de actualisatie van onze beheerevaluaties af te ronden. Daarmee is er voor elk terrein van Het Drentse Landschap een actueel beheerplan beschikbaar. Met onze plannen kunnen we tot op perceelniveau het te voeren beheer vastleggen. Verder zijn ook voor verschillende terreinen binnen de gemeente Assen beheerevaluaties opgesteld.

Jaarlijkse terreinevaluaties

In het kader van de jaarlijkse terreinevaluatie aan het begin van het jaar zijn ook in 2021 alle terreinen besproken door de rayonbeheerders en de medewerkers van de afdeling Onderzoek en Planning. Verschillende terreinen werden bezocht om de ontwikkeling van flora en fauna

te kunnen beoordelen. De bevindingen van de terreinevaluatie 2021 zijn toegevoegd aan het logboek dat per terrein een beeld geeft van het beheer en de discussie erover door de jaren heen.

Jeneverbesonderzoek

In 2021 is het meerjarig jeneverbesonderzoek van de Rijksuniversiteit Groningen op het Drouwenerzand afgerond. Het onderzoek richtte zich in eerste instantie op de bodemeigenschappen, bodemschimmels en wortels en op de chemische samenstelling van naalden en bessen van jeneverbessen.

In de tweede fase van het jeneverbesonderzoek is een veldproef gestart met bessen en stekjes van jeneverbessen om de effectiviteit van verschillende beheermaatregelen te toetsen. Op basis van de deelonderzoeken zijn aanbevelingen geformuleerd voor de natuurbeheerders. Het onderzoek werd mede mogelijk gemaakt door een bijdrage van het Prins Bernhard Cultuurfonds.

PAS-veldbezoeken

In het kader van het voormalige Programma Aanpak Stikstof werden in het voorjaar van 2021 zogeheten PAS-veldbezoeken afgelegd op het Doldersummerveld en Bouwersveld en op het Drouwenerzand. Doel van deze bezoeken was

om na te gaan wat de conditie van terreinen is en welke effecten er van herstelmaatregelen en beheer zichtbaar zijn. De veldbezoeken fungeren als aanvullende monitoring van de effecten van stikstofbelasting binnen Natura 2000-gebieden.

Inventarisatie en monitoring

Het Drentse Landschap doet periodiek op al haar terreinen onderzoek via inventarisatie en monitoring. Op elk terrein wordt minimaal eens in de zes jaar de verspreiding van een selectie van plant- en diersoorten in kaart gebracht. Inmiddels maakt de monitoringsystematiek van de Subsidieregeling Natuur en Landschap al tien jaar onderdeel uit van ons monitoringsprogramma.

In 2015 is Het Drentse Landschap begonnen om in enkele terreinen ook vegetatiekartering uit te voeren. In 2021 zijn dergelijke karteringen uitgevoerd in delen van het Reestdal en op het Scharreveld.

Verder is in 2021 de langjarige transectmonitoring weer opgepakt voor de terreinen Drouwenerzand en Smilder Oosterveld. Vanaf 1980 is hier elke tien jaar op eenzelfde wijze de monitoring uitgevoerd, hetgeen het mogelijk maakt over een lange periode naar de terreinontwikkeling van beide gebieden te kijken. De nieuwe resultaten worden begin 2022 verwacht.

Inventarisaties specifieke soorten

In 2021 zijn voor enkele specifieke soortgroepen inventarisaties gedaan:

- **Broedvogels** De meeste broedvogelkarteringen worden uitgevoerd volgens de BMP-methode. Deze gegevens worden naar SOVON gestuurd. In 2021 is op zo'n 35 locaties onderzoek gedaan naar broedvogels.
- **Reptielen** Doorgaans worden reptielen gemonitord volgens de RAVON-transectmethode. Dit is in 2021 uitgevoerd op de terreinen Hijckerveld, Nijensleekerveld en Takkenhoogte.
- **Zoogdieren** In 2021 is een bijdrage geleverd aan de monitoring van dassen en het in kaart brengen van de verspreiding van bevers.
- **Vlinders** In 2021 is meegewerkt aan de monitoring van kwetsbare vlindersoorten als zilveren maan, veenbesparelmoervlinder en kommavlinder. Verder zijn op verschillende terreinen nachtvlinderinventarisaties uitgevoerd.

Wetenschappelijke Adviescommissie

Twee keer per jaar komt de Wetenschappelijke Adviescommissie bij elkaar. Deze adviseert het team Natuur en landschap gevraagd en soms ongevraagd over belangrijke natuurvraagstukken. De leden van de commissie hebben kennis van het Drentse werkveld vanuit terreinbeheer, waterbeheer of natuurbesluit.

Door de coronacrisis is de commissie lange tijd niet bij elkaar gekomen. In april 2021 vond na anderhalf jaar een Teamsbijeenkomst plaats, waar werd gediscussieerd over de notitie 'Wolven en schapenbegrazing bij Het Drentse Landschap' en de beheerevaluaties Hijckerveld, Smilder Oosterveld en Elper Westerveld. Ook werd er gesproken over de Bossenstrategie van de provincie en mogelijke gevolgen ervan voor ons bosbeheer.

De tweede bijeenkomst van de Wetenschappelijke Adviescommissie vond in juni plaats 'in het veld', namelijk in het Groote Zand. Hier werden verschillende beheerzaken besproken die met name te maken hadden met de invloed van stikstof op het terrein. Verder zijn enkele concept-beheerevaluaties voor commentaar aan de commissieleden voorgelegd.

1.4

Beheer natuurgebieden

Coronacrisis

Evenals het jaar daarvoor heeft in 2021 de coronacrisis voor de uitvoering van het beheer slechts beperkte gevolgen gehad. In grote lijnen kon het beheer goed worden uitgevoerd met inachtneming van de op dat moment geldende RIVM-maatregelen.

Heidebeheer

Na een paar droge zomers op rij was er in 2021 sprake van een koele en vochtige zomer. Zo hadden we op onze heidevelden meer last van het pijpenstrootje dan in voorgaande jaren. Uiteindelijk is 10 hectare heidegebied in Rayon Zuid gemaaid en in Rayon Midden ongeveer 16 hectare. In Rayon Noord was beheer via extensieve begrazing voldoende. De maaiwerkzaamheden zijn per terrein verspreid en gefaseerd uitgevoerd om de structuur en de diversiteit te behouden.

Beheer graslanden en cultuurlandschap

Dankzij de natte zomer konden sommige natte hooilanden in de nazomer niet op de gebruikelijke manier worden gemaaid. De wetland-maaier moest dit jaar dan ook extra worden ingezet bij het beheer van het Schrapveen in het

Reestdal, het Lofar-gebied en de Mandelanden in het Hunzedal en langs het Loonerdiep bij Kampsheide. In totaal hebben we 62,5 hectare met de wetlandmaaier laten maaien.

Op plaatsen waar van begrazing op maaibeheer is overgegaan, wordt de afrostering overbodig. Ook in 2021 konden op een aantal terreinen de rasters worden weggehaald.

Beheer landschapselementen

Er is in 2021 een groot aantal landschapselementen gesnoeid en gedund. Vooral waar ze langs waterlopen liggen, is het beheer relatief intensief. De medewerkers voeren deze werkzaamheden bij voorkeur in de winter uit. Daarnaast kost het veel tijd om paden en lanen op te schonen zodat wandelaars er zonder gevaar gebruik van kunnen maken.

Bosbeheer

In het kader van het bosbeheer is in juni 2021 een veldbezoek voor de rayonbeheerders georganiseerd op het Drouwenerzand om gezamenlijk de uitvoering van het bosbeheer te bespreken en te stroomlijnen. Ook voor het beheer van onze landschapselementen vond een dergelijke discussie plaats.

Natuur en landschap

Het Drentse Landschap

TOTAAL BEHEERDE
NATUURGEBIEDEN
PER 31-12-2021

9352
ha

BOSGEBIEDEN

2637
ha

3831
ha

GRASLANDGEBIEDEN

1741
ha

HEIDETERREINEN

404
ha

MOERASGEBIEDEN

217
ha

AKKERS

OVERIGE

522
ha

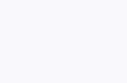
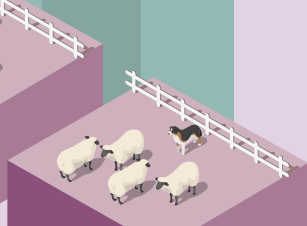
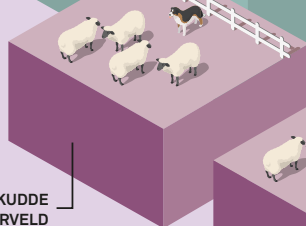
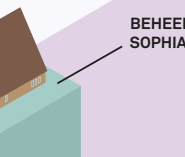
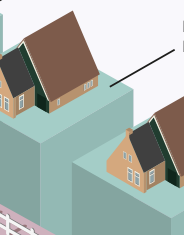
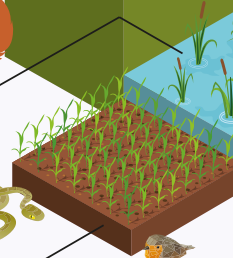
BEHEERBOERDERIJ
DE VELDKAMP, ANSEN

BEHEERBOERDERIJ
DE UILENBURCHT, ZUIDWOLDE

BEHEERBOERDERIJ
SOPHIAHOEVE, DOLDERSUM

SCHAAPSKUDDE
DOLDERSUMMERVELD

SCHAAPSKUDDE
HIJKERVELD

Toezicht en handhaving

Vanwege de coronamaatregelen was 2021 opnieuw een bijzonder jaar vanuit het oogpunt van toezicht. Vooral gedurende de lockdowns aan het begin en eind van het jaar zochten veel meer mensen de terreinen van Het Drentse Landschap op. De toegenomen drukte in de Drentse natuur leverde op sommige momenten ook extra overlast op vanwege bijvoorbeeld loslopende honden, crossmotoren en zwerfvuil. Enkele keren zelfs werden lammeren door honden belaagd.

In 2021 is een extra boa bij Het Drentse Landschap in dienst gekomen om meer capaciteit op toezicht en handhaving te kunnen inzetten. Ook zijn we begonnen met het opzetten van een boa-registratiesysteem om incidenten centraal te kunnen registreren.

Tijdens terreinbezoeken hebben de boa's in totaal 43 waarschuwingen gegeven. De meeste werden uitgedeeld aan mensen met loslopende honden en fietsers op paden waar dit niet is toegestaan. In 2021 hebben de boa's in totaal 22 verbalen uitgeschreven voor overtredingen; dat waren er enkele meer dan in het jaar daarvoor.

Dat er in 2021 weer meer afval in natuurgebieden gedumpt is, komt waarschijnlijk door het steeds strengere afvalstoffenbeleid van gemeenten. Zeer kwalijk zijn de asbestdumpingen. Het opruimen hiervan kost veel geld en dit gaat ten koste van het budget voor natuurdoelen. Ook wordt soms afval van hennepeteelt op onze terreinen aangetroffen.

Eigen bedrijven

Het natuurbeheer van Het Drentse Landschap gebeurt deels vanuit de drie eigen biologische bedrijven in Doldersum, Rabbinge en Rheebruggen. Hier doen we al bijna veertig jaar aan extensieve landbouw met als doel maximale biodiversiteit en behoud van typisch Drentse landschappen. In totaal hebben we op de drie boerderijen zo'n 500 Limousin-runderen, ongeveer 75 hectare akkerland en zo'n 600 hectare grasland.

Het Drentse Landschap heeft haar drie bedrijven ondergebracht in de BV Beheerboerderijen. Op de boerderijen wisselen we kennis uit met geïnteresseerde landbouwers in de directe omgeving.

Onze drie boerderijen worden jaarlijks door Stichting SKAL gecontroleerd. Het Drentse Landschap voldeed in 2021 aan alle verplichtingen. Bij het College van Beroep voor het Bedrijfsleven loopt een beroepschrift over de ons door de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland toegekende fosfaatrechten.

Begrazing Schotse hooglanders

Het afkalfseizoen van de Schotse hooglanders verliep in 2021 goed. De kuddes lopen op het Hijkerveld, het Groote Zand, Takkenhoogte, het Scharreveld en Landgoed Vossenbergh. Ook loopt er een kudde op het Ooster- en Westerzand bij Havelte, waar Het Drentse Landschap voor de eigenaar van het terrein samen met Natuurmonumenten het begrazingsbeheer verzorgt.

Ossen en koeien die niet bij de stier komen maar die hun graaswerk prima uitvoeren, zijn op meer dan 25 plekken in onze natuurgebieden te vinden. Zo lopen ze op het Doldersummerveld, het Smilder Oosterveld, de Boerenveensche Plassen en De Stroeten. Kleinere groepjes zijn er in Bongeveen, Elper Westerveld, Holtherzand, Hondstong, Nijensleekerveld, Rabbingerveld, Het Zwarte Gat, Gasterse Duinen, Uffelter Binnenveld en Nuilerveld. Sinds het najaar loopt bij de oevers van het Zuidlaardermeer een groepje van zes dieren in de Van Bonlanden. In totaal heeft Het Drentse Landschap een kleine 300 Schotse hooglanders.

De kuddes geven een extra natuur- en belevingswaarde aan een natuurgebied. De positieve effecten van runderbegrazing bleken ook dit jaar weer uit de terreinevaluaties. Er kwam onder andere uit naar voren dat de begroeiing met pijpenstrootje ter plekke niet te dominant wordt en dat er voldoende ruimte blijft voor struikheide en dopheide.

Begrazing schapen

Op een groot aantal terreinen van Het Drentse Landschap lopen het jaar rond groepen Drentse en Schoonebeker heideschapen binnen rasters. In 2021 werd Het Drentse Landschap op enkele plekken opnieuw geconfronteerd met de aanwezigheid van de wolf. Inmiddels zijn lokaal maatregelen getroffen om de schapen beter te beschermen.

Al jaren werkt Het Drentse Landschap met gescheperde schaapskuddes op het Doldersummerveld en Hijkerveld. De provincie Drenthe steunt deze vorm van beheer financieel. De kudde op het Hijkerveld krijgt tevens een jaarlijkse bijdrage van de gemeente Midden-Drenthe. Het beheer van de kuddes wordt ondersteund door vrijwilligers die scheperen of andere ondersteunende werkzaamheden verrichten.

Voor het Doldersummerveld evalueerden we in 2021 de beheerafspraken met Natuurmonumenten die voor haar Wapserveld ook gebruikmaakt van de schaapskudde. Via een app kan de herder laten zien welke routes zijn gelopen. Zo wordt gemakkelijk duidelijk of aard en intensiteit van de begrazing goed zijn. Waar nodig kan worden bijgesteld door de dieren op bepaalde plaatsen extra te laten grazen. Door jaarlijks samen met Natuurmonumenten de resultaten van de begrazing te bespreken kunnen we ervoor zorgen dat het gezamenlijke beheer aan beider verwachtingen voldoet.

Vrijwilligers

Het Drentse Landschap is veel dank verschuldigd aan de vrijwilligers die als toezichthouders voor het vee optreden. Ze controleren de dieren twee keer per week en rapporteren bijzonderheden aan de herders en rayonbeheerders. Hetzelfde geldt voor de beheervrijwilligers die in verschillende natuurgebieden klusjes doen als rasters controleren, wandelroutes onderhouden en omgewaaide bomen opruimen.

Dank ook aan de aanwonenden die meewerken door een stroomkast van Het Drentse Landschap van elektriciteit te voorzien voor het schrikdraad waardoor de dieren binnen de afrastering blijven.

Pacht- en jachtcontracten

In 2021 is in het kader van het beheer van onze natuurgebieden 4250 hectare natuur en cultuurground op basis van zogeheten geliberaliseerde pachtcontracten uitgegeven aan ruim 350 landbouwers en particulieren. Verder zijn vijftien nieuwe jachthuurovereenkomsten voor een periode van zes jaar afgesloten.

Onderhoud archeologische en historische objecten

Op basis van maandelijkse inspectierapporten van plaatselijke toezichthouders zijn in 2021 bij de hunebedden tal van onderhoudswerkzaamheden uitgevoerd. Hierbij gaat het vooral om het opruimen van zwerfvuil en het maaien van de terreintjes. Dit jaar werden geen speciale beheerwerkzaamheden bij de hunebedden uitgevoerd.

Op basis van de inspectierapporten van de Monumentenwacht zijn verschillende grafheuvels die we in beheer hebben van opslag vrijgesteld. Ook zijn op het Hijkerveld de grafheuvels en middeleeuwse karrensporen gemaaid.

De Emmerschans, Katshaarschans en Zwartendijksterschans zijn in 2021 gemaaid en vrijgesteld van opslag om de herkenbaarheid en zichtbaarheid van de monumenten te bewaren.

1.5 Belangenbehartiging en beleidsontwikkeling

Meerjarenbeleidsplan

Begin 2021 verscheen het *Meerjarenbeleidsplan 2021-2025 – Het Drentse Landschap, voor altijd, voor iedereen*. Speerpunten in het beleid voor natuur en landschap worden de komende jaren:

- optimaliseren beheer van bestaande en nieuwe terreinen door actualisatie beheerplannen met inbreng van nieuwe kennis vanuit onderzoek (onder andere Asser natuur)
- verbeteren mogelijkheden beheerorganisatie door centraliseren uitvoering beheerwerkzaamheden (via een centrale beheerlocatie)
- nieuwe natuur realiseren in het kader van Natuurnetwerk Nederland (onder andere Hunzedal en Oude Diep) door bij te dragen in het maken van plannen en het begeleiden van uitvoeringsprojecten
- beleid ontwikkelen rond actuele thema's als begrazingsbeheer na de komst van de wolf, het recreatief gebruik van terreinen en de organisatie van het toezicht
- actualiseren van het beleid voor de archeologische en historische monumenten (inclusief beheer)

Stikstofcrisis en Programma Natuur

De stikstofcrisis is ook in 2021 een belangrijk thema geweest. Al jarenlang worden de effecten van de stikstofbelasting steeds meer zichtbaar in de natuurgebieden van Het Drentse Landschap, met name in de bossen en de heide- en veengebieden. Inmiddels is de stikstofcrisis daadwerkelijk onderwerp geworden van het maatschappelijk debat en wordt er naar concrete oplossingen gezocht.

De rijksoverheid heeft in 2021 via het Programma Natuur drie miljard euro vrijgemaakt om de komende tien jaar de stikstofproblematiek aan te pakken. In 2021 zijn de eerste middelen vrijgekomen voor concrete projecten voor het herstel van natuurgebieden. Deze extra beheer- en inrichtingsmaatregelen in natuurgebieden moeten ervoor zorgen dat de stikstofeffecten verminderen. Hierbij valt te denken aan waterhuishoudkundige maatregelen (vernatting), maar ook aan extra beheermaatregelen als begrazing en maaien.

Onder verantwoordelijkheid van de provincie is samen met de betrokken organisaties gewerkt aan het uitwerken van zinvolle maatregelen voor de Drentse natuurgebieden. Een aanpak aan de bron om de stikstofcrisis aan te pakken is nog

harder nodig, maar deze laat vooralsnog op zich wachten.

Natuurinclusieve landbouw

Vanuit de Agenda Boer, Burger en Natuurbeheer van de Groenmanifest-partners en de Regiodeal Natuurinclusieve Landbouw is in 2021 verder gewerkt aan voorstellen voor meer natuurinclusieve landbouw, ook wel kringlooplandbouw genoemd.

Het Drentse Landschap is in Drenthe nauw bij deze ontwikkelingen betrokken. Samen met biologische landbouwers in het Hunzedal en bij De Kleibosch proberen we gezamenlijk meer samenhang te krijgen in het beheer van hun landbouwgronden en onze natuurgebieden. Vanuit onze beheerboerderijen, waar al bijna veertig jaar extensieve landbouw ten behoeve van het natuurbeheer plaatsvindt, wisselen we kennis uit met landbouwers in de directe omgeving.

Wolven en schapenbegrazing

In 2021 werden opnieuw schapen in terreinen van Het Drentse Landschap aangevallen en gedood door wolven. Ook de provincie Drenthe heeft inmiddels stappen gezet naar een wolvenbeleid dat onder meer moet zorgen voor een goede schadeloosstelling van schapeneigenaren. Tevens heeft de provincie tot op zekere hoogte subsidie beschikbaar gesteld voor het nemen van maatregelen om wolven te weren. Al eerder was Het Drentse Landschap zelf begonnen de gevolgen van de komst van de wolf voor het begrazingsbeheer van haar terreinen te analyseren. Van daaruit hebben we dit jaar een start gemaakt met een eigen wolvenbeleid voor alle natuurgebieden waar schapen grazen. Dit beleid moet duidelijk maken of schapenbegrazing kan worden gehandhaafd; eventueel met aanvullende maatregelen.

Juist omdat Het Drentse Landschap veel gebruik maakt van schapenbegrazing binnen een raster kan de komst van de wolf wezenlijke gevolgen voor ons heidebeheer hebben. Inzet is om een vorm van schapenbegrazing op onze terreinen zoveel mogelijk te handhaven om de kwaliteit van de terreinen te waarborgen; zowel vanuit cultuurhistorisch perspectief als vanuit onze zorg voor het voortbestaan van zeldzame Drentse huisdierrassen.

De toestand van onze terreinen in 2021

Het jaar 2021 was een nat jaar en dat gaf een heel ander beeld dan de drie droge jaren ervoor. De grote hoeveelheid neerlag was vooral in het zomerhalfjaar van groot belang. Met name voor de bossen en de heidegebieden was meer neerslag goed nieuws. Toch is de droogteschade van de jaren ervoor niet helemaal opgelost. De trend dat ons klimaat steeds grotere schommelingen en meer extremen vertoont, is geen goed nieuws voor onze terreinen. Door verstandig waterbeheer en natuurbeheer zullen we er alles aan moeten doen om de effecten van klimaatveranderingen te dempen. Daarnaast moet hoe dan ook de stikstofbelasting in Drenthe omlaag om de kwetsbare natuur die het van voedselarme omstandigheden moet hebben, voor de toekomst te kunnen bewaren.

Bossen

Opvallend was dat ondanks het natte jaar in de bossen de schade van voorgaande jaren, zoals de aantasting van fijnsparren door de letterzetterkever, nog steeds goed te zien is. Verder is de indruk dat er door de regen en de voortgaande stikstofbelasting plekgewijs een veel uitbundiger groei van kruiden in de ondergroei van bossen geweest is.

Onderzoek, onder andere op Landgoed Rheebruggen in 2021, heeft aangetoond dat bosbodems op armere zandgronden sterk zijn verzuurd, waardoor de kwaliteit van het bodemleven en het wortelmilieu van de bomen verminderen waardoor uiteindelijk de bomen zelf zullen worden aangetast. Het is opnieuw een aanwijzing dat de vitaliteit van bossen op zandgronden in het geding is.

Heidevelden

Op veel heidevelden speelt zich een proces af dat je met de ontwikkeling van de bossen kunt vergelijken. We hebben de indruk dat op de hei vooral het pijpenstrootje geprofiteerd heeft van de vele regen en de doorgaande stikstofbelasting, waardoor de vergrassing kon toenemen. Voorgaande jaren constateerden we al dat de condities voor met name de karakteristieke flora en vlinders zo verslechteren dat ze dreigen te verdwijnen. Deze trend heeft zich in 2021 voortgezet en op de meeste heidevelden ging het dan ook wederom slecht met de vlinderbevolking, met heischrale plantensoorten en met bijzondere dieren als de levendbarende hagedis. Een rapport van Kennisnetwerk Ontwikkeling en Beheer Natuurkwaliteit uit 2021 over de vlinderfauna liet zien wat de reden is geweest voor het verdwijnen van het

gentiaanblauwtje op het Doldersummerveld en waarom het zo moeilijk is de soort terug te krijgen. Nadat de klokjesgentiaan, die als waardplant voor de vlinder fungeert, zich vanwege drogere omstandigheden verplaatste naar lagere plekken in het terrein, zorgden de extreem natte omstandigheden in de winter van 2015/2016 ervoor dat de plant daar verdronk. De dichtstbijzijnde populatie gentiaanblauwtjes leeft kilometers verderop op het Wapserveld en deze zullen moeite hebben het Doldersummerveld opnieuw te koloniseren. De natte omstandigheden waren overigens een zegen voor de soorten die het van vennen en venranden moeten hebben. Veel soorten van de zogeheten pioniermilieus konden dankzij het natte jaar duidelijk een comeback maken.

Positief was in 2021 ook dat we in verschillende heidegebieden de ontwatering konden verbeteren. Zo kon een lage kade langs de noordostrand van het Hijkerveld effectief water vasthouden zodat het gebied aanmerkelijk natter kon worden. In het Elper Westerveld en de Hondstong bij Yde werden grote waterschapsleidingen beduikerd, waardoor hun ontwaterende effect verdwijnt terwijl de landbouwafvoer in stand blijft. Bovendien zien de terreinen er beduidend fraaier uit nu de diepe sloten niet meer zichtbaar zijn.

Graslanden

De natte omstandigheden in 2021 waren goed voor de graslanden. Keerzijde was overigens wel dat bijvoorbeeld sommige delen van het Reestdal zo nat werden dat ze tot het eind van de zomer niet gemaaid konden worden. Vaker dan in andere jaren moest specialistisch materieel in de vorm van wetlandmaaiers worden ingezet. Voor een keer is dit geen probleem, maar het wordt voor ons erg kostbaar als het vaak moet gebeuren.

Ook in 2021 zijn nieuwe natuurgebieden ingericht waar we via verschalingsbeheer soortenrijke graslanden proberen te herstellen. Met name de Paardetangen bij Buinerveen en de Flessenhals bij Borger in het Hunzedal springen in het oog. Voor het overige laten de vochtige graslanden in de beekdalen, maar ook de graslanden op verschillende landgoederen, een redelijk goed beeld zien. Het doorvoeren van variatie in het beheer – ook via de pachters – zorgt voor een gestaag toenemen van de variatie. Dit geldt zowel voor de planten als de fauna, met name insecten. Gebieden die zich specifiek goed ontwikkelen, zijn de Mandelanden en het LOFAR-gebied in het Hunzedal, Pieperij, Wildenberg en Schrapveen in het Reestdal en het gebied Zuidmaten bij het Oude Diep.

Moerasgebieden

De moerasgebieden laten in 2021 mede dankzij de natte zomer een goede ontwikkeling zien. Zo hebben de vloeivelden van Diependal bij het Hijkerveld door het herstelde wateraanvoersysteem weer voldoende water.

Deze positieve ontwikkeling is goed terug te zien in de vogelstand.

Tusschenwater in het Hunzedal en ook de moerasgedeelten van het LOFAR-gebied blijven zich goed ontwikkelen. Wel is het in LOFAR-gebied nodig om via beheer de bosvorming in de hand te houden, om ervoor te zorgen dat er voldoende variatie in leefgebied aanwezig blijft. Een minder bekend moerasgebied is Zoersche landen. Een terrein met broekbos, riet, ruigte en open water in de bovenloop van het Hunzedal en een voorbeeld van een rustig terrein waar alleen de bever voor beheeractiviteit zorgt.

Opvallende soorten

- **Wolf** In 2021 is de aanwezigheid van de wolf min of meer een vast gegeven geworden. Wij worden soms wat vaker, dan weer wat minder vaak, met de gevolgen geconfronteerd in de vorm van onder andere doodgebeten schapen. Om die reden zijn op enkele plekken, ook door ons, wolfwerende rasters geplaatst om schapen te beschermen. Het lijkt een kwestie van tijd voordat zich een of meerdere roedels gaan vormen en de wolf zich permanent vestigt in Drenthe.
- **Bever** De bever voelt zich nog steeds prima thuis in het Hunzedal en heeft inmiddels ook de overstap gemaakt naar de Drentsche Aa en de Onlanden. Het gaat inmiddels om 280 exemplaren in Noord-Drenthe. Binnen Drenthe zorgt de bever op enkele plekken wel voor overlast, onder andere door gangen te graven onder spoorrails. Om excessen te voorkomen is er inmiddels een 'Bevermanagementplan' voor Groningen en Drenthe in werking. Insteek is om enerzijds de beverpopulatie gezond en vitaal te houden en anderzijds de vestiging op risicovolle plekken tegen te gaan.
- **Otter** 2021 was het jaar van de Otter. Daarover maakte Hilco Jansma een prachtige film, die ook op NPO1 te zien was. Het Drentse Landschap heeft daar ook aan bijgedragen. De otter krijgt een steeds bredere verspreiding in Drenthe. Vrijwel alle beekdalen en moerasgebieden zijn wel bezet door de otter. Dit is vastgesteld aan de hand van hun spraints (uitwerpselen), die op veel plekken worden waargenomen.
- **Kraanvogel** Op steeds meer heideterreinen trachten Kraanvogels tot broeden te komen; met wisselend succes. De verstoringgevoeligheid en predatie verhinderen in veel gevallen het broedsucces. Niettemin is de Kraanvogel een vaste broedvogel geworden van de Drentse heide- en moerasgebieden. Een prachtige aanwinst voor Drenthe.

SKNL-projecten Hondstong en Elper Binnenveld

Veel terreinen van Het Drentse Landschap hebben tegelijkertijd te kampen met verschillende problemen; denk aan gecombineerde problemen met waterhuishouding, stikstofbelasting en belasting met gewasbeschermingsmiddelen. Met gerichte maatregelen probeert Het Drentse Landschap de kwaliteit van deze gebieden te verbeteren. Zo'n aanpak kan onder andere met de SKNL-regeling, waarin het Rijk financiën beschikbaar stelt om een kwaliteitsimpuls aan natuurgebieden te geven.

In 2021 konden we twee SKNL-projecten afronden waar de nadruk lag op de aanpak van de waterhuishouding om verdroging tegen te gaan en veelal verdwenen soorten van natte leefgebieden opnieuw kansen te bieden. Het betrof de gebieden Hondstong en Elper Westerveld, waar bestaande waterschapsleidingen een zogeheten beduikering kregen die het mogelijk maakt dat de landbouwafvoer in stand blijft, terwijl het ontwaterend effect in het natuurgebied verdwijnt. Vooral voor plant- en diersoorten van vochtige heiden ontstaan hiermee nieuwe mogelijkheden.

De maatregelen kenden een lang voorbereidingstraject, maar de eerste resultaten zijn bemoedigend. De komende jaren zal monitoring van de terreinen moeten laten zien hoe goed het herstel van de waterhuishouding van beide gebieden is gelukt.

Samenwerking Natuur en Milieufederatie Drenthe

De nauwe samenwerking met de Natuur en Milieufederatie Drenthe heeft ook in 2021 haar nut bewezen op het gebied van ruimtelijke orderingsvraagstukken, zoals het beoordelen

van bestemmingsplannen. Samen konden we zo bij belangrijke maatschappelijke ontwikkelingen een adequate inbreng leveren.

Bossenstrategie

In 2020 heeft de rijksoverheid het initiatief genomen voor een Bossenstrategie en dit jaar heeft de provincie Drenthe deze strategie nader uitgewerkt samen met een aantal betrokken partners waaronder Het Drentse Landschap. Doel is om met meer bos bij te dragen aan een vermindering van de effecten van klimaatverandering.

Areaaluitbreiding is daarbij een belangrijke opgave. Deze zal zowel binnen als buiten het Natuurnetwerk Nederland moeten plaatsvinden. De locatie en de financiering van nieuwe bossen – met name het opvangen van de waardedaling van de grond – zijn vraagstukken die nog onvoldoende zijn uitgewerkt en geconcretiseerd om de toename van bossen in de nabije toekomst ook daadwerkelijk effectief te laten zijn.

De mogelijkheden tot bosuitbreiding binnen het NNN zijn bij Het Drentse Landschap heel beperkt, met name omdat we in het verleden alle mogelijkheden daartoe waar mogelijk al hebben ingevuld. Bosuitbreiding in de overgangszone tussen landbouwgrond en natuur zal meer mogelijkheden bieden om knelpunten op te lossen; zeker op het gebied van de waterhuishouding. Het gebruikmaken van deze mogelijkheden is tot dusverre nog niet uit de verf gekomen.

Zonneparken

De Rijksregeling Stimulering duurzame energieproductie is een belangrijk middel om duurzame energie te stimuleren. In 2021 heeft dit gezorgd voor de aanleg van verschillende nieuwe zonneparken in Drenthe, ook in de nabijheid van onze terreinen en in waardevolle landschappen elders. Dit geldt bijvoorbeeld voor de zonneparken rond Hoogeveen. Inbreng bij de inrichting ervan door de sector natuur en landschap was er nauwelijks, terwijl wij vanuit de omgeving veel vragen van omwonenden krijgen.

Na het ontbreken van regie vanuit de provinciale overheid de afgelopen jaren is het afgelopen jaar gewerkt aan een Regionale Energie Strategie om tot een meer evenwichtige afstemming te komen voor het realiseren van de energieopgave in Drenthe. Toch is de aandacht voor het combineren van zonneparken met water-

opgaven en voor het zorgvuldig omgaan met en het benutten van kansen voor natuur en landschap in onze ogen nog steeds bedroevend minimaal. Het Drentse Landschap komt voor de vraag te staan of zij bereid is mee te werken aan dit soort initiatieven. Dit zou extra natuur kunnen gaan opleveren. Per initiatief zal een afweging gemaakt moeten worden.

Ruimtelijke ordening

Samen met de Natuur- en Milieufederatie Drenthe heeft Het Drentse Landschap gereageerd op enkele nieuwe ruimtelijke plannen.

- **Fietspad Stiggeltie N48** Na verschillende pogingen om een fietspad over het ecoduct Stiggeltie over de N48 aan te leggen kwamen B en W van De Wolden tot de conclusie dat dit geen haalbare optie is. Een onvermijdelijke beslissing, omdat uit onderzoek van de Natuurvereniging Zuidwolde blijkt dat dit ecoduct in ecologisch opzicht zeer goed functioneert. In 2021 is besloten om te zoeken naar een oplossing in de vorm van een aparte fietsbrug naast het huidige viaduct. Omdat aanleg aan de zuidzijde ervan ook negatieve consequenties voor het ecoduct zou hebben, hebben de Natuurvereniging Zuidwolde en Het Drentse Landschap zich sterk gemaakt voor aanleg aan de noordzijde.
- **Bestemmingplan De Groeve** Het Drentse Landschap is bezig met de verwerving van het laatste perceel in de Noordma, zodat de inrichting van dit gebied van start kan gaan.

Een grondruil met een ander stuk grond van Het Drentse Landschap zou dit mogelijk maken. Hier bleek echter een bestemmingsplanwijziging van natuur naar landbouw noodzakelijk om dit perceel als ruilgrond te kunnen gebruiken. Aanwonenden daar hebben zienswijzen ingediend tegen deze wijziging, waardoor de grondruil nog steeds niet is geëffectueerd, met alle risico's van dien voor het inrichtingsplan van de Noordma.

Contacten Commissie Landelijk Gebied

Tijdens de vergaderingen van de provinciale Commissie Landelijk Gebied werden onder andere de volgende onderwerpen behandeld:

- Programma Natuurlijk Platteland
- stikstofbeleid en Programma Natuur
- ontwikkeling zonneparken en gebiedsopgaven
- Ontwikkelagenda Melkveehouderij
- Agenda Boer, Burger en Natuur
- gevolgen droge zomers
- Panorama Drenthe

Contacten waterschappen

Op bestuurlijk niveau zijn in 2021 verschillende gesprekken gevoerd met de waterschappen Drents Overijsselse Delta, Vechtstromen en Noorderzijlvest. Met waterschap Hunze en Aa's was er dit jaar geen bestuurlijk overleg. Dit wordt snel weer opgestart.

Samen met de andere terreinbeherende organisaties is gereageerd op de concept-waterbeheerprogramma's van de waterschappen. We hebben het initiatief richting de provincie genomen om de waterbeheerproblematiek als gevolg van klimaatverandering meer centraal te agenderen. Hiervoor is het instrument van een zogeheten Watertafel voorgesteld, waarbij de verschillende betrokken partijen als provincie, waterbedrijven, waterschappen, landbouw en terreinbeherende organisaties samen aan tafel zitten.

Contacten LandschappenNL

De directeurs van LandschappenNL komen jaarlijks vier tot zes keer bij elkaar. Belangrijke onderwerpen in 2021 waren:

- stikstofbeleid en Programma Natuur
- Beleidsvisie Natuurinclusieve Landbouw
- Impactmeting 2019-2020
- nieuwe cao
- SNL-certificering en eisen BIJ12
- nieuw gemeentelijk landbouwbeleid EU
- evaluatie samenwerking Nationale Postcode Loterij

Nieuwe natuur in de Flessenhals bij Borger

In 2020 kon het inrichtingsproject Flessenhals groten-deels worden uitgevoerd. Dit gebied is onderdeel van het Hunze-systeem. Het ligt pal tegen de bebouwing van Borger aan en maakt deel uit van het beekdallandschap van het Voorste Diep. Stroomopwaarts ligt het eerder ingerichte gebied Mandelanden, stroomafwaarts sluit het gebied aan op de Bronnegermaden.

De projectnaam Flessenhals verwijst naar het feit dat het beekdal hier een vernauwing kent omdat het een doorbraak door de Hondsrug vormt. Bovendien is een deel van het dal in de jaren zeventig volgebouwd bij een uitbreiding van het dorp Borger.

In het project Flessenhals zijn verschillende maatregelen genomen. Allereerst is de beek weer meanderend gemaakt. Ook is een vistrap aangelegd waarmee vissen vanuit het Hunzedal weer de Mandelanden in de bovenloop van het Voorste Diep kunnen bereiken.

In delen van het gebied zijn vroegere laagten hersteld. Verder zijn sloten en greppels verondiept of gedempt, waarmee de grondwaterstand is verhoogd en kwelwater tot in het maaiveld kan reiken, zoals dat vroeger

ook gebeurde. De verwachting is dat zo de soortenrijke vochtige hooilanden met dotters en orchideeën mogelijk terugkeren. In de Mandelanden is dat vrijwel meteen het geval geweest.

Aan de randen van het beekdalletje zijn weer aanzetten tot houtwallen gemaakt die refereren aan het besloten beekdallandschap van vroeger. Bij Borger is een oude meander van het Voorste Diep opnieuw zichtbaar gemaakt in het landschap. Hier zijn ook de wandelmogelijkheden vergroot en zijn vruchtdragende struiken langs het wandelpad geplant. Onder de Eeserstraat zijn faunapassages aangebracht.

Het resultaat is een prachtig hersteld stukje beekdallandschap dat niet alleen de natuur en landschappelijke kwaliteit verbetert maar ook een mooi uitloopgebied van Borger is geworden.

Het project Flessenhals werd getrokken door Het Drentse Landschap en is samen met waterschap Hunze en Aa's, de gemeente Borger-Odoorn en de provincie Drenthe tot stand gekomen. De uitvoering van het project was in handen van aannemer Fuhler.

2

Cultureel erfgoed

2.1 Projecten

Landgoed Oldengaerde

Na de afronding van de restauratie en herbestemming van Oldengaerde medio 2020 zijn dit jaar alle ruimtes in de havezate ingericht en in gebruik genomen. Dit gold niet voor het gedeelte dat bedoeld was voor publieke bijeenkomsten. Dat kwam enerzijds vanwege de coronamaatregelen en anderzijds omdat er binnen Het Drentse Landschap sprake was van voortschrijdend inzicht over het gebruik van deze ruimtes. Het bleek namelijk niet goed mogelijk om de publieksruimtes te gebruiken zonder overlast voor de andere gebruikers in de havezate. Juist omdat de vakantiesuites een hoge bezetting hebben en zeer hoog gewaardeerd worden, is ervoor gekozen om de ingebruikname van de publieksruimtes even in de wachtstand te zetten. Wel worden ze uiteraard tijdens rondleidingen aan het publiek getoond en worden de ruimtes voorbereid om in gebruik te worden genomen als vergaderruimte voor Het Drentse Landschap zelf.

Het laatste grote restauratieproject op Oldengaerde was het Bouwhuis en dat kon in 2021 worden afgerond. De restauratie en gedeeltelijke

herbestemming van het rijksmonument verliepen goed, hoewel er sprake was van onvoorziene gebreken. De woning in het Bouwhuis is niet alleen gerenoveerd, maar ook verduurzaamd. De woning is volledig geïsoleerd met behoud van waardevolle interieurelementen en de verwarming wordt gevoed met aardwarmte. Voor de woning is de verhuurprocedure opgestart. De bergingen in de schuur van het Bouwhuis, het mindervalidentoilet en de kantine voor de tuinvrijwilligers zijn eind 2021 in gebruik genomen.

Helaas is het niet gelukt om in 2021 de omgevingsvergunning voor het aanleggen van een parkeervoorziening in een weiland bij Oldengaerde rond te krijgen. Het parkeren dient daarom nog altijd in de berm plaats te vinden, hoewel er gelukkig achter het Bouwhuis enkele parkeerplaatsen gerealiseerd konden worden voor bewoners en vakantiegasten van de havezate.

De restauratieprojecten op Oldengaerde worden gesteund door bijdragen van particulieren, het Rijk, de provincie, het Prins Bernhard Cultuurfonds, het Dinamofonds en de Gravin van Bylandtstichting.

Boerderij De Gorter

Boerderij De Gorter aan de Nieuwe Dijk bij Zuidwolde, die begin 2020 in bezit kwam van Het Drentse Landschap, is in 2021 in eigen beheer gerestaureerd en gerenoveerd. Er zijn ook verduurzamingsmaatregelen toegepast, zoals voorzetwanden, geïsoleerde vloeren en geïsoleerde beglazing. Bij de restauratie en renovatie zijn allerlei historische kenmerken teruggebracht, zoals de T-vensters en de prachtige historische kleuren van de houten plafonds en balklagen.

Rondboogkas De Havixhorst

De historische kas op De Havixhorst moet rond 1870 gebouwd zijn. De kas, die tegen een tuinmuur is aangebouwd, verkeerde al langere tijd in slechte staat van onderhoud. Het is voor zover bekend de enige rondboogkas uit deze periode in Nederland. Behalve de kas is ook de tuinmuur hersteld. Dankzij een bijdrage van de provincie Drenthe en enkele fondsen kon deze restauratie worden uitgevoerd.

Ontwikkeling nieuwe projecten

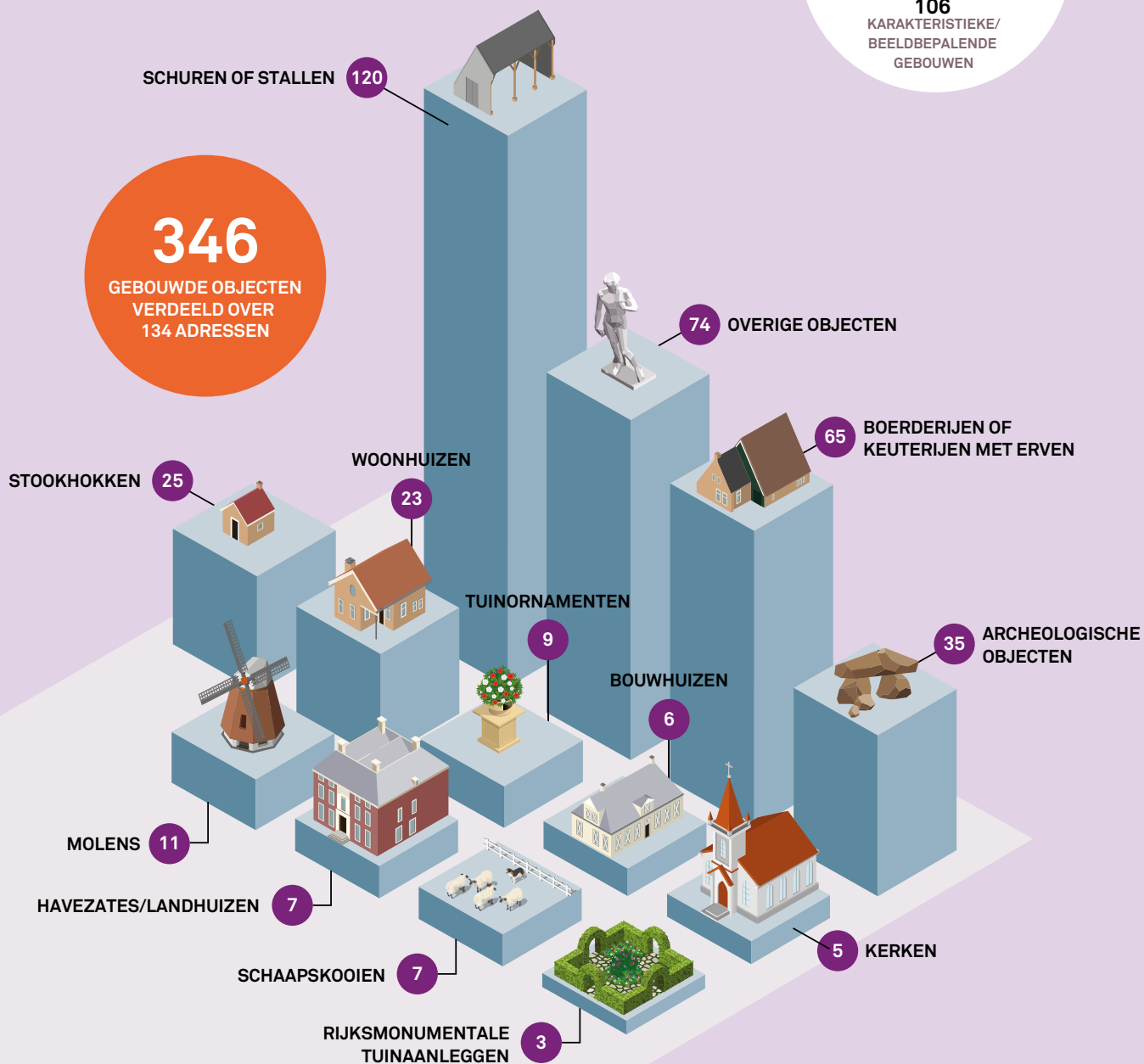
Het Drentse Landschap heeft zich in 2021 voorbereid op belangrijke nieuwe restauratie- en herbestemmingsprojecten die in de komende jaren zullen worden uitgevoerd.

- Er zijn plannen ontwikkeld voor De Houtzagerij en het Ottenshoes in Orvelte.
- De herbestemming van de Bruntingerhof is voorbereid voor uitvoering begin 2022.
- Er is een vergunning aangevraagd voor de restauratie en herbestemming van herenboerderij De Lindenhorst in De Schiphorst tussen De Wijk en Meppel.
- Er zijn vergunningen aangevraagd voor de restauratie en herbestemming van Huis Overcingel in Assen. Daar hoorde aanvankelijk ook het Koetshuis bij, maar voortschrijdend inzicht leidde ertoe dat de plannen eind van het jaar in de wachtstand zijn gezet. Het beoogde herbestemmingsconcept zal nader onder de loep worden genomen.
- De restauratie van het geschilderde behang van Oldengaerde is voorbereid. Dit behang is afkomstig uit het voormalige schultehuis van Emmen en is na de sloop in 1936 uiteindelijk in Oldengaerde terechtgekomen als ingelijste schilderijen. Deze schilderijen uit 1719 zijn buitengewoon zeldzaam en uniek voor Drenthe.
- De planvorming voor een nieuwe centrale beheerlocatie van Het Drentse Landschap aan het Hamveld bij Wijster is in 2021 van start gegaan. Daarbij zijn in eerste instantie door de architect verschillende ruimtelijke scenario's onderzocht.

Monumenten en erven Het Drentse Landschap

346

GEBOUWDE OBJECTEN
VERDEELD OVER
134 ADRESSEN

Rijksmonument

114

RIJKSMONUMENTEN

9

PROVINCIALE MONUMENTEN

6

GEMEENTELIJKE MONUMENTEN

106

KARAKTERISTIEKE/
BEELDBEPALENDE
GEBOUWEN

verhuurd
als woning

41,4

verhuurd als
vakantiewoning

9,4

verhuurd
als woning en bedrijf

24,1

verhuurd
als bedrijf

25,1

HUIDIG GEBRUIK (%)

2.2 Verwerving erfgoed

Veenhuizen

In samenwerking met BOEi heeft Het Drentse Landschap het Ensemble Veenhuizen overgenomen van het Rijksvastgoedbedrijf. Hiervoor is Stichting De Nieuwe Rentmeester Veenhuizen in het leven geroepen. Op 15 september 2021 heeft toenmalig staatssecretaris Raymond Knops van Binnenlandse Zaken de sleutels overgedragen aan Arno Boon en Sonja van der Meer, de beide bestuurders van Stichting De Nieuwe Rentmeester.

Het Ensemble Veenhuizen bestaat uit tachtig gebouwen en zo'n zeventig hectare grond. Direct na de overname is gestart met het opbouwen van een werkorganisatie van De Nieuwe Rentmeester, die deels wordt gevormd door medewerkers van BOEi en Het Drentse Landschap.

Het eerste half jaar stond in het teken van kennismaken en inventariseren. In 2022 wordt samen met de stakeholders in het gebied en met mogelijk nieuwe bewoners en ondernemers met de planvorming gestart.

Schouw Kymmellhuis

In Drenthe zijn in het verleden helaas veel voornamen huizen gesloopt. Soms werden daarbij interieuronderdelen van de sloophamer gered. Een prachtig en uniek voorbeeld hiervan is een schouw die oorspronkelijk in het Kymmellhuis in Dalen stond. Dit voornamen huis werd kort na 1762 gebouwd in opdracht van Georg Rudolph Wolther Kymmell. Geheel naar de mode van die tijd werd het interieur van het huis in rococostijl uitgevoerd.

De fraai gedecoreerde houten schouw kwam na de afbraak van het Kymmellhuis uiteindelijk bij de Stichting Monument en Materiaal in Groningen terecht. Deze benaderde Het Drentse Landschap om de schouw voor Drenthe te behouden. We besloten de schouw over te nemen

en in de achterste suitekamer van Oldengaerde te plaatsen. Uit bouwhistorisch onderzoek is gebleken dat deze ruimte uit het midden van de achttiende eeuw stamt en dat hier in het verleden een schouw heeft gestaan. De rococo-schouw is hier dus goed op zijn plaats en is daarmee voor de toekomst veiliggesteld. We hebben hem als een los interieurstuk langs de wand gezet.

Mogelijke overdrachten

Ook in 2021 is Het Drentse Landschap regelmatig benaderd met de vraag of wij het eigendom van bepaalde gebouwen wilden overnemen. Soms ging het om historische woonhuizen of boerderijen die al via een makelaar te koop waren gezet. Conform het beleid van Het Drentse Landschap zijn we hierop niet ingegaan. Voor een duurzame instandhouding van monumentaal erfgoed is het belangrijk dat de verkopende partij bereid is de marktconforme voorwaarden te verlaten en het belang van instandhouding voorop te stellen.

Verder is er dit jaar een aantal malen contact geweest met eigenaren van kerkgebouwen. Het lukt hun soms niet meer om alle kerken die ze in eigendom hebben, open te houden en de gebouwen in goede conditie te houden. Vanwege de coronamaatregelen bleek overleg nogal lastig en was het bijvoorbeeld ook niet mogelijk om met de achterban van kerkelijke gemeenten samen te komen. De verschillende initiatieven hebben in 2021 niet tot een overdracht geleid.

2.3 Beheer gebouwen en erven

Regulier onderhoud gebouwen

Net als in andere jaren heeft ook in 2021 het nodige preventief en planmatig onderhoud plaatsgevonden aan de gebouwen van Het Drentse Landschap. Op basis van het software-programma O Prognose is vastgesteld welke gebouwen en gebouwonderdelen voor onderhoud in aanmerking komen.

Veelvoorkomende werkzaamheden zijn schilderwerk en rietwerk. Op verschillende plaatsen zijn deze werkzaamheden uitgevoerd. Dat geldt ook voor voegwerk, herstel van badkamers en keukens, vervangen van verwarmingsketels, installatiewerk en andere werkzaamheden.

Onderhoud molens

- In 2021 is er het nodige onderhoudswerk aan onze molens verricht. Molen De Hoop in Norg, de Paisiermeul in Peize en De Hoop in Wachtum zijn op hoogte geschilderd. Daarbij zijn onder andere de kap, de staart en delen van het gevlucht van de molens meegenomen.
- Molen Jan Pol in Dalen en De Hoop in Wachtum zijn geheel schoongemaakt en bij De Arend in Terheijden zijn de schoren van de staart hersteld en werd de molenbiotoop verbeterd.

Schilderwerk

- Het huis Overcingel in Assen en het naastgelegen koetshuis zijn geschilderd in de kleurstelling van 1883. Het huis heeft rondom nieuwe zinken inleggoten gekregen en de afwatering is verbeterd. De dienstwoning van Overcingel aan de Stationsstraat is geheel geschilderd en het houtrot is hersteld.

- Het schilderwerk van havezate De Havixhorst is geheel schoongemaakt en aan de achterzijde zijn nieuwe handgemaakte koperen hemelwaterafvoeren aangebracht.
- Andere panden die geschilderd zijn, waren onder andere het Bouwhuis Rheebruggen, de Woltingehoeve, het huis op het Holtherzand, de Brugwachterswoning in Eexter-veenschekanaal, het Schepershuisje op Landgoed Hoogethalen, De Pimpernel in het Reestdal en boerderij De Gorter bij Zuidwolde. Bij het laatste pand is ook het voegwerk van het voorhuis vervangen door een nieuwe kalkvoeg.
- In Orvelte zijn De Spinsteen, Café Warmolts, het Wegnershuus en de Garmingehof geschilderd. Hierbij is gebruikgemaakt van ons nieuwe beleid voor het toepassen van schilderkleuren op agrarisch erfgoed. (Zie paragraaf 2.4.)

Bijzondere onderhoudswerkzaamheden

- na-isoleren van het Hertenhuisje op Landgoed Hooghalen waarbij ook de houten gevelbeplanking is vervangen
- herstelwerk bij de Smederij in Orvelte
- vervangen van de rieten kap van de eeuwenoude schaapskooi van het Hoolhuus in Orvelte
- herstelwerk bij keuterij De Amshof bij Stuifzand

Correctief onderhoud

Ook in 2021 waren er voor Het Drentse Landschap naast het reguliere onderhoud tal van onvoorziene onderhoudsklussen. Deze vallen onder de noemer correctief onderhoud. Het gaat hierbij om onderhoudswerkzaamheden die het gevolg zijn van onvoorziene schades en storingen, zoals lekkages, ruitbreuk en defecte installaties. Grote incidenten hebben zich in 2021 gelukkig niet voorgedaan.

- De meest noemenswaardige incidenten bleken om lekkages te gaan, zoals in het rieten dak van Huis Ter Hansouwe bij Peize. De oorzaak ervan bleek moeilijk te achterhalen.
- Terugkerend vandalisme bij de Luchtwachtoren bij Schoonebeek heeft eind 2021 tot veel zorgen geleid. Uiteindelijk is er speciaal prikkeldraad aangebracht om klimmen in de toren te voorkomen. Ook is de pers opgezocht om de omgeving bewust te maken van dit probleem.

Vrijwilligersgroepen groen erfgoed

Nadat eerder al enthousiaste groepen vrijwilligers aan de slag waren gegaan in de monumentale tuinen van Oldengaerde en Overcingel, is er in 2021 op vergelijkbare wijze een initiatief gestart voor Lemferdinge. Ook hier steken op een vaste dag in de week de tuinvrijwilligers de handen uit de mouwen. Het Drentse Landschap is dankbaar voor de inzet van deze vrijwilligers om de historische tuin- en parkaanleg in stand te houden. Het blijkt een succesvolle en waardevolle manier om het groene erfgoed te conserveren.

Historische waarden erven

Het gaat niet alleen om tuinen en parken, ook op boerenerven zijn vaak allerlei historisch waardevolle structuren en elementen te vinden, zoals boomgaarden, erfgronden en bijgebouwen. Omdat de meeste van onze boerderijen worden verhuurd, ligt hier de verantwoordelijkheid voor het onderhoud grotendeels bij de huurders. Om goed zicht te hebben op de historische waarden van de boerenerven en te zorgen voor een passend beheer heeft Het Drentse Landschap besloten specifiek beleid te ontwikkelen op dit gebied. Ook zijn onze huurders met een speciale nieuwsbrief geïnformeerd over onderhoudszaken.

Bijzonderheden groen erfgoed

- aanplanten knotlinden op Lemferdinge
- opschonen zichtassen en wandelpaden en herstel slingerpaden op Oldengaerde
- slopen diverse bijgebouwen op Overcingel en egaliseren grond

Verhuur panden

In 2021 zijn er enkele nieuwe huurovereenkomsten afgesloten:

- In Orvelte werd De Schapendrift verhuurd aan een jonge horecaondernemer. Deze is vervolgens aan de slag gegaan met de verbouwing van het restaurant, zodat deze aan de wensen en eisen van de tijd voldoet.
- In Ruinerwold is de gerestaureerde boerderij Driessenhuus verhuurd.
- Boerderij De Gorter bij Zuidwolde werd verhuurd na afronding van de restauratiewerkzaamheden.

Vakantiewoningen Buitenleven

Begin 2021 werden de twee vakantiesuites van Oldengaerde in gebruik genomen, waarmee het totale aantal vakantiewoningen van Het Drentse Landschap op tien kwam.

Vrijwel direct waren de suites in Oldengaerde goed bezet. Dit was in lijn met het algemene beeld van de vakantiewoningen die in 2021 via Buitenleven Vakanties werden verhuurd. Gedurende vrijwel het hele jaar was de bezetting hoog tot zeer hoog. Mensen zochten vakantie-woningen dicht bij huis als alternatief voor een vakantie in het buitenland. Deze trend was in 2020 al ingezet als reactie op de coronamaatregelen. De gemiddelde bezetting viel in 2021 een stuk hoger uit dan in de voorgaande jaren. Dit jaar hadden we een bezetting van 91 procent tegenover 84 procent in 2020, 71 procent in 2019 en 66 procent in 2018.

Opvallend was dat in 2021 de bezetting over de gehele lijn hoog was, terwijl in voorgaande jaren vooral de kleinere vakantiewoningen de hoogste bezetting kenden. Zo scoorden dit jaar de keuterij Ghijssele en de Meijersplaats op Landgoed Rheebruggen met een bezetting van respectievelijk 79 procent en 88 procent zelfs relatief laag ten opzichte van de gemiddelde bezetting. De nieuwe suites in Oldengaerde zaten ruim boven het gemiddelde. Het Kleinste Huisje, 't Haantje en Huis Landweer zaten zelfs op een bezetting van 95 procent. Al met al getallen die nooit eerder zijn vertoond ...

Vanwege de hoge bezetting was het een drukke tijd voor de gebouwenbeheerders, onderhoudsmedewerkers en schoonmakers. Omdat de woningen vrijwel voortdurend bezet waren, was er alleen op de wisseldagen tijd om de noodzakelijke werkzaamheden uit te voeren. Dat vormde regelmatig een uitdaging. Desondanks steeg de gemiddelde klanttevredenheid afgelopen jaar opnieuw licht, van een 8,7 naar 8,8. Alle vakantiewoningen scoorden minimaal een 8,4. Het Hertenhuisje en Huis Landweer scoorden met een waardering van respectievelijk 9,1 en 9,0 het hoogst.

De vakantiewoningen vragen om voortdurende aandacht om deze aantrekkelijk te houden voor de vaak veeleisende gasten van Buitenleven Vakanties. Er zijn in 2021 geen grote verbouwingen gepland in de vakantiewoningen.

Stichting Oude Drentse Kerken

Net als in 2020 na het uitbreken van de coronacrisis hebben de kerken en de synagoge ook dit jaar vrijwel geen publieksactiviteiten kunnen organiseren.

2.4 Belangenbehartiging en beleidsontwikkeling

Contacten met de provincie

Net als in voorgaande jaren vond er regelmatig overleg met de provincie Drenthe plaats over projecten op het gebied van restauratie en herbestemming. De provincie is hier onze belangrijkste partner. Restauratie- en herbestemmingsprojecten dienen naast economische belangen (werkgelegenheid in de bouw, de recreatiesector en het midden- en kleinbedrijf) ook belangen op het gebied van scholing (leerlingstelsel, ontwikkeling restauratiedeskundigheid) en het behoud van ruimtelijke kwaliteit en identiteit. Op deze gebieden vallen de belangen van de provincie en van Het Drentse Landschap samen. We moeten vaststellen dat buiten de projecten om de erkenning van Het Drentse Landschap en de Stichting Oude Drentse Kerken als hoeders van het Drentse erfgoed door de provincie nog altijd onderbelicht blijft. De provinciale bijdrage is te laag om met name de steun voor de vrijwilligers te kunnen versterken die zich met de kerken, de molens en het groen erfgoed bezighouden. De kosten die Het Drentse Landschap hiervoor maakt, nemen al jaren toe. Vrijwilligers zijn van groot belang voor het dagelijks beheer van onze monumenten, maar ook voor het werven van draagvlak, voor educatie en voorlichting, het organiseren van activiteiten en evenementen enzovoort.

Instandhouding monumenten

Bij het verwerven en onderhoud van onrendabele monumenten zoals kerken en molens zou een krachtig gebaar van de provincie eveneens op zijn plaats zijn. Elk jaar vragen deze monumenten hoge kosten aan onderhoud en energie, waar geen inkomsten tegenover staan. Alleen de Subsidieregeling instandhouding monumenten van de rijksoverheid biedt hier enig soelaas. Het Drentse Landschap aanvaardt onrendabele monumenten vanuit het maatschappelijke doel dat deze monumenten dienen. Ze zijn niet alleen van belang voor de cultuurhistorie van Drenthe, maar het zijn ook identiteitsdragers voor een dorp of regio en ze dienen als ontmoetingsplek voor de lokale gemeenschap, waardoor de sociale cohesie wordt versterkt. Bovendien zijn molens, kerken, landgoederen en historische tuinen belangrijke toeristisch-recreatieve voorzieningen waar jaarlijks vele bezoekers op afkomen.

Erfgoedberaad

Net als in het voorgaande jaar stond ook in 2021 het Erfgoedberaad vanwege de coronacrisis op een laag pitje. Er is een nieuwsbrief rondgestuurd waarin leden actuele ontwikkelingen met elkaar deelden.

In het Erfgoedberaad overleggen de in Drenthe actieve erfgoedorganisaties over actuele zaken

en ontwikkelingen. Behalve dat het een platform is om kennis te delen dient het beraad ook als kritisch volger van het overheidsbeleid.

Masterplan Orvelte

Ook in 2021 heeft Het Drentse Landschap een actieve rol gespeeld in de projectgroep die het Masterplan Orvelte voorbereidde. Helaas kreeg de beoogde dorpscoöperatie in 2021 nog geen concrete vorm. Discussies over de aard van de samenwerking en vertraging als gevolg van de coronacrisis gooiden qua planning helaas roet in het eten.

Naar verwachting kan Het Drentse Landschap in de toekomst bepaalde beheertaken aan een nieuwe coöperatie overdragen, zoals het beheer van de brink en de parkeerplaatsen van het dorp. Onze kerntaak is en blijft het beheren van de monumenten in het dorp.

Beleid groen erfgoed

In het *Meerjarenbeleidsplan 2021-2025* is vastgelegd dat er op bepaalde erfgoedonderdelen nieuw beleid zal worden ontwikkeld. Dit heeft ertoe geleid dat er in 2021 een beleidsplan van het groen erfgoed werd ontwikkeld. Dit plan zal begin 2022 worden vastgesteld.

Het nieuwe beleid is van belang, omdat Het Drentse Landschap steeds meer groen erfgoed onder haar hoede krijgt en de maatschappelijke aandacht voor dit onderwerp de laatste jaren

sterk is gegroeid. Dit vraagt om een zorgvuldig kader.

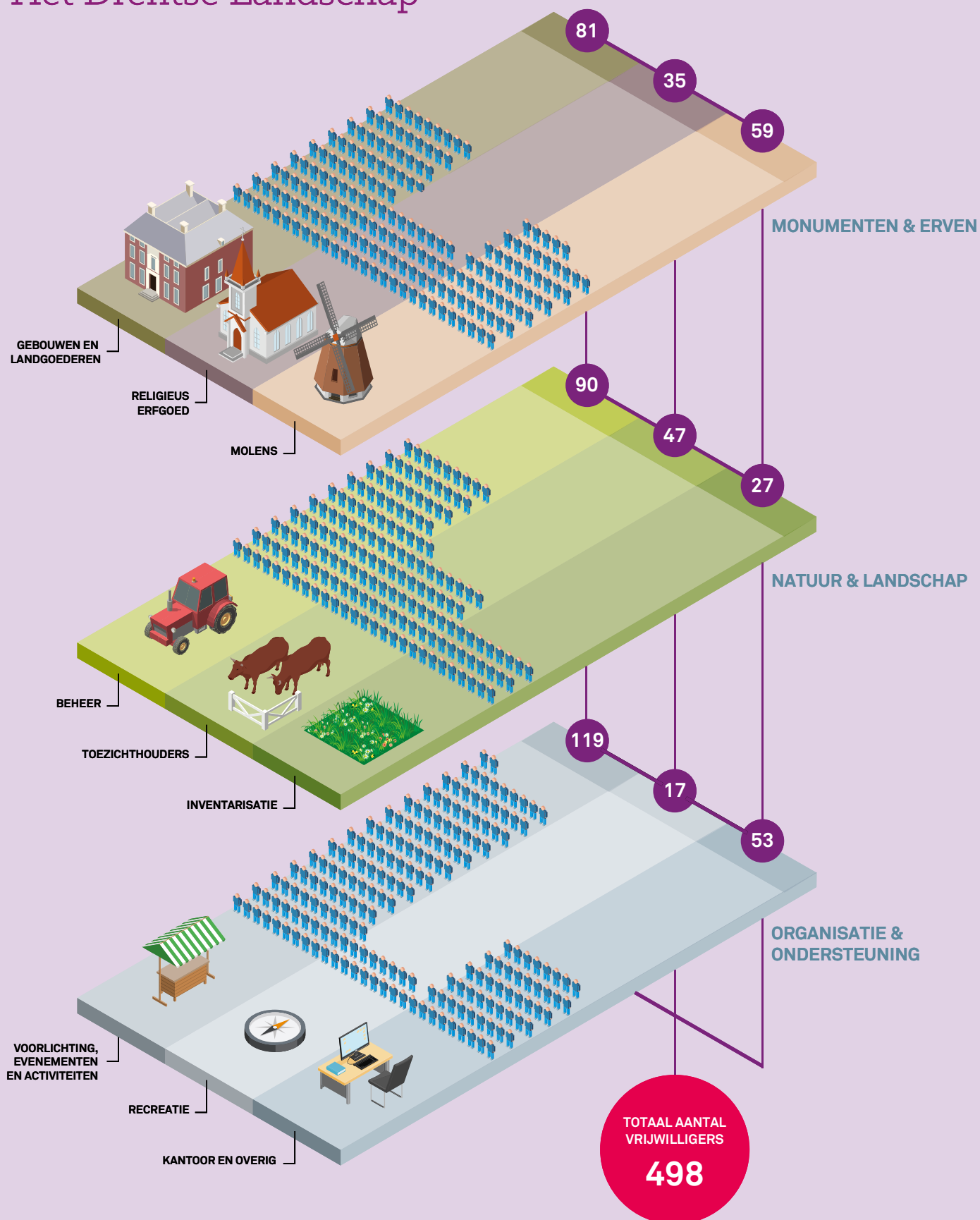
Beleid schilderkleuren

Om verantwoorde keuzes te kunnen maken in het kleurgebruik van schilderwerk hebben we nieuwe beleid ontwikkeld voor de toepassing van schilderkleuren op agrarisch erfgoed. Vanwege het ontbreken van zo'n beleid werden er sinds jaar en dag overal dezelfde kleuren toegepast. Hoewel al enige tijd bekend was dat deze kleuren historisch gezien niet altijd accuraat waren, ontbrak het aan beleid om op een verantwoorde wijze andere keuzes te kunnen maken. Met dit nieuwe beleidsplan is deze lacune ingevuld.

Beleid historische interieurs

In 2021 zijn we begonnen met de ontwikkeling van een beleid voor historische interieurs. De eerste stap hierin is het inventariseren van de historische interieurelementen die we in bezit en beheer hebben. Deze gegevens worden verwerkt in het nieuwe beheersysteem Axiell Collections. Passend beleid voor de instandhouding van historische interieurs is van belang, omdat het aantal interieuronderdelen in bezit van Het Drentse Landschap de laatste jaren sterk is gegroeid, niet in de laatste plaats vanwege de overdracht van Overcingel in 2019.

Vrijwilligers Het Drentse Landschap

A photograph of a forest floor covered in fallen leaves and green ferns. In the foreground, a simple wooden bench made of logs is positioned. On the bench, several colorful, knitted or crocheted items are placed, including a large purple and white patterned piece, a smaller pink and white patterned piece, and a bright orange one. In the background, tall evergreen trees form a dense forest. The entire image is framed by a purple border at the top and bottom.

3

Contact met de samenleving

3.1 Projecten

De Loop van Hunze en Hondsrug

Met de verschijning van *De Loop van Hunze en Hondsrug* presenteerde Het Drentse Landschap haar vijfde langeafstandswandeling. Singer-songwriter Tim Knol, oprichter van De Wandelclub, heeft op 31 maart 2021 het eerste exemplaar van *De Loop van Hunze en Hondsrug* in ontvangst genomen. De nieuwe 245 kilometer lange route brengt de wandelaars in vijftien etappes van gemiddeld zo'n zestien kilometer van Groningen over de Hondsrug naar Emmen en weer terug door het Hunzedal. Waterschap Hunze en Aa's, een van onze samenwerkingspartners in het Hunzeproject, heeft 250 exemplaren afgenomen voor een actie onder hun Nieuwsbrieflezers. Samen met Tim Knol hebben we in juli twee muzikale wandeltochten langs de Hunze georganiseerd. Niet alleen trad Tim onderweg op, ook de geschiedenis en natuur van het Hunzedal kwamen aan bod dankzij een medewerker van Het Drentse Landschap. Beide tochten waren volledig volgeboekt. De reacties op deze activiteit waren erg positief en zo'n activiteit is zeker iets om nog eens te organiseren.

Kunstroute Buitenlucht

Sonja van der Meer heeft de officiële openingshandeling verricht van de zesde editie van

Kunstroute Buitenlucht. De manifestatie is een initiatief van de Hoogeveense kunstenaars Sejo Slingenberg en Jerry Bisschop. Samen met Het Drentse Landschap is een wandelroute van 1,5 kilometer door het Spaarbankbos uitgezet langs 23 kunstwerken die vrij in de natuur zijn geplaatst. Het ging om hedendaagse figuratieve, abstracte en conceptuele kunst. De kunstroute was tot 1 oktober te lopen. In De Spaarbankhoeve werd werk geëxposeerd van nog eens drie kunstenaars onder de naam Binnenlucht.

Tweede editie krant Thuis in Drenthe

In juli brachten we voor de tweede keer de krant *Thuis in Drenthe* uit; deze keer in een oplage van 40.000 exemplaren. De krant is verspreid via de Toeristische Informatiepunten, de informatiecentra van Het Drentse Landschap en de Drentse vakantieparken en recreatiebedrijven. In de krant was veel aandacht voor het werk van Het Drentse Landschap, onze terreinen, het cultureel erfgoed en de mensen die bij Het Drentse Landschap betrokken zijn. Uiteraard was er ook aandacht voor onze wandelroutes en stonden er prijsvragen en leuke weetjes in. Deze keer hebben we onze bedrijfssponsors de mogelijkheid geboden zich te presenteren. Ook de tweede *Thuis in Drenthe* werd door de lezers en de toeristische sector enthousiast ontvangen. Het is dan ook zeker de bedoeling dat er in 2022 een derde editie komt.

Een kudde schapen kan veel lawaai maken, vooral als de kudde onderweg is. Tussen al dat gemekker door kan je soms het roepen van de herder horen.

De herder blaast regelmatig op een fluitje om zijn honden opdrachten te geven. De honden houden namelijk de schapen bij elkaar in een grote kudde. Maar tijdens het grazen moet er ook voldoende rust zijn voor de schapen om te eten.

De belangrijkste taak van de herder is het verzorgen van de schapen. Dit moet elke dag gebeuren. Zo heeft de herder kennis nodig over de schapen, de honden, dierziekten en hoe je met de dieren om moet gaan.

De herder is ook verantwoordelijk voor het hoeden van de kudde, het scheren van de wol en het helpen bij de geboortes van lammetjes. En natuurlijk moet hij verstand hebben van de natuur en om kunnen gaan met de bezoekers. Schaapherders moeten dus van heel zaken verstand hebben. Best een belangrijk beroep!

Een schaapskudde loopt meestal zo'n tien kilometer per dag. Dat is niet zo heel veel, want de schapen staan vaak stil om te eten.

Schapenboekje

Stichting Behoud Drentse Schaapskudden bestond dit jaar 25 jaar. Omdat door de coronacrisis het geplande symposium geen doorgang kon vinden, is nagedacht over een andere manier om aandacht te vragen voor de Drentse schapen en het belang van de kuddes voor het landschap. Gekozen is voor een kleurrijk boekje primair gericht op kinderen. Het bevat informatie over de Drentse schapenrassen, de herder en de herdershond en de terugkeer van de wolf. Het Drentse Landschap heeft het boekje samen met de Stichting Behoud Drentse Schaapskudden ontwikkeld.

Nieuwe website

De huidige website van Het Drentse Landschap is inhoudelijk en technisch aan vervanging toe. Een projectteam heeft de nieuwe website voorbereid. Niet alleen komt er een nieuw uiterlijk, de website moet ook de informatie-stromen gaan automatiseren. Een goede koppeling met AFAS is daarvoor cruciaal. De nieuwe website zal met name de zogenoemde 'klantenreis' eenvoudiger gaan maken. Hierbij worden gegevens van bezoekers die via de website informatie opvragen, producten kopen of geld doneren automatisch in onze administratie opgenomen. In de loop van 2022 zal de website worden opgeleverd.

Erfgoedreeks regionale kranten

Op verzoek van de regionale kranten van NDC hebben we acht verhalen over onze erfgoedlocaties gedeeld met de lezers van de Drentse regionale kranten. De zomerreeks verscheen onder andere in de Asser Courant, de Emmer Courant en de Hoogeveensche Courant. In het eerste artikel hebben we Het Drentse Landschap en het team Monumenten en erven voorgesteld. Daarnaast zijn er artikelen gemaakt over Oldengaerde, de Jantina Hellingmolen, de Havixhorst, Klein Soestdijk, Landgoed Overcingel, Huis ter Hansouwe, het Schultehuis en Lemferdinge.

Biertje van het Drentse landschap

In 2021 hebben we geparticipeerd in een bijzonder project: bier van het Drentse Landschap. Bartele van der Meer, hobbyboer, en bioboer Peter Oosterhof uit Foxwolde hebben op oude graanakkers van Het Drentse Landschap gerst verbouwd. Vervolgens is met die gerst door bierbrouwer Martijn Eggens een mooi bier gebrouwen. Het resultaat is WeideWolmer Tripel, dat onder de naam De Korenaar op de markt is gebracht. Een bier met een rijke, volle smaak uit een rijk en vol landschap. Het is een voorbeeld van een korteketenproduct. De Dubbel Drentse tripel is via plaatselijke slijters in Drenthe verkocht.

3.2 Steun aan Het Drentse Landschap

Beschermers en bedrijfssponsors

In de coronaperiode is de waardering voor de natuur, en dan met name de natuur in de eigen omgeving, enorm gegroeid. Dat blijkt ook uit de steun voor onze stichting. In 2021 waren er 16.042 mensen die ons met minimaal 20 euro per jaar ondersteunen. Dit zijn onze zogenoemde beschermers. In vergelijking met 2020 zijn dat er ruim 800 meer dan het jaar daarvoor. Juist ook om die reden zijn we eind van dit jaar het Natuurfonds Drenthe gestart. Sinds de introductie van dit fonds zijn er al een groot aantal donaties binnengekomen.

Ook in 2021 hebben we geen activiteiten voor onze bedrijfssponsors kunnen organiseren. Het aantal sponsors is in 2021 nagenoeg gelijk gebleven. Er zijn een aantal nieuwe bedrijfs-sponsors bijgekomen, maar daar tegenover staat dat een aantal anderen hun bedrijfssponsor-schap hebben stopgezet. Wij zien ernaar uit om de jaarlijkse bedrijfssponsorbijeenkomsten in 2022 weer op te pakken. Wij zijn enorm blij met de steun vanuit het bedrijfsleven; niet alleen omdat dit ons extra financiële middelen oplevert, maar ook vanwege de door hen ingebrachte expertise en het netwerk dat zij hebben.

Erfenissen en legaten

Het blijft een bijzondere ervaring om een brief van een notaris te ontvangen met de mededeling die iemand Het Drentse Landschap als erfgenaam heeft benoemd:

- Het Drentse Landschap is als erfgenaam (1/5 deel) benoemd in het testament van mevr. Eigeman-Dijkstra uit Vries.
- Het Drentse Landschap is een van de erfgenamen in het testament van de heer R. Sterenborg uit Groningen.
- Het Drentse Landschap is als erfgenaam benoemd in het testament van mevr. E.M.C. Jordaen uit Ansen.

Periodieke schenkingen

Steeds meer beschermers kiezen ervoor om hun bijdrage aan Het Drentse Landschap om te zetten in een periodieke schenkingsovereenkomst. In 2021 hebben 39 beschermers een dergelijke overeenkomst gesloten, waarmee ze ons minimaal de komende vijf jaar gaan ondersteunen. Eind 2021 waren er in totaal 128 schenkers met wie zo'n overeenkomst is gesloten.

Giften

Ook in dit coronajaar had de natuur grote aantrekkingskracht op mensen. Velen trokken eropuit en maakten als dank voor al het moois dat ze in de Drentse natuur tegenkwamen een geldbedrag aan ons over.

Voor het beheer van onze natuurgebieden en ons erfgoed wordt ook regelmatig gericht geld overgemaakt. Zo ontvingen wij bijdragen voor het tegengaan van de vergrassing van de heidevelden, de aanleg van een houtwal in Noord-Drenthe en het plaatsen van bankjes. Dit jaar konden we nieuwe bankjes plaatsen op Kampsheide, in Orvelte, op het Drouwenerzand, in Exloërkijl, op de Ijsbaan Hooghalen, op de Vledderhof en in het Reestdal.

Wij ontvingen een bedrag van 50.000 euro waarmee de schenker de wens van haar overleden echtgenoot wilde doen uitkomen die Het Drentse Landschap een warm hart toedroeg. We respecteren haar verzoek om deze prachtige gift anoniem te houden.

Aan het einde van het bijzondere jaar 2021 heeft Het Drentse Landschap een groot aantal giften ontvangen van bedrijven en particulieren. Het geld werd bijvoorbeeld ingezameld tijdens verjaardagen, pensionering, excursies en lezingen en ter gelegenheid van kerst en het einde van het jaar. Als reden voor een gift werden onder meer genoemd: 'uit waardering', 'omdat we de laatste tijd samen zo hebben genoten van de natuur' en 'een aardigheidje'. Bijzonder was ook de opa die zijn kleinzoon een jaarlidmaatschap cadeau deed.

Mede dankzij al deze bijdragen kan Het Drentse Landschap nóg meer betekenen voor natuur, landschap en erfgoed van Drenthe.

Natuurfonds Drenthe

Dit jaar ontvingen we ook vaker giften voor grondaankopen dan in voorgaande jaren. Deze bedragen zijn vaak te klein om er concrete grondaankopen mee te kunnen financieren, maar als totaal kunnen ze substantieel bijdragen aan grondaankopen. Dit was één van de redenen om het Natuurfonds Drenthe op te richten. De eerste actie van het fonds was de oproep om bij te dragen aan de participatie van Het Drentse Landschap in de BV Landgoed Westersche Veld bij Rolde.

Bijdragen fondsen

- **Nationale Postcode Loterij** De jaarlijkse bijdrage van de Nationale Postcodeloterij is grotendeels besteed aan (ongesubsidieerde) grondaankopen. Ook is de restauratie/renovatie van de Bruntingerhof deels gefinancierd met NPL-gelden.
- **Prins Bernhard Cultuurfonds** Het Drentse Landschap heeft voor de Kunstroute Buitenlucht in het Spaarbankbos bij Hoogeveen een financiële bijdrage ontvangen van het Prins Bernhard Cultuurfonds (Van Lange Fonds). Voor de restauratie van de plantenkas heeft het fonds een bijdrage toegezegd (Zanen-Bakker Fonds). Voor de restauratie van het Bouwhuis van Oldengaerde kregen we een bijdrage (Pfältzer-Birnie Fonds en Willem van Wolmerum Fonds). In de Bruntingerhof te Orvelte zal in 2022 een bezoekerscentrum worden gerealiseerd. Het Prins Bernhard Cultuurfonds draagt bij in de ombouw van het pand en in de expositie (Van Enter-Westerman Holstijn Fonds).
- **Stichting Hamel Fundatie** De Hamel Fundatie heeft een bijdrage geleverd in de aankoop van een perceel grond bij het Drouwenerzand.

Bijdragen Rijk en provincie

- **Europees Landbouwfonds voor Plattelandsontwikkeling** In samenwerking met de provincie Drenthe werd Het Drentse Landschap in 2019 een bijdrage toegezegd in het kader van de Subsidie POP3 voor niet-productieve investeringen voor herstel- of inrichtingsmaatregelen voor biodiversiteit 2018. Het geld kon in het Hunzedal worden ingezet voor het realiseren van de plannen voor de Flessenhals en de Noordma. Na een lang voorbereidingstraject kon het project Flessenhals eind 2021 worden afgesloten. Het project Noordma is nog in voorbereiding.
- **Rijkssubsidieregeling Kwaliteitsimpuls Natuur en Landschap (SKNL)** Het Drentse Landschap ontving een SKNL-functieveranderingsbijdrage (van landbouw naar natuur) voor grondaankopen in het Hunzedal (Lofargebied, Zuidoevers, De Branden, Flessenhals en Bronnegermaden), Reestdal (Eesinge en Pieperij), Bongeveer en Orvelte. Ook werd SKNL-subsidie verleend voor de investeringswerkzaamheden in Bongeveer, Hondstong, Elper Westerveld en Wijsterse Broek bij het Oude Diep.
- **Impuls Nationale Parken Nieuwe Stijl 2021-2023** De provincie Drenthe heeft Het

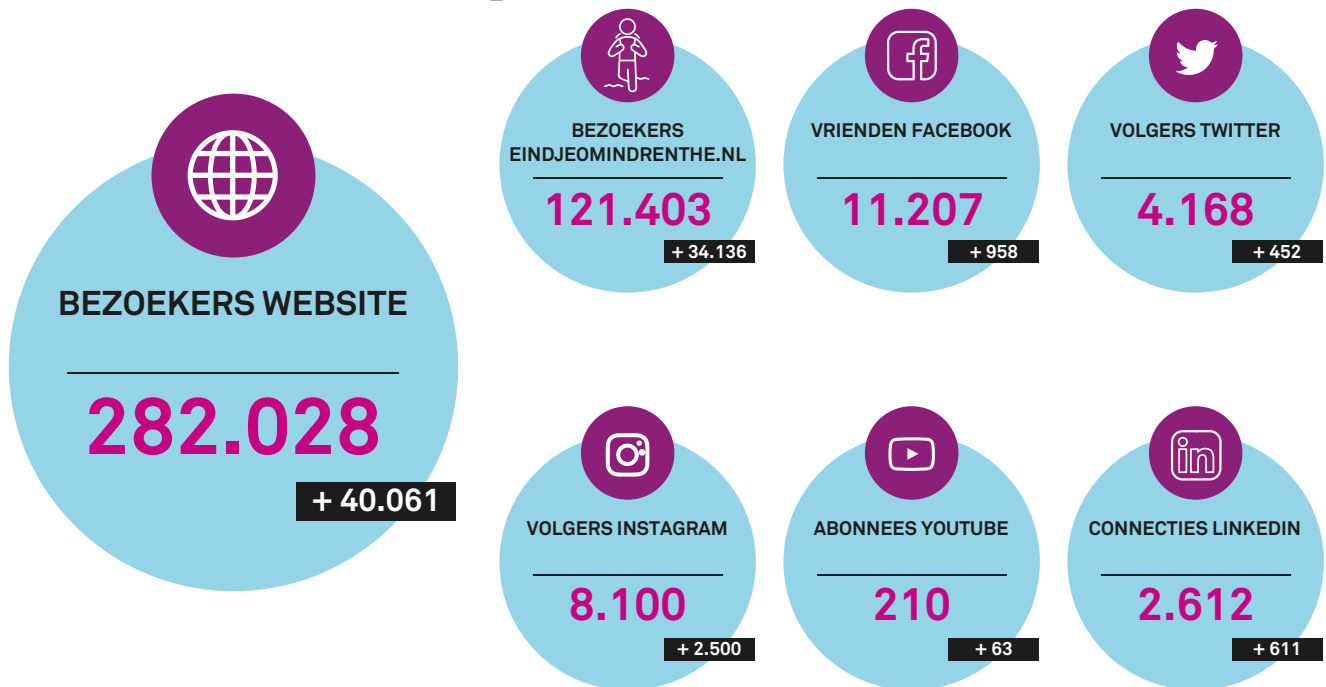
Drentse Landschap een subsidie van € 38.727 toegekend voor het ontwikkelen van de Landschapsvisie Regionaal Landschap Drents-Friese Grensstreek. Hiermee verken-
nen we samen met de andere betrokken partijen ook de mogelijkheden voor maatschappelijke opgaven als duurzame energie, klimaatadaptatie, herstel biodiversiteit en landbouwtransitie in het gebied.

- **Programma Natuur 2021-2023** De provincie heeft een bijdrage toegezegd voor natuurherstel in overbelaste stikstofgevoelige gebieden. Het Drentse Landschap gaat deze bijdrage inzetten in het Hunzedal, het Reestdal en bij het Oude Diep.
- **Specifieke financiële bijdragen provincie** We hebben een financiële bijdrage van de provincie gekregen voor het uitvoeren van extra toezicht in het buitengebied, mede noodzakelijk vanwege de toegenomen drukte in coronatijd. Dankzij de bijdrage kon een extra boa worden aangesteld voor drie dagen per week. Voor de herbestemming van de Bruntingerhof in Orvelte tot een bezoekerscentrum heeft de provincie dit jaar een subsidie verleend. De werkzaamheden zullen in 2022 starten. Ook voor de restauratie van de plantenkas op De Havixhorst heeft de provincie een bijdrage toegezegd. Voor onze schaapskuddes op het Hijkerveld en het Doldersummerveld hebben wij zoals elk jaar ook in 2021 weer een bijdrage ontvangen.
- **Financiële bijdrage provincie trainees** Samen met de provincie gaat Het Drentse Landschap het voor jonge professionals aantrekkelijk maken om zich in te zetten voor de Drentse natuur. We zijn begonnen trainees aan te trekken om de doelstellingen vanuit het provinciale Programma Natuur te ondersteunen. De provincie heeft ons hiervoor een financiële bijdrage toegezegd.

Bijdragen gemeenten

- **Hoogeveen** De kunstroute Buitenlucht was deze zomer in het Spaarbankbos te zien. De gemeente Hoogeveen gaf hiervoor een financiële bijdrage. Ook het Leefbaarheidfonds dat actief is in deze gemeente zorgde voor een bijdrage.
- **Midden-Drenthe** Elk jaar geeft de gemeente ons een bijdrage voor de instandhouding van de schaapskudde op het Hijkerveld.
- **Westerveld en Tynaarlo** De gemeenten gaven een bijdrage voor het digitaliseren van onze Knapzakroutes.

Communicatiemiddelen Het Drentse Landschap

Diverse bijdragen

- Voor de herbestemming van de Bruntingerhof in Orvelte tot een bezoekerscentrum hebben het Recreatieschap Drenthe, Rabobank Het Drentse Land, Stichting Dioraphthe, Stichting Dr. Hendrik Mullerfonds, Meindersma Sybenga Stichting en Stichting Niemeijer-Poppen Fonds bijdragen toegezegd. Met de uitvoering van het project wordt in 2022 begonnen.
- Voor de restauratie van de plantenkas op De Havixhorst zijn bijdragen toegezegd door Stichting Dr. Hendrik Mullerfonds en Stichting Dinamo Fonds.
- Voor de restauratie van het geschilderde behang afkomstig uit het voormalige schulthuis van Emmen zijn bedragen toegezegd door Stichting TBI Fundatie, Frans Mortelmans Stichting en Stichting Dr. Hendrik Mullerfonds. Na de restauratie komen de werken in Oldengaerde te hangen.
- Sinds dit najaar werkt Het Drentse Landschap samen met verzekeringsbedrijf NH1816 in Oudkarspel. Het bedrijf bood zijn verzekerden in oktober, november en december de Hunebedfietstocht gratis aan. In ruil daarvoor geeft NH1816 Het Drentse Landschap een

bijdrage van € 1500 per jaar plus € 10 per verzekerde die de fietstocht aanvraagt. De bijdragen zullen aan de Bruntingerhof in Orvelte worden besteed.

Stichting Oude Drentse Kerken

In 2021 heeft de Stichting Oude Drentse Kerken opnieuw een periodieke schenkingsovereenkomst gesloten, waarmee het totaal op zes schenkers gekomen is. Met zo'n overeenkomst verbindt men zich om ons minimaal de komende vijf jaar te gaan ondersteunen.

We ontvingen van het Rabofonds van de Rabobank Assen en Noord-Drenthe een bedrag van € 5000 voor achterzetbeglazing voor het verduurzamingsproject van de Waterstaatskerk in Bovensmilde.

Van de provincie Drenthe mochten wij de jaarlijkse bijdrage van € 2600 ontvangen op basis van *Drentse Cultuurnota 2021-2024 – Cultuur om te delen*. We gaan deze bijdrage inzetten voor activiteiten in de vijf kerken in beheer van de Stichting Oude Drentse Kerken.

3.3 Activiteiten

Online lezingen

Net als in 2020 stond ook het afgelopen jaar vooral in het teken van de coronacrisis, waardoor veel activiteiten niet door konden gaan. Toch konden we een flink aantal lezingen en bijeenkomsten online organiseren. Er hebben dan ook toch nog 378 activiteiten wél plaatsgevonden. De online lezingen blijken zo goed aan te slaan dat we besloten hebben hier zeker mee door te gaan; ook als fysieke bijeenkomsten weer mogelijk zijn.

Kunstroute Buitenlucht

Duizenden wandelaars hebben dit jaar in het Spaarbankbos bij Hoogeveen genoten van de Kunstroute Buitenlucht met als thema 'Boshaltes, een eigentijdse kruisweg'. In het Spaarbankbos stonden van veertien kunstenaars kunstwerken die de lijdensweg van Christus verbeelden.

De organisatie lag in handen van dominee Marianne Paas en de kunstenaars Sejo Slingenberg en Theun Krikke. Het Drentse Landschap was partner in het project. We stelden niet alleen het Spaarbankbos beschikbaar, maar we ondersteunden de organisatie ook bij de promotie en communicatie van het project. De route was tot 1 oktober te lopen en ook deze editie was weer een groot succes.

Hunzelooop

Lange tijd was het spannend of de jaarlijkse Hunzelooop-wandeloctocht in 2021 wel kon doorgaan. Gelukkig ontvingen we een paar weken voor de geplande datum groen licht van de gemeente Tynaarlo. Ondanks het feit dat er daardoor weinig gelegenheid was voor promotie en veel mensen nog wat huiverig waren voor groot-schalige evenementen, deden er op zaterdag 18 september toch ruim 700 wandelaars mee aan de Hunzelooop. Dankzij de hulp van vrijwilligers en de steun van onze Hunzeloooppartners kon de wandeloctocht coronaproof plaatsvinden. Partners in 2021 waren: Ruchti Schoenmode en Sportshop, waterschap Hunze en Aa's, gemeente Tynaarlo, Asser Courant, 1609bold, De Friesland, Hypotheek Visie, Makelaardij Groenhout en Bakker Feenstra. Daarnaast fungeerden als Vrienden van de Hunzelooop Camping De Vledders, Landal, iDaro, Albert Heijn, Lentis, Norbert Baas, Notariaat Zuidlaren/Aa en Hunze, Bij Cosineros, Scouting Zuidlaren, Webdesignhq en kWbn. De volgende editie van de Hunzelooop-wandeloctocht staat gepland voor 17 september 2022.

Doemiddag Bosch en Vaart

In samenwerking met Landgoed Bosch en Vaart hebben we op zondag 11 juli een doemiddag voor de hele familie georganiseerd. De kinderen konden onder begeleiding nestkastjes bouwen en een educatiemedewerker gaf een workshop over vogelveren. De volwassenen wandelden met een gids over het landgoed.

	2020	2020	2021	2021
activiteit	aantal	deelnemers	aantal	deelnemers
activiteiten waarbij Het Drentse Landschap betrokken is*	438	5.658	378	22.998
aanvragen voor excursies, lezingen en rondleidingen	77	2.270	31	437
activiteiten Lofar-gebied	9	0	13	231
open dagen	75	58	11	770
activiteiten in de kerken	13	490	9	150
educatieve activiteiten	11	122	7	166
informatiestands/pr-activiteiten	2	1	25	5.495
informatiecentra**	7		4	n.v.t.
persberichten	9		16	n.v.t.
interviews radio, tv en kranten	68		75	n.v.t.

* Onder de activiteiten vallen excursies, lezingen, open dagen, voorlichtingsbijeenkomsten, interviews, educatieve activiteiten en promoties. Sommige van deze activiteiten organiseren we in samenwerking met collegaorganisaties, gemeenten, huurders van Het Drentse Landschap en ondernemers.

** De meeste informatiecentra waren vanwege de coronamaatregelen gesloten.

Wandel- en fietsroutes

Net als in 2020 is er ook het afgelopen jaar enorm veel gewandeld en gefietst in Drenthe. Via onze website *Eindjeomindrenthe.nl* zijn de wandel- en fietsroutes 121.403 keer gebruikt in 2021. In 2020 ging het om 86.908 keer. Opmerkelijk daarbij is dat daarbij in ruim 70 procent van de gevallen gebruikgemaakt is van een smartphone.

Eind 2021 stonden op *Eindjeomindrenthe.nl*:

- 51 wandelroutes
- 20 fietsroutes
- 29 Knapzakroutes
- 6 zogeheten foodwalks
- 2 kinderspeurtochten

De routes zijn online, offline en als gpx-bestand te gebruiken. Ook zijn ze thuis uit te printen. Het gemak voor de wandelaar en fietser staat steeds voorop. Ondanks het feit dat de routes online te lopen zijn, maakte het grootste deel van de bezoekers gebruik van de pdf-bestanden. De nieuwe wandel- en fietsroutes in het Kwartaalblad worden meteen op de website geplaatst.

Samen met RTV Drenthe hebben we een serie van vier afleveringen gemaakt waarin we een aantal van onze minder bekende wandelroutes hebben belicht. RTV Drenthe ging op pad met een medewerker van Het Drentse Landschap die onderweg een toelichting gaf. De keuze voor de onbekendere terreinen was met name ingegeven om de druk op de natuur in andere gebieden te verminderen.

Dankzij het succes van de wandelserie heeft RTV Drenthe in het najaar op dezelfde wijze ook een aantal fietsroutes vastgelegd. Dat de serie goed ontvangen werd, bleek onder andere uit de vele downloads van de betreffende routes vanaf *Eindjeomindrenthe.nl*.

Kwartaalblad

Ook in 2021 is het Kwartaalblad vier keer verschenen. Het is het middel bij uitstek om onze 16.000 beschermers en hun huisgenoten

op de hoogte te houden van de bezigheden, uitdagingen en plannen van Het Drentse Landschap. Het Kwartaalblad wordt veel gelezen en hooggewaardeerd.

Ook in 2021 was het aantal ideeën en suggesties voor bijdragen en artikelen in het blad weer veel groter dan de pagina's die voor de vier nummers beschikbaar zijn. Voor de redactie, die in 2021 bestond uit Hans Dekker, Joan Hofman, Sonja van der Meer en Paulien Zomer (halverwege het jaar toegetreden), was het ook dit jaar weer een hele klus om een goede balans in de inhoud aan te brengen.

Kwartaalblad 109 tot en met nummer 112 bevatten hoofdartikelen over:

- Beheer Asser natuur
- Veranderend landschap
- Kleur op boerderijen
- Veenhuizen
- Vogelzangsch Wijk
- Impuls Nationaal Park Drents-Friese Wold
- Unesco Werelderfgoedstatus
- heidebeheer
- het rituele landschap
- Drentse veenlandschappen

ROEG!

Via tv en internet brengt RTV Drenthe met het nieuwskanaal ROEG! het laatste nieuws over natuur en landschap in Drenthe.

Naast RTV Drenthe nemen de provincie Drenthe, Staatsbosbeheer, IVN Noord, Natuurmonumenten, Landschapsbeheer Drenthe, Natuur en Milieufederatie Drenthe en Het Drentse Landschap deel aan het project. Sinds 2021 zijn ook waterschap Hunze en Aa's, waterschap Noorderzijlvest en WMD Water erbij betrokken.

Medewerkers van Het Drentse Landschap leveren regelmatig bijdragen aan de uitzendingen en het internetplatform. Zo is Bertil Zoer een van de 'boswachters' van het programma en is Jermo Tappel het vaste gezicht van het programma als er items over erfgoed worden gemaakt.

ROEG! was in 2021 ook op de basisscholen en in bibliotheken te zien.

De cijfers van ROEG! waren in 2021:

– bezoekers platform	62.400
– paginaweergaven website	175.566
– vrienden Facebook	7063
– volgers Instagram	3497
– volgers Twitter	2066

Junioruitzendingen Roeg!

De jaarlijkse Drentse Bomenweek in het voorjaar werd afgelast vanwege de coronacrisis. ROEG! maakte daarom een junioruitzending om in de klas te bekijken.

Verder had ROEG! een rol in het jubileumjaar van Oktober Kindermaand, waarvoor een speciaal kamp werd opgetuigd voor een aantal gezinnen met kinderen. Ook de educatiemedewerker van Het Drentse Landschap heeft eraan meegewerkt. De items over het kamp waren ook in Drentse bibliotheken te zien, in combinatie met een boswachters-spreekuur.

Educatieve activiteiten

Door de coronacrisis was het in 2021 niet mogelijk om de traditionele Lammetjesdag te organiseren; ook was het Schaapscheerdersfeest niet mogelijk en hebben we het Kinder Buiten-festival moeten afblazen.

- **Lessen Educatieteam** Doordat de scholen in 2021 voor een groot deel thuisonderwijs verzorgden, heeft ons educatieteam slechts zeven lessen verzorgd: twee lessen in het Duurzaamheidscentrum Assen, vier lessen op locatie en een les in het veld.
- **Kijkwijzers** De kijkwijzer *Kijkje in de kerk* is in 2021 vernieuwd en *Kijkje in de molen* is nieuw aan de serie toegevoegd. De Kijkwijzer is een laagdrempelig medium om kinderen in de basisschoolleeftijd kennis over erfgoed bij te brengen. De serie kijkwijzers zal in 2022 verder worden uitgebreid.
- **ICO Cultuurmenu** Het Drentse Landschap doet sinds dit jaar mee in het ICO Cultuurmenu-aanbod in Assen, Tynaarlo en Aa en Hunze, waarmee leerlingen in het primair onderwijs elk jaar kunstlessen, voorstellingen en erfgoedprojecten krijgen aangeboden. Onze inbreng bestaat vooral uit het leveren van kennis en het meedenken. Ook zijn we betrokken bij het onderdeel over hunebedden. In de komende jaren wordt dit aanbod uitgebreid met een nieuw programma in en rondom Overcingel.

- **Project Landart** In 2021 hebben we meegewerkt aan het project Landart onder leiding van docent/kunstenaar Gejan Stol als onderdeel van het Cultuurmenu Aa & Hunze. Het project was bedoeld voor de groepen 7 en 8 van alle basisscholen in de gemeente Aa en Hunze. Helaas moest de les in de klas door de coronacrisis een digitale les worden. Verder is er in de natuur aan een kunstwerk gewerkt. Het is een prachtig project geworden waar Het Drentse Landschap graag aan mee heeft gewerkt. Aan dit initiatief van de gemeente Aa en Hunze en het ICO hebben ook Staatsbosbeheer en camping De Berenkuil een bijdrage geleverd.
- **Expeditie Van Lier** Het Drentse Landschap organiseert al enige tijd samen met het ICO, het Drents Museum en het Drents Archief jaarlijks Opa-en Omadagen. Door de coronabeperkingen is dit jaar gekozen voor een alternatief programma in de vorm van de Expeditie Van Lier. Vanaf het pinksterweekend konden families met kinderen met hun smartphone op expeditie door de stad Assen waarbij onderweg opdrachten moesten worden uitgevoerd. Zo werden de deelnemers ook voor een opdracht door de tuin van Landgoed Overcingel geleid. Voor de speurtocht werd gebruikgemaakt van de gratis app Spacetime Layers.
- **Kabouterpad** In het Asserbos is dit jaar het Kabouterpad volledig vernieuwd. De route is inmiddels in 2021 al minstens 180 keer gelopen door kinderen en hun familie.
- **Bucketboekje Oktober Kindermaand** Het Drentse Landschap heeft in 2021 meegewerkt aan de jubileumuitgave voor Oktober Kindermaand. Deze manifestatie werd twintig jaar geleden bedacht door toenmalig gedeputeerde Margriet Brink om kinderen ook in hun vrije tijd kennis te laten maken met kunst en cultuur. Om het jubileum te vieren is het *Bucketboekje* ontwikkeld met zestien dingen die kinderen in Drenthe moeten hebben gezien en gedaan. Het boekje was een gezamenlijk project van Biblionet Drenthe, Stichting Kunst & Cultuur en Het Drentse Landschap. De uitgave kon tot stand komen door bijdragen van de provincie Drenthe en de twaalf Drentse gemeenten.

3.4 Vrijwilligers

Coronacrisis

Ook het jaar 2021 stond voor de vrijwilligers in het teken van de coronacrisis. Een deel van de vrijwilligers werkt buiten en zij konden gewoon aan de slag; uiteraard met inachtneming van de landelijke regels. Hetzelfde gold voor vrijwilligers als de molenaars, die alleen werken. De vrijwilligers die met publiek te maken hebben, zoals gidsen en degenen die zich met activiteiten en evenementen bezighouden, zagen helaas weer een jaar (bijna) werkloos voorbijgaan.

Ontwikkeling vrijwilligersgroepen

Ondanks de coronacrisis groeide het aantal vrijwilligersteams door tot 60. Het aantal vrijwilligers groeide van 423 naar 465. Voorbeelden van nieuwe vrijwilligersgroepen zijn de groep voor het beheer van de tuin van Landgoed Lemferdinge en de vrijwilligers van molen De Hoop in Sleen.

In 2021 werden de nodige voorbereidingen getroffen voor de periode na de coronatijd. Zo zijn er nieuwe afspraken gemaakt met de gidsen, die in heel Drenthe actief zijn. Samen met de vrijwilligers van Landgoed Oldengaerde hebben

we gekeken naar de mogelijkheden van rondleidingen in de havezate en op het landgoed.

Vrijwilligers Hunebedcentrum

Dit jaar werden de eerste plannen voor samenwerking met het Hunebedcentrum gemaakt. Het is de bedoeling dat Het Drentse Landschap zichtbaar aanwezig zal zijn in het museum. Hiervoor is een flinke groep vrijwilligers nodig die als host namens Het Drentse Landschap aan het werk gaan. Ook zoeken we vrijwilligers die gaan meehelpen bij gezinsactiviteiten en evenementen in het Hunebedcentrum. De uitvoering gaat in 2022 plaatsvinden.

Online lezingen

In 2021 zijn we gestart met online lezingen voor onze vrijwilligers. Ze waren met name bedoeld om de onderlinge band te behouden en te versterken. Voor de lezingen hebben we mensen gevraagd die zelf ook vrijwilliger van Het Drentse Landschap zijn. Daarmee werd het een activiteit van en voor vrijwilligers. Deze lezingen zijn positief ontvangen en we hebben besloten om er ook in 2022 mee door te gaan.

Alternatieve vrijwilligersuitjes

Jaarlijks organiseren we voor de vrijwilligers een uitje. Door de coronacrisis hebben we alternatieve vrijwilligersuitjes bedacht. We maakten zo'n tien kleine uitjes rond verschillende thema's waaruit de vrijwilligers konden kiezen. Zo kon de groepsgrootte aanzienlijk worden beperkt. Helaas moest door een nieuwe lockdown aan het eind van het jaar een deel van de uitjes worden doorgeschoven naar 2022. De alternatieve vrijwilligersuitjes bleken overigens wel een schot in de roos. Veel vrijwilligers gaven aan dergelijke wat kleinschaliger activiteiten plezierig te vinden.

Samenwerking groene organisaties

In 2021 is de Groene Spar opgericht als overlegorgaan van de vrijwilligerscoördinatoren van Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, Landschaps-beheer Drenthe, Natuur en Milieu-federatie Drenthe, IVN en Het Drentse Landschap. Deze groep komt regelmatig bij elkaar om te bekijken of er nauwer kan worden samengewerkt. Denk aan het elkaar op de hoogte houden van de ontwikkelingen rond het vrijwilligerswerk en arbozaken, maar ook aan

het organiseren van gemeenschappelijke bijscholingscursussen, zoals EHBO in het veld en een cursus gastheerschap.

Nieuwe kleding

Sinds ruim een jaar heeft Het Drentse Landschap een nieuwe bedrijfskledinglijn zonder onderscheid tussen vaste medewerkers en vrijwilligers. In 2020 hebben de eerste vrijwilligers hun nieuwe bedrijfskleding ontvangen, in 2021 zijn we daarmee doorgegaan. In het voorjaar en in de zomer zijn verschillende dagen georganiseerd om de kleding te passen en te bestellen. Inmiddels hebben bijna al onze vrijwilligers nieuwe bedrijfskleding.

3.5 Beleidsontwikkeling

Communicatieoverleg

De communicatiemedewerkers van Het Drentse Landschap maakten in 2021 deel uit van verschillende overleggroepen.

- **Communicatie Marketing Overleg LandschappenNL** Samen met communicatie- en marketingcollega's van de elf andere regionale landschappen worden thema's vastgesteld en ervaringen uitgewisseld. Ook wordt onderling advies gegeven.
- **Werkgroep Communicatie Hunze** Naast Het Drentse Landschap zijn deelnemers aan dit overleg de provincie Drenthe, Prolander/HVR Group, waterschap Hunze en Aa's, de gemeenten Aa en Hunze, Borger-Odoorn en Tynaarlo en de Vereniging Drents Particulier Grondbezit.
- **Werkgroep Communicatie Drentsche Aa** Naast Het Drentse Landschap zijn deelnemers aan dit overleg het Recreatieschap Drenthe, provincie Drenthe, Prolander/HVR Group, Staatsbosbeheer, IVN Drenthe, Nationaal Park Drentsche Aa, Waterbedrijf Groningen en de gemeenten Aa en Hunze, Assen en Tynaarlo.
- **Werkgroep Communicatie Brede kijk op het Oude Diep** Naast Het Drentse Landschap zijn deelnemers aan dit overleg de provincie Drenthe, Natuurmonumenten, gemeente Midden-Drenthe, Prolander/HVR Group en LTO Noord.
- **Werkgroep Communicatie Nieuwe Drostendiep** Naast Het Drentse Landschap zijn deelnemers aan dit overleg de provincie Drenthe, Natuurmonumenten, gemeente Coevorden en waterschap Vechtstromen.
- **Communicado's-overleg Culturele Sector Drenthe** In dit overleg wisselen communicatiemedewerkers van culturele instellingen in Drenthe ervaringen uit en wordt kennis gedeeld. Naast Het Drentse Landschap zijn deelnemers aan dit overleg Kunst & Cultuur Drenthe, Drents Museum, Drents Archief, Marketing Drenthe, Gevangensmuseum, Platform Drentse Musea, Huus van de Taol, Museum De Buitenplaats, Hunebedcentrum en Herinneringscentrum Kamp Westerbork.
- **Wandelplatform Drenthe** Naast Het Drentse Landschap zijn deelnemers aan dit overleg Wandelnet, Koninklijke Wandel Bond Nederland, Staatsbosbeheer, provincie Drenthe, Recreatieschap Drenthe en de gemeenten Borger-Odoorn, Hoogeveen, Midden-Drenthe, Tynaarlo en De Wolden.

Medewerking en advies

Naast hun inbreng in de reguliere overleggroepen verleenden de communicatiemedewerkers van Het Drentse Landschap hun medewerking aan tal van activiteiten. Regelmatig werden ze ingeschakeld om advies te geven.

- betrokken bij het project Gezond Natuur Wandelen Drenthe
- overleg met IVN-afdelingen, KNNV en andere natuurorganisaties
- deelname aan het Groene Communicatie Overleg Drenthe
- deelname aan Plan Boom Drenthe
- informatie-uitwisseling met Statenleden en politieke partijen
- deelname aan Werkgroep Harry de Vroome Penning
- deelname aan Projectgroep Hunzeloo Wandeltocht
- overleg met verschillende toeristische platforms van Drentse gemeenten
- deelname aan Werkgroep Aardkundig Monument Drenthe
- overleg over samenwerking van groene organisaties in Geopark
- overleg, afstemming en samenwerking met medewerkers van het Hunebedcentrum
- deelname aan Communicatieoverleg Koloniën van Weldadigheid
- overleg en samenwerking met medewerkers van BOEi
- afstemmingsoverleg met medewerkers Landschapsbeheer Drenthe
- deelname aan verschillende multidisciplinaire projectgroepen
- ondersteuning en advies aan (culturele) organisaties en diverse burgerinitiatieven
- deelname aan Projectgroep Bolhuisfonds (samenwerking met de Rijksuniversiteit Groningen)
- samenwerking met het Alfa-college
- samenwerking met het ICO en Stichting Kunst & Cultuur op het gebied van educatie en cultuurdeelname
- meewerken in Redactie ROEG!
- meewerken aan de rubriek Groen en Doen in de Hoogeveense Courant

4

Personeel en organisatie

4.1 Organisatieontwikkeling

De nieuwe organisatiestructuur van Het Drentse Landschap is in 2020 afgerond. Er wordt nu gewerkt met drie teams: Natuur en Landschap, Monumenten en Erven en Organisatie en Ondersteuning. In 2021 is het werken in drie teams en samenwerking van teamleden in teamoverschrijdende projectteams behoorlijk ingeburgerd. Voor alle teams geldt dat er gewerkt wordt aan heldere taakverdelingen, goede samenwerkingsstructuren en concrete doelen. Door de invoering van MS Teams is het samenwerken in teams en projectteams een stuk eenvoudiger geworden.

Om alle medewerkers op de hoogte te houden van de ontwikkelingen binnen de organisatie wordt maandelijks een MT Nieuwsbrief verzonden aan alle medewerkers. Daarnaast is er het afgelopen jaar regelmatig een Coronaniewsbrief verzonden met nieuws over de toepassing van de coronamaatregelen en andere relevante informatie over thuiswerken en aanverwante zaken.

Managementteam

Sinds 2020 bestaat het Managementteam uit:

1. directeur-bestuurder
2. adjunct-directeur/rentmeester
3. hoofd team Natuur en Landschap
4. hoofd team Monumenten en Erven
5. hoofd team Organisatie en Ondersteuning

Het Managementteam vergadert elke twee weken. Stafmedewerkers schuiven geregeld aan bij een MT-vergadering, zoals de controller, de adviseur Marketing en communicatie en de HR-adviseur.

Het Drentse Landschap als werkgever

Het Drentse Landschap streeft naar ondernemende medewerkers, die actief kansen benutten die het bezit van onze terreinen en erfgoed biedt. Daar horen naar onze visie ook goede opleidings- of bijscholingsmogelijkheden voor de eigen medewerkers bij. De zogeheten FLOW-gesprekken waar we vorig jaar mee zijn begonnen zijn inmiddels standaard geworden. Deze gesprekken worden op regelmatige basis door de leidingevenden ingepland. De basis voor deze gesprekken is het individuele jaarwerkplan dat aan het begin van het jaar door de leidinggevende en werknemer wordt opgesteld.

In 2021 is een nieuw functiehuis ingesteld. De generieke functies en functieschalen uit de cao Bos en Natuur vormen hier de basis voor. Alle medewerkers zijn hier in 2021 in meegenomen.

ICT, hardware en software

Goed werkende hardware én software maakt het werken op de kantoren en andere werkterreinen van Het Drentse Landschap gemakkelijker en efficiënter. In 2020 is het grootste deel van de hardware (laptops, tablets, telefoons) vernieuwd. In dat jaar is ook het werken via MS365 geïntroduceerd. De implementatie is technisch succesvol verlopen. Dat zorgde ervoor dat ook in 2021 zonder dat hiervoor extra investeringen nodig waren werknemers vanuit huis konden werken. Begin 2021 is de software van AFAS organisatie-breed geïntroduceerd. Met dit systeem is het overgrote deel van de informatie binnen Het Drentse Landschap op één plek te vinden en te gebruiken. Mede door wat personele problemen bij de organisatie die dit proces begeleidt, is er vertraging in de implementatie ontstaan. Fase 2 van de AFAS-implementatie zal worden doorgeschoven naar 2022.

Werkplekken

De medewerkers van Het Drentse Landschap werken op een aantal verschillende locaties. Er zijn kantoren in Assen en Westerbork. Daarnaast werken de collega's van de teams Natuur en Landschap en Monumenten en Erven vanuit verschillende vestigingen verspreid over Drenthe. In 2021 werd er door een groot deel van de medewerkers vanuit huis gewerkt. Doordat er eind 2021 een nieuw thuiswerkbeleid is ingevoerd waarbij medewerkers een deel van hun werkdagen met thuiswerken kunnen invullen, zijn er ondanks groei van het aantal medewerkers geen extra werkplekken nodig. In 2020 is het besluit genomen om in de toekomst alle medewerkers in de buitendienst op één centrale beheerlocatie onder te brengen. Het plan om in Wijster deze beheerlocatie te bouwen lijkt meer tijd te vergen dan vorig jaar gedacht werd. Omdat de werkschuur in Gasteren arbotechnisch niet meer voldeed, is ervoor gekozen om tijdelijk een andere, geschikte locatie te huren in Assen. Deze werkschuur zal in 2022 in gebruik worden genomen door de beheereenheid Noord. De werkschuur biedt ook mogelijkheden voor de opslag van boeken en foldermateriaal, waardoor de huur van deze opslaglocatie opgezegd kan worden.

4.2 Personeel

Kengetallen personeelsformatie

De volgende getallen hebben betrekking op de personeelsformatie van Het Drentse Landschap op 31 december 2021.

medewerkers	46 medewerkers (waarvan 2 medewerkers met BBL-/leerwerkovereenkomst)
stagiaires in 2021	5 personen
verhouding vast/tijdelijk	39,56 vaste contracten 2,92 tijdelijke contracten 42,48 contracten totaal
leeftijdsopbouw	60-67 = 13 45-59 = 24 31-44 = 6 17-30 = 3
verhouding man/vrouw	33% : 67%
verzuim	2,0%

Ontwikkelingen formatie

Eind 2021 lag de totale personeelsformatie 0,6 fte hoger dan eind 2020. Enkele functies zijn iets opgehoogd in formatie en bezetting, onder andere bij de afdeling financiën en het team Organisatie en Ondersteuning.

De ICT-functie kon komen te vervallen. De taken worden deels intern door verschillende medewerkers ingevuld, deels wordt expertise extern ingeleend. Er waren eind 2021 enkele vacatures, zoals bij het team Monumenten en Erven (medewerker onderhoud), bij het team Natuur en Landschap (BBL-leerling) en bij het team Organisatie en Ondersteuning (teamhoofd en een medewerker communicatie). In het voorjaar 2022 starten de werving-en-selectie-procedures.

In juli 2021 is de afdeling Financiën, bestaande uit twee medewerkers, ondergebracht bij het team Organisatie en Ondersteuning. De financieel controller rapporteert rechtstreeks aan de directeur.

Nieuw functiehuis

Het functiehuis van Het Drentse Landschap is in 2021 volledig vernieuwd. Alle functies zijn door medewerkers en leidinggevenden besproken en op basis daarvan zijn de functies opnieuw ingedeeld. De generieke functies uit de cao vormen de basis voor het nieuwe functiehuis. Alle functienamen zijn nader bekeken en waar

nodig zijn ze herzien. Er is nu een logische opbouw en de functienamen passen beter bij de uit te voeren werkzaamheden. De nieuwe functienamen zijn in alle systemen doorgevoerd. Alle medewerkers hebben in november de voor hen passende functieomschrijving ontvangen.

Spaarverlof

Voor enkele medewerkers is een schriftelijke spaarverlofafspraak gemaakt. Deze uren worden opgenomen voor een sabbatical, bij het einde van het dienstverband of voorafgaand aan de pensioendatum.

Verlof en verzuim

Alle medewerkers namen regelmatig uren of dagen verlof op via AFAS. Het afgelopen jaar is er overigens iets minder verlof opgenomen dan in voorgaande jaren. Mogelijke oorzaak hiervan zijn de coronabeperkingen. Het ziekteverzuim is met een gemiddelde van 2,0 procent in 2021 laag gebleven. Hiermee lag het cijfer nog lager dan in 2020. Ook het zogeheten frequent verzuim bij Het Drentse Landschap is laag te noemen. Er zijn dit jaar daarom geen specifieke interventies nodig geweest. Dit jaar is een medewerker uitgestroomd via de WIA/IVA.

Opleiding en scholing

Ondanks de beperkingen van het scholingsaanbod en in fysieke scholingsmogelijkheden is er veel gebruikgemaakt van de scholingsfaciliteiten. Het beschikbare budget is in 2021 volledig gebruikt. In alle teams zijn specifieke vakgerichte en vaardigheidstrainingen gevolgd. Ook de leden van het Managementteam hebben teamtrainingen gevolgd met externe begeleiding.

Stagebeleid

In januari zijn we gestart een nieuw stagebeleid om beter overleg met de school/universiteit over de leeropdracht te kunnen realiseren. Onze stagiaires ontvangen een stagecontract met een stagevergoeding. De volgende stap is om actief stageopdrachten aan te bieden via onze website en via de opleidingsinstituten. Het Drentse Landschap is een mbo-leerwerkbedrijf voor jongeren die een BBL-opleiding doen (medewerker natuurbeheer en timmerman).

Levensfasegesprekken

Evenals voorgaande jaren zijn in 2021 zogeheten levensfasegesprekken met medewerkers vanaf 60 jaar gevoerd door HR-adviseur en leidinggevenden. De HR-adviseur sprak met

betrokkenen over (deeltijd)pensioenmogelijkheden, de seniorenregeling en hoe om te gaan met verloftegoeden. De leidinggevendenden hadden een gesprek over werkplezier, werkomstandigheden en eventuele wijzigingen in het takenpakket. Aan de hand van deze gesprekken kunnen medewerkers beter hun afwegingen maken over het wel of niet eerder stoppen. Dankzij deze gesprekken weten leidinggevendenden of medewerkers wellicht eerder dan hun AOW-leeftijd de organisatie zullen verlaten. Hierop kan op deze manier tijdig ingespeeld worden met nadenken over de openvallende functie en het eventueel vervroegd werven van nieuwe medewerkers. Deze strategische personeelsplanning is ook zichtbaar in het formatie- en bezettingsoverzicht per team, dat elk kwartaal als managementinformatie beschikbaar komt.

Eerste fase AFAS-project

In januari 2021 is gestart met het onderbrengen van de HR-administratie in AFAS. Vooral de personeelsgegevens, de loonadministratie en de verlofadministratie zijn nu goed ingericht. In de loop van 2021 kon deze eerste fase van het AFAS-project worden gerealiseerd. Deze eerste fase heeft behoorlijk veel inzet van een aantal werknemers gevraagd. Zij waren zogeheten key-users en ze hebben samen met de consultants gezorgd voor de implementatie

binnen de organisatie. Daarnaast fungeerden de key-users als eerste aanspreekpunt binnen hun team voor alle AFAS-gerelateerde zaken. In het najaar is de tweede fase van de inrichting van start gegaan. De verwachting is dat AFAS eind 2022 volledig zal zijn geïmplementeerd in de organisatie.

Boa-beleid

De coronacrisis heeft voor toegenomen drukte in onze terreinen gezorgd met de nodige overlast als gevolg. Dankzij een financiële bijdrage van de provincie voor extra handhavingstaken hebben we een boa kunnen aantrekken voor drie dagen per week. Naast zijn toezichthoudende rol in onze terreinen neemt de nieuwe functionaris ook het organisatorische werk voor de (vrijwillige) boa's en toezichthouders op zich en gaat hij de externe contacten onderhouden met politie, hengelsportfederatie en collega-boa's bij Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer.

Arbo

In 2021 konden geen veiligheidstrainingen worden aangeboden in verband met de coronamaatregelen. Alle diploma's bleven geldig. Nieuwe BHV- en AED-trainingen zijn voor 2022 gepland. In de panden zijn nieuwe informatiebordjes opgehangen.

Veilig werken

Een medewerker van Het Drentse Landschap heeft in 2021 zijn diploma Keurmeester Handgereedschap gehaald. Nu een eigen medewerker de keuringen kan verrichten, bespaart dit de inleen van externe deskundigheid en hebben we de kennis van veiligheidsmaatregelen en goed gereedschap in 'eigen huis'. Jaarlijks zal de keurmeester zijn ronde doen langs de beheerboerderijen, kantoren, werkschuren en schaapskooien. Voor het werk van de keurmeester is gemiddeld tien werkdagen per jaar beschikbaar.

Naast het keuren van handgereedschap zijn belangrijke verbeteringen met betrekking tot de veiligheid in 2021 het vervangen van houten ladders. De mobiele steiger is afgekeurd en zal in 2022 vervangen worden door een nieuw exemplaar.

4.3 Duurzaamheid

Deelauto

Drie Asser bedrijven zijn betrokken bij een project dat Het Drentse Landschap weer een stapje verder gebracht heeft bij het verduurzamen van de organisatie. Vanaf begin 2021 kunnen de medewerkers gebruikmaken van een nieuwe elektrische deelauto als ze voor hun werk naar een andere locatie moeten.

De Hyundai Kona is geleverd door Autobedrijf Van Veen. Het ontwerp voor een uiterlijk in de huisstijl van Het Drentse Landschap werd door In Ontwerp gemaakt en Visser Print en Design heeft ervoor gezorgd dat het ontwerp op de auto is gekomen. De standplaats van deze deelauto is bij Landgoed Overcingel, waar ook een laadpaal geplaatst is.

Het is de bedoeling om het gehele wagenpark van Het Drentse Landschap gefaseerd te vervangen door moderne, veiliger en milieuvriendelijker voertuigen.

Bedrijfskleding

Met de komst van de nieuwe bedrijfskleding voor medewerkers en vrijwilligers was er ook de mogelijkheid om goede nieuwe veiligheidskleding en veiligheidsschoenen aan te schaffen. Ook is gekozen voor tekenwerende kleding. Alle gehoorbeschermingsmiddelen zijn in 2021 vervangen.

Gebouwen

Aan de gebouwen zijn verschillende verbeteringen doorgevoerd op het gebied van duurzaamheid, zoals energiezuinige verlichting en veiliger trappen en vloeren. Bij de schaapskooi op het Hijkerveld zijn in een nieuwe kantoor- en vergaderruimte in het voormalige informatiecentrum goede werkplekken gerealiseerd. Eind 2021 is besloten om de werkschuur van Rayon Noord in Gasteren te sluiten. Het pand vertoonde te veel mankementen, zoals lekkage. Per 1 januari 2022 is in Assen een goed alternatief gevonden dat we enkele jaren kunnen huren. Na enkele kleine verbouwingen, zoals het aanleggen van sanitaire voorzieningen en speciale opslagruimtes voor boeken, kan hier de komende tijd weer veilig worden gewerkt.

5

Jaarrekening 2021

Inclusief accountantsverklaring

5.1 Financiën

Richtlijn Verslaggeving Fondsenwervende Instellingen

Dit jaarverslag en de hierin opgenomen geconsolideerde jaarrekening zijn opgesteld overeenkomstig de Richtlijn Verslaggeving Fondsenwervende Instellingen van de Raad voor de Jaarverslaggeving, hierna kortweg de Richtlijn genoemd.

De Richtlijn vormt een essentieel onderdeel van de beoordelingen door het Centraal Bureau Fondsenwerving in het kader van de CBF-erkenningsregeling.

De Richtlijn stelt dat een jaarverslaglegging antwoord moet geven op de volgende vragen:

- Welk deel van de giften blijft over voor het doel?
- Worden de middelen daadwerkelijk besteed of worden ze geheel of gedeeltelijk vastgezet in reserves?
- Worden de middelen daadwerkelijk besteed aan het bij de werving aangegeven doel?

De jaarrekening 2021 bestaat uit de volgende onderdelen:

- geconsolideerde balans per 31 december 2021
- geconsolideerde staat van baten en lasten
- toelichting op balans en staat van baten en lasten

De geconsolideerde cijfers betreffen:

- Stichting Het Drentse Landschap
- Stichting Oude Drentse Kerken
- Stichting Drs. A.V.J. den Hartogh Fonds
- Stichting Fonds Onrendabele Monumenten
- Beheerboerderijen Het Drentse Landschap B.V.

Beleid fondsenwerving

Het Drentse Landschap hanteert bij het werven van fondsen als uitgangspunt dat de kosten niet meer dan 25 procent van de baten mogen bedragen.

Beleid kosten beheer en administratie

Het beleid van Het Drentse Landschap is er uiteraard op gericht om de kosten van beheer en administratie zo laag mogelijk te houden. Kostenbeperking is echter geen doel op zich, want deze kan ten koste gaan van de kwaliteit van het beheer en de bedrijfsvoering. Het Drentse Landschap heeft ervoor gekozen om de kosten van beheer en administratie in relatie tot de totale baten weer te geven. Zo'n percentage

wordt echter sterk beïnvloed door de (financiële) omvang van projecten en de aankopen van grond en gebouwen.

Als norm is gekozen voor het uitdrukken van de kosten van beheer en administratie in een percentage van de reguliere baten. Dit zijn de jaarlijkse baten exclusief de baten uit bijdragen voor projecten en subsidies van overheden, het aankopen van natuurterreinen en gebouwen. De Financiële Auditcommissie heeft de normstelling voor de kosten van beheer en administratie in relatie tot bovengenoemde reguliere baten vastgesteld op 13 procent.

Beleid reserves

De jaarlijkse overschotten en tekorten worden toegedeeld aan de continuïteits- of bestemmingsreserve. De Raad van Toezicht is bevoegd te bepalen waarvoor de reserves worden ingezet. Dit gebeurt op advies van de Financiële Auditcommissie.

Beleggingsbeleid

- De beursgenoteerde beleggingen zijn onderdeel van de totale assets van HDL. De omvang en de te lopen risico's van deze beleggingsportefeuille worden afgestemd op de korte- en langetermijnverplichtingen van de organisatie. Dit geheel vormt de input voor een passende strategische assetallocatie van de beursgenoteerde beleggingen. In de praktijk wordt onderscheid gemaakt tussen (benodigd) werkkapitaal en belegbaar kapitaal (beleggingsportefeuille). Het benodigd werkkapitaal wordt bepaald middels een inschatting van de maximaal beschikbare liquiditeiten uit hoofde van operationele bedrijfsvoering voor de komende twee jaren.
- Beleggingen die in strijd zijn met de doelstellingen en waarden van Het Drentse Landschap worden niet aangekocht of na constatering onmiddellijk verwijderd.
- De beleggingsportefeuille wordt belegd overeenkomstig de richtlijnen van de Vereniging Fondsenwervende Instellingen en het Reglement CBF-Keur.

Duurzaam beleggen

De portefeuille wordt volledig duurzaam ingericht, wat inhoudt dat bij alle beleggingstitels de aspecten 'leefomgeving, sociaal, ondernemingsgedrag en bestuur' (ESG) worden

meegewogen. De criteria dienen in lijn te zijn met de missie van Het Drentse Landschap. Het Drentse Landschap kiest bij voorkeur voor een duurzame beleggingsstijl waarbij de gekozen beleggingen een positieve meetbare bijdrage hebben op de zeventien duurzame ontwikkelingsdoelen die in 2015 door de VN zijn geformuleerd.

Beleggingsdoelstellingen

Het primaire doel van de beleggingen is het waarborgen van de continuïteit van de stichtingen van Het Drentse Landschap voor de middellange en lange termijn. Financieel beleggingsdoel is het in stand houden van het vermogen op de lange termijn, gecorrigeerd voor inflatie. Het Drentse Landschap verwacht op de lange termijn (15 jaar en langer) een gemiddeld bruto rendement op de beleggingsportefeuille van 3,5 procent. Het beleggingsbeleid wordt daarop afgestemd.

Beleggingscategorieën

Om zoveel mogelijk te voorkomen dat in enig jaar het rendement onder de nul procent zakt, zal minimaal 70 procent van de beleggingsportefeuille in risicomijdende beleggingscategorieën (obligaties, liquiditeiten en alternatieve impactbeleggingen) worden belegd. Daarnaast zal maximaal 30 procent van de beleggingsportefeuille

worden belegd in risicodragende beleggingscategorieën met een zogeheten defensief risicoprofiel (aandelen, onroerend goed en grondstoffen).

Uitvoering beleggingsbeleid

Het Drentse Landschap heeft besloten het dagelijks beheer van het vrij belegbaar vermogen over te dragen aan één of meer professionele vermogensbeheerders die onder toezicht staan van de Autoriteit Financiële Markten. In een Overeenkomst tot Beheer van vermogen is het mandaat met de vermogensbeheerder(s) vastgelegd conform onderhavig beleggingsstatuut. De directie is bevoegd om namens Het Drentse Landschap de vermogensbeheerovereenkomst(en) te tekenen.

De Raad van Toezicht wordt via de Financiële adviescommissie door de directie minimaal twee keer per jaar op de hoogte gesteld van de ontwikkelingen en de resultaten van de beleggingsportefeuille. Na afloop van ieder kalenderjaar wordt door de directie conform de statuten verantwoording afgelegd over de resultaten en het gevoerde beleggingsbeleid. De externe beheerder is verantwoordelijk voor zijn interne controlemaatregelen gericht op de juistheid en volledigheid van de beleggingen en de inkomsten daaruit. De beheerder rapporteert per kwartaal aan Het Drentse Landschap.

5.2 Risicomanagement

Risicomatrix en risk-response

Het Drentse Landschap werkt met een risico-matrix op basis van het zogeheten COSO-model. In dit model worden risico's onderverdeeld in strategische, operationele risico's en financiële risico's. Per risico is steeds een inschatting gemaakt van de kansen en de impact. De scores die dat oplevert, zijn gecategoriseerd in:

- laag/acceptabel
- gemiddeld
- meer dan gemiddeld
- hoog

Strategische risico's

De coronacrisis zorgde in 2021 voor verschillende risico's:

- **Minder inkomsten uit verhuur** Verschillende huurders in de horeca en de culturele sector konden door de coronacrisis een deel van het jaar hun huur niet opbrengen. Met deze huurders hebben we afspraken kunnen maken over het later betalen van de huur. De uitspraak van de Hoge Raad leidt ertoe dat mogelijk vanuit huurders in de horeca en culturele sector claims voor huurvermindering kunnen komen vanwege omzetverlies door de coronamaatregelen. Het Drentse Landschap houdt er daarom rekening mee dat er sprake zal zijn van een inkomstenderving in de huuropbrengsten.

Risico: meer dan gemiddeld

- **Minder zichtbaarheid voor publiek** Door de coronacrisis waren we minder fysiek aanwezig in Drenthe. Dit heeft echter niet geleid tot een afnemend draagvlak en minder inkomsten. Onze online-activiteiten worden goed bezocht en we verwachten dat we ook op deze wijze activiteiten zullen blijven aanbieden.

Risico: gemiddeld

- **Minder giften en schenkingen** De coronacrisis zou kunnen leiden tot een economische crisis waardoor er minder inkomsten zijn en er minder aan onze doelstellingen kan worden uitgegeven. Tot nu toe lijkt deze crisis uit te blijven, al ligt er door de oorlog in Oekraïne een nieuwe crisis op de loer. De invloed hiervan op onze exploitatie is op te vangen. Het Drentse Landschap besteedt veel aandacht aan het werven van beschermers en het krijgen van donaties. Ook wordt er meer ingezet op fondsenwerving.

Risico: laag/acceptabel

- **Minder binding van vrijwilligers** Minder activiteiten en minder contact met vrijwilligers in 2021 heeft niet geleid tot een afname van het aantal vrijwilligers. De vrijwilligerscoördinator houdt contact met de vrijwilligers, zowel via persoonlijke contacten als door middel van een digitale nieuwsbrief. Ook worden er extra trainingen en cursussen online verzorgd.

Risico: gemiddeld

Naast de gevolgen van de coronacrisis zien we in de toekomst ook de volgende strategische risico's:

- **Programma Natuur in het kader van nieuw stikstofbeleid** Er is een krapte op de arbeidsmarkt nu extra middelen van het Rijk voor maatregelen om de gevolgen van de stikstofuitstoot terug te dringen tot extra werk leiden. Dit komt boven op de bestaande druk om in 2027 het Natuurnetwerk Nederland gerealiseerd te hebben. Het Drentse Landschap investeert extra in het werven van goede medewerkers en aanvullende opleidingen voor bestaande medewerkers.

Risico: meer dan gemiddeld

- **Duurzaamheidsbeleid eigen organisatie** De druk om gebouwen te verduurzamen vanwege de stijgende energieprijzen neemt toe. Een analyse van onze opgave hierin heeft inmiddels uitgewezen dat dit de komende jaren om een investering van circa zes miljoen euro zal gaan. In 2022 wordt een plan van aanpak opgesteld om de verduurzamingsopgave op te gaan pakken. Duidelijk is wel dat deze opgave niet gerealiseerd kan worden zonder aanvullende externe subsidies.

Risico: meer dan gemiddeld

- **Beheer gebouwen** De prijzen in de bouw stijgen en ook het verwijderen van asbest leidt tot meer kosten. Dit heeft gevolgen voor het onderhoud van onze gebouwen en herbestemmingsprojecten. Mede door een gedegen vastgoedanalyse hebben we de risico's voor onze erfgoedportefeuille op lange termijn beter in beeld. We kunnen hierdoor goed budgetteren en de kosten beheersbaar houden. Voor de periode 2022-2025 is sowieso meer budget gereserveerd om het achterstallig onderhoud weg te werken.

Risico: hoog

- **Rem op overnemen van monumenten** De vraag van overheden en particulieren groeit om monumenten over te nemen. Vooral bij de zogeheten onrendabele gebouwen zal een overdracht alleen met een ‘bruidsschat’ kunnen plaatsvinden. Uit nieuwe berekeningen van de bruidsschat blijkt dat deze beduidend hoger uitpakt dan in het verleden. Inmiddels is duidelijk dat de overdracht van met name onrendabele gebouwen hierdoor stagneert. Onze rol als zogenoemde achtervangfunctie voor monumenten kunnen we nu niet meer goed vervullen en dit zou kunnen leiden tot imagoschade.

Risico: gemiddeld

- **Stagnerende inkomsten uit fondsenwerving** Mede door de coronacrisis is de waardering voor natuur toegenomen. Dit heeft geleid tot een lichte groei van het aantal beschermers. Ook zien we een geringe toename van het aantal giften en legaten.

Risico: laag

- **Minder geld voor het realiseren Natuur-netwerk Nederland** De prijzen van grond zijn enorm aan het stijgen. Naast veel geld gaat er ook veel tijd zitten in de processen rond grond-aankopen en is de uitkomst behoorlijk ongewis. De verplichtingen vanuit het Rijk om het Natuurnetwerk Nederland te realiseren lijken hierdoor in het gedrang te komen. Het Drentse Landschap zet in op extra inzet van personeel en additionele middelen voor grondverwerving; bijvoorbeeld door particulieren te vragen ons hier financieel bij te steunen.

Risico: gemiddeld

- **Gemeenteraadsverkiezingen 2022** De gemeenteraadsverkiezingen in 2022 kunnen ertoe leiden dat de politieke verhoudingen in gemeenten gaan verschuiven. Met name voor de samenwerking met de gemeente Assen inzake de natuur en het Duurzaamheidscentrum zou dit gevolgen kunnen hebben. Het Drentse Landschap anticipeert hierop door vroegtijdig met de nieuwe Raad en het College van B&W in gesprek te gaan.

Risico: gemiddeld

Operationele risico's

- **Personele ontwikkeling** In de komende jaren gaat een van de vier personeelsleden van Het Drentse Landschap met pensioen. Dit leidt tot een fors verlies aan kennis en ervaring. Er is inmiddels veel geïnvesteerd om de organisatie minder afhankelijk te laten zijn van medewerkers op zogeheten sleutel-

posities. Ook gaan we vroegtijdig in gesprek met onze oudere medewerkers om zo een goede inschatting te kunnen maken hoe we bijvoorbeeld via zogeheten dakpanconstructies tijdig op hun vertrek kunnen anticiperen

Risico: gemiddeld

- **Integriteitsbeleid** In 2021 heeft Het Drentse Landschap het integriteitsbeleid vastgesteld. Ook zijn een interne en externe vertrouwenspersoon aangesteld. Uiteraard is het hebben van een integriteitsbeleid onvoldoende om te voorkomen dat er onwenselijk gedrag plaatsvindt binnen onze organisatie. In 2022 wordt een Periodiek Medisch Onderzoek gehouden waarin integriteit een van de thema's is waar aandacht aan wordt besteed. Daarnaast wordt een plan uitgerold om het onderwerp beter bespreekbaar te maken in werkoverleggen en individuele gesprekken.

Risico: gemiddeld

Financiële risico's

- **Regulier beheer versus nieuwe activiteiten**

Het wegvallen van subsidies kan ten koste gaan van bestaand en nieuw werk. Regulier beheer en onderhoud worden gefinancierd vanuit subsidies en eigen inkomsten, terwijl bij nieuwe activiteiten de inbreng van eigen middelen of fondsenwerving een vereiste is. Het gewijzigde beleid van de provincie Drenthe ten aanzien van herbestemmings-subsidies (1x per jaar aanvragen voor maximaal 2 ton) en het feit dat de provincie Drenthe het behoud van erfgoed niet hoog op de agenda heeft staan heeft vergaande consequenties voor onze projecten. De bijdrage van de Nationale Postcode Loterij blijft hoe dan ook belangrijk voor het realiseren van onze projecten. Mochten de noodzakelijke middelen voor nieuwe activiteiten wegvallen, dan heeft dit overigens geen gevolgen voor het reguliere beheer.

Risico: gemiddeld

- **Tegenvallende beleggingsresultaten** Een negatief rendement door tegenvallende beleggingsresultaten kan een verlies van vermogen tot gevolg hebben. Het vermogen neemt af, waardoor er minder projecten kunnen worden uitgevoerd. Het Drentse Landschap heeft een defensieve en gespreide beleggingsportefeuille waarmee wordt belegd voor de lange termijn. De risico's worden hierdoor zoveel mogelijk beperkt.

Risico: gemiddeld

Risicoanalyse stakeholders

Het Drentse Landschap heeft een risicoanalyse voor de verschillende stakeholders. In deze analyse wordt op een rijtje gezet wat de risico's zijn als een van de stakeholders zijn beleid of werkwijze aanpast. Daarbij gaat het onder meer om het rijk, de provincie, de gemeenten en onze beschermers, bedrijfssponsors en huurders. Uit deze analyse blijkt dat er op dit moment geen risico's zijn.

Weerstandsvermogen

Een belangrijk middel om mogelijke toekomstige risico's adequaat aan te pakken is de aanwezigheid van een voldoende financiële buffer aan weerstandsvermogen. De stichting

is financieel gezond, want ze beschikt over een significante continuïteitsreserve. De overige operationele risico's zijn in voldoende mate afgedekt met bestemmingsreserves.

Liquiditeitsratio

De liquiditeitsratio van 8,7 in 2021 is ruim voldoende om de schulden op korte termijn te voldoen.

Solvabiliteit

De solvabiliteit is de verhouding tussen het vreemd vermogen en het eigen vermogen op de balans. In 2021 bedroeg deze 87 procent. Dit percentage geeft aan dat de stichting financieel gezond is.

5.3 Verantwoordingsverklaring

Code Goed Bestuur voor Goede Doelen

De Raad van Toezicht van Stichting Het Drentse Landschap onderschrijft de Code Goed Bestuur voor Goede Doelen van SBF en handelt overeenkomstig.

In deze verantwoordingsverklaring legt de Raad van Toezicht verantwoording af over drie algemeen geldende principes:

- het onderscheiden van de functies toezicht houden, besturen en uitvoeren
- het optimaliseren van de effectiviteit en efficiency van bestedingen
- het optimaliseren van de omgang met belanghebbenden

Toezicht houden, besturen en uitvoeren

- Het Drentse Landschap heeft een stichtingsvorm met een Raad van Toezicht en een directeur-bestuurder. De Raad van Toezicht heeft een voorzitter.
- De belangrijke taken van de Raad van Toezicht zijn het toezicht houden op het door de directeur-bestuurder gevoerde beleid, grond-aankopen, begroting, jaarverslag en jaarrekening.
- De Raad van Toezicht oefent toezicht uit op basis van stukken die periodiek in zijn vergaderingen worden besproken in aanwezigheid van de directeur-bestuurder en de overige leden van het Managementteam.
- De leden van de Raad van Toezicht worden benoemd door de Raad van Toezicht. Voor leden is statutair een zittingsduur bepaald van vier jaar, met een maximum van twee termijnen. De bestuursleden treden af conform een rooster van aftreden.
- Het functioneren van de directeur-bestuurder wordt in een jaarlijks functioneringsgesprek geëvalueerd door de Raad van Toezicht. Het functioneren van de Raad van Toezicht wordt aan het eind van het jaar geëvalueerd.
- De Raad van Toezicht legt door middel van het jaarverslag en de jaarrekening verantwoording af aan de beschermers van de organisatie en de subsidieverstrekken.

Effectiviteit en efficiency van bestedingen

- Door het vaststellen van het meerjarenbeleidsplan en de daaruit voortvloeiende jaarplannen en begrotingen geeft de Raad van Toezicht vorm aan de doelstellingen van Het Drentse Landschap.

- In het meerjarenbeleidsplan staan richtinggevendende doelstellingen. In de jaarlijkse werkplannen worden per product doelstellingen geformuleerd.
- Het monitoren en evalueren van de uitvoering van processen en activiteiten vinden plaats door een kritische beoordeling van het jaarverslag door de Raad van Toezicht. Hierbij wordt het jaarverslag ook getoetst aan het meerjarenbeleidsplan en het betreffende jaarwerkplan.
- Monitoring en evaluatie van de uitvoering van activiteiten en interne processen vinden plaats op basis van bespreking en verslaglegging vanuit de sectoren en bespreking in het Managementteam. Overige relevante onderwerpen worden behandeld in de Wetenschappelijke Adviescommissie en de Personeelsvertegenwoordiging met terugmelding in de Raad van Toezicht.
- Onderwerpen die in elk geval jaarlijks aandacht krijgen, zijn de jaarverslagen en jaarrekeningen van de afzonderlijke stichtingen en Beheerboerderijen BV en de evaluatie van het beheer van de natuurgebieden en de gebouwen.
- Het behandelen van deze aspecten binnen de organisatie vormt een continu proces met globaal de volgende frequenties:

Managementteam	1x per twee weken
Financiële Auditcommissie	2 tot 3x per jaar
Raad van Toezicht	3 tot 5x per jaar
Wetenschappelijke Adviescommissie	2x per jaar
Personeelsvertegenwoordiging	2x per jaar

- De leerpunten uit de monitoring en evaluaties worden in dit overleg met elkaar gedeeld en kunnen worden benut of kunnen mede aanleiding geven tot het aanpassen van werkwijzen en procedures.

Omgang met belanghebbenden

- Het Drentse Landschap streeft naar een open dialoog met alle belanghebbenden: medewerkers, vrijwilligers, beschermers, schenkers, relaties, bedrijven, overheden, particulieren, natuur- en milieuorganisaties, waterschappen, fondsen en andere betrokkenen.
- Het Drentse Landschap heeft zowel een intern als een extern AVG-beleid. Dit laatste beleid staat op de website.

- Sinds 2020 is het integriteitsbeleid van Het Drentse Landschap vastgesteld door de Personeelsvertegenwoordiging en de Raad van Toezicht en geïmplementeerd in de organisatie.
- De inhoud en kwaliteit van de informatie worden door de leidinggevenden gewaarborgd. Het team Organisatie en Ondersteuning is verantwoordelijk voor het stroomlijnen en optimaliseren van de externe communicatie.
- Het Drentse Landschap informeert de verschillende doelgroepen met specifieke communicatiemiddelen als het Kwartaalblad, het jaarverslag en de samenvatting van het jaarverslag, de website, persberichten en digitale nieuwsbrieven, via sociale media en door het deelnemen aan allerlei overlegorganen en samenwerkingsverbanden.
- Het communicatiebeleid is vastgelegd in het meerjarenbeleidsplan. Het beleid is erop gericht om optimale relaties te hebben met belanghebbenden en hen gericht te informeren. Onderwerpen zijn bijvoorbeeld de belangen van natuur en landschap, de eigen activiteiten, de ontwikkelingen in de natuurgebieden, de instandhouding van het cultureel erfgoed en de besteding van de ontvangen gelden.
- De informatieverstrekking vindt plaats door de verantwoordelijke teams via uitingen als beleidsnota's, publicaties, overleggen met overheden, deelname aan netwerken en overlegorganen. Daarnaast kunnen belanghebbenden via een algemeen telefoonnummer en een algemeen mailadres rechtstreeks contact opnemen met Het Drentse Landschap.
- Het Drentse Landschap heeft een procedure om eventuele klachten correct te kunnen afhandelen. Met enquêtes en evaluaties wordt de mening van belanghebbenden regelmatig gepolst.

5.4 Jaarrekening

Verschillenanalyse jaarrekening 2021 versus begroting 2021 (in euro's)

Samenvatting van de uitkomsten van de geconsolideerde jaarrekening 2021

Staat van Baten en Lasten

De jaarrekening sluit met een voordelig saldo van € 1.243.868. Dit saldo is op basis van een directiebesluit als volgt in de jaarrekening verwerkt:

Toegevoegd aan:

Bestemmingsreserve St. Drs. A.V.J. den Hartogh Fonds	30.251	1
Bestemmingsreserve St. Oude Drentse Kerken	4.269	2
Bestemmingsreserve Natuurbeheer en grondverwerving	1.091.567	3
Bestemmingsreserve St. Fonds Onrendabele Monumenten	246.033	4

Onttrokken aan:

Bestemmingsfonds onrendabele monumenten	128.253	4
---	---------	---

- 1 Exploitatiesaldo van de Stichting Drs. A.V.J. den Hartogh Fonds
- 2 Exploitatiesaldo van de Stichting Oude Drentse Kerken
- 3 Exploitatiesaldo van de Stichting Het Drentse Landschap en
Beheerboerderijen Het Drentse Landschap B.V.
- 4 Exploitatiesaldo van de Stichting Fonds Onrendabele Monumenten

Het begrote resultaat over 2021 is nihil.

Dat betekent een voordelig verschil ten opzichte van de begroting van € 1.243.868.

Globale analyse van het resultaat ten opzichte van de begroting:

Een saldo in onderstaand overzicht betekent een saldo van baten en lasten.

Omschrijving		Nadelig	Voordelig
Saldo eigen fondsverwerving particulieren	1		605.053
Saldo eigen fondsverwerving bedrijven/instanties	1		30.962
Saldo beleggingen	2		244.560
Saldo projecten	3		227.056
saldo aankopen natuurterreinen en gebouwen	4	-81.984	
Saldo beheer natuurterreinen en gebouwen	5	-	161.413
Saldo beheer en administratie	7	-9.072	
Saldo voorlichting, promotie	8		65.880
Totaal		-91.056	1.334.924
Per saldo voordelig			1.243.868

Saldo baten van particulieren (+ € 605.053)

Betreft het saldo van legaten, schenkingen en bijdragen van beschermers minus kosten fondswerving. In 2021 hebben we ruim € 500.000 aan legaten mogen ontvangen. De legaten worden niet begroot vanwege hun onvoorspelbare karakter. De bijdrage van onze beschermers was circa € 60.000 hoger dan begroot.

Saldo baten van bedrijven (+ € 30.962)

Betreft het saldo van bijdragen van bedrijfs-sponsors en schenkingen minus kosten fondswerving.

Saldo beleggingen (+ € 244.560)

De beleggingen worden neutraal begroot, uitgangspunt is dat de kosten vermogens-beheer worden gedekt door de baten.

In 2021 zijn we overgestapt naar nog duurzamer beleggingsportefeuilles bij ABN AMRO en Triodos. Ondanks verstoringen in de productieketens, oplopende inflatie en oplopende rente zijn de winsten van bedrijven fors gestegen. Hier hebben we in 2021 goed van kunnen profiteren met een netto resultaat van € 244.560. Het saldo bestaat uit koersresultaat, de opbrengsten uit dividend en rente minus de kosten van vermogensbeheer. Ook is in 2021 de negatieve rente van banken in mindering gebracht op dit resultaat.

Saldo projecten (+ € 227.056)

Het hogere resultaat is ontstaan door enerzijds hogere subsidies op natuurinrichtingsprojecten en anderzijds door lagere kosten ICT-project.

Belangrijke projecten in 2021 waren de restauratie van het bouwhuis Oldengaerde, de natuurinrichtingsprojecten Flessenhals, Bongeven, Elper-Westerveld en Hondstong en de uitgave van de wandelgids *De Loop van Hunze en Hondsrug*. Daarnaast zijn we actief betrokken bij de oprichting en opstart van Stichting De Nieuwe Rentmeester in Veenhuizen. De bijdrage van de Nationale Postcode Loterij (NPL) ad € 937.500 is besteed aan projectenprojecten, een bedrag dat hier als bate is opgenomen. De bijdrage is besteed aan het aankopen van natuur/gronden en het landgoed Oldengaerde.

Saldo aankopen natuurterreinen en gebouwen (– € 81.984)

Het betreft hier het saldo van aankopen minus de subsidies van overheden en fondsen. Meer informatie over aankopen staat in dit jaarverslag.

Saldo beheer natuurterreinen en beheer gebouwen (+ € 161.413)

De baten zijn met name hoger als gevolg van hogere huuropbrengsten uit vakantiewoningen door hogere bezettingsgraden en hogere instandhoudings-subsidies voor onze rijksmonumenten.

De kosten voor natuurbeheer zijn hoger doordat met name een kwaliteitsimpuls is gegeven aan natte gebieden en vanwege de uitbreiding van het aantal hectares.

De kosten beheer gebouwen zijn gestegen als gevolg van hogere kosten vakantiewoningen, hogere verzekeringspremies/opstalverzekering en de vorming van een voorziening dubieuze debiteuren als gevolg van de coronaperiode.

Saldo beheer en administratie (– € 9.072)

Dit betreft salariskosten en overige personeelskosten. Het negatieve resultaat is ontstaan door hogere kosten als gevolg van vernieuwing van de bedrijfskleding. Wel waren de kosten voor opleidingen in 2021 lager.

Saldo voorlichting, promotie, educatie en belangenbehartiging (+ € 65.880)

Het positieve saldo is met name ontstaan door lagere kosten Kwartaalblad, lagere kosten PR en voorlichting en hogere baten webwinkel (voornamelijk boekverkoop).

Balans

De financiële positie van de stichting is verder versterkt.

De continuïteitsreserve is ongewijzigd en bedraagt per 31 december 2021 € 3.174.090.

Het totaal van de bestemmingsreserves en bestemmingsfondsen bedraagt per 31 december 2021 € 14.976.560 tegen € 13.732.692 per 31-12-2020. De toename is het gevolg van het geconsolideerde resultaat.

Vanaf het boekjaar 2021 worden de investeringen in bedrijfsmiddelen benodigd voor de bedrijfsvoering (m.u.v. gebouwen) geactiveerd en niet meer direct ten laste van het resultaat gebracht.

De vorderingen en de overlopende activa zijn gedaald, met name als gevolg van minder nog te ontvangen projectsubsidies en legaten. De beleggingen zijn in waarde gestegen als gevolg van koersresultaten en ophoging van de duurzame portefeuille bij Triodos.

Bovenstaande heeft geresulteerd in een positieve kasstroom van € 772.826.

Balans per 31 december 2021

(in euro's / na verwerking resultaat)

	31-12-2021	31-12-2020
ACTIVA		
Materiële vaste activa	809.908	635.582
Financiële vaste activa	187.912	135.698
Vorderingen en overlopende activa	1.266.772	2.087.805
Beleggingen	8.032.707	6.545.759
Liquide middelen	10.526.677	9.753.850
	20.823.977	19.158.694
PASSIVA		
Reserves en fondsen		
Continuïteitsreserve	3.174.090	3.174.090
Bestemmingsreserves	13.484.107	12.111.987
	16.658.196	15.286.077
Fondsen		
Fonds activa bedrijfsvoering	p.m.	p.m.
Fonds activa doelstelling	p.m.	p.m.
Bestemmingsfondsen	1.492.453	1.620.705
	18.150.649	16.906.782
Voorziening	30.000	45.000
Langlopende schulden	359.789	382.447
Kortlopende schulden	2.283.539	1.824.465
	20.823.977	19.158.694

Staat van baten en lasten over 2021

(in euro's)

BATEN	Werkelijk 2021	Begroting 2021	Werkelijk 2020
Baten van particulieren	1.094.890	500.000	702.787
Baten van bedrijven	188.607	180.000	307.753
Baten van loterijorganisaties	937.500	937.000	937.500
<i>Baten van subsidies van overheden</i>			
– Subsidie projecten – incidenteel	937.502	325.000	975.321
– Subsidie aankopen natuurterreinen en gebouwen – incidenteel	222.508	660.000	1.558.859
– Subsidie beheer – structureel en incidenteel	4.007.968	3.704.000	3.745.690
Totaal baten van subsidies van overheden	5.167.978	4.689.000	6.279.870
Som van de geworven baten	7.388.976	6.306.000	8.227.909
<i>Baten als tegenprestatie voor de levering van producten en diensten</i>			
– Baten beheer natuurterreinen	847.735	862.000	936.261
– Baten beheer gebouwen	1.630.897	1.472.000	1.501.157
Totaal baten als tegenprestatie voor de levering van producten en diensten	2.478.632	2.334.000	2.437.418
Overige baten	58.261	21.000	37.493
SOM VAN DE BATEN	9.925.869	8.661.000	10.702.820
LASTEN	Werkelijk 2021	Begroting 2021	Werkelijk 2020
<i>Besteed aan de doelstellingen</i>			
A. Kosten aankopen natuurterreinen en gebouwen	533.492	889.000	971.967
B. Kosten beheer natuurterreinen	3.185.733	3.041.000	2.814.919
B. Kosten beheer gebouwen	1.897.455	1.755.000	1.773.592
C. Kosten projecten	1.932.359	1.565.000	3.079.755
D. Kosten voorlichting, educatie en belangenbehartiging	661.381	690.000	583.422
Totaal besteed aan de doelstellingen	8.210.420	7.940.000	9.223.655
<i>Wervingskosten</i>			
Kosten eigen fondsenwerving	41.070	55.000	40.363
Totaal wervingskosten	41.070	55.000	40.363
<i>Beheer en administratie</i>			
Kosten beheer en administratie	675.072	666.000	702.960
Totaal beheer en administratie	675.072	666.000	702.960
SOM VAN DE LASTEN	8.926.562	8.661.000	9.966.978
SALDO VOOR FINANCIËLE BATEN EN LASTEN	999.307	–	735.841
Saldo financiële baten en lasten	244.560	–	193.594
Saldo van baten en lasten	1.243.868	–	929.435

Grondslagen

Grondslagen voor consolidatie

Consolidatie heeft voor 100% plaatsgevonden en er zijn geen minderheidsbelangen. De geconsolideerde jaarrekening is opgemaakt conform de Richtlijn Verslaggeving Fondsenwervende instellingen. In de consolidatie zijn ondergenoemde stichtingen en B.V. opgenomen. De cijfers van deze stichtingen en B.V. zijn volgens genoemde richtlijnen vastgesteld.

Stichting Het Drentse Landschap gevestigd te Assen

Doelstelling: het bevorderen van het behoud, de ontwikkeling en het scheppen van hetgeen in natuur en landschap in de provincie Drenthe waardevol te achten is in natuurwetenschappelijk, geografisch, structureel, cultuurhistorisch of visueel opzicht. Alsmede het verwerven, restaureren, onderhouden, beheren en exploiteren van (rijks)monumenten. Het geven van voorlichting en het verzorgen van educatie met betrekking tot vorenstaande doelstelling aan derden om daarmee de bewustwording, attitudeverandering en gedragsverandering bij deze derden te bewerkstelligen. En voorts al hetgeen met één en ander rechtstreeks of zijdelings verband houdt of daartoe bevorderlijk kan zijn, alles in de ruimste zin van het woord.

Stichting Oude Drentse Kerken gevestigd te Assen

Doelstelling: het bevorderen van het behoud van historische kerkgebouwen in de provincie Drenthe, alsmede het bevorderen van de belangstelling voor die gebouwen. Het geven van voorlichting en het verzorgen van educatie met betrekking tot vorenstaande doelstelling aan derden om daarmee de bewustwording, attitudeverandering en gedragsverandering bij deze derden te bewerkstelligen. En voorts al hetgeen met één en ander rechtstreeks of zijdelings verband houdt of daartoe bevorderlijk kan zijn, alles in de ruimste zin van het woord.

Stichting Drs. A.V.J. den Hartogh Fonds te Assen

Doelstelling: het financieel ondersteunen van natuurontwikkelingsprojecten, landschaps- onderhoud, informatiecentra en toeristisch-recreatieve voorzieningen, welke ondersteuning functioneel dient te zijn. En voorts al hetgeen met één en ander rechtstreeks of zijdelings verband houdt of daartoe bevorderlijk kan zijn, alles in de ruimste zin van het woord.

Stichting Fonds Onrendabele Monumenten te Assen

Doelstelling: het financieel ondersteunen van de Stichting Het Drentse Landschap en de Stichting Oude Drentse Kerken voor het behoud casu quo de exploitatie van onrendabele objecten in de provincie Drenthe, zijnde objecten die onvoldoende opbrengend vermogen hebben om duurzaam in stand gehouden te kunnen worden, waaronder begrepen, doch niet beperkt tot molens, kerken, industrieel erfgoed, landhuizen en grote boerderijen.

Beheerboerderijen Het Drentse Landschap B.V.

Doelstelling: het exploiteren van de door Stichting Het Drentse Landschap in gebruik gegeven landbouwgronden en bedrijfsgebouwen in de ruimste zin van het woord.

Rectificatie

In voorgaande jaren werden alle investeringen van materiële vaste activa via de staat van baten en lasten verwerkt vanwege de toepassing van richtlijn 650.201 Materiële vaste activa. Bij de toepassing van de richtlijn is voorheen geen onderscheid gemaakt tussen de materiële vaste activa die dienstbaar zijn aan de bedrijfsuitoefening en de natuurterreinen en het erfgoed waarvan de exploitatie naar verwachting negatief is. Nadere bestudering van de richtlijn maakt dat besloten is om vanaf boekjaar 2021 de activa die dienstbaar zijn aan de bedrijfsvoering te activeren.

De materiële vaste activa die dienstbaar zijn aan de bedrijfsuitoefening betreffen:

- Machines, installaties en bedrijfsauto's
- Kantoorinventaris

De aanschafwaarde van bovengenoemde activa is vastgesteld op € 941.966 per 31-12-2020.

De boekwaarde van bovengenoemde activa is vastgesteld op € 635.582 per 31-12-2020.

De cumulatieve afschrijvingen t/m 2020 zijn vastgesteld op € 306.384 per 31-12-2020.

De afschrijvingskosten 2020 bedragen € 145.983.

In 2020 was een bedrag ad € 523.182 als kosten voor investeringen in de staat van baten en lasten verwerkt.

In het eigen vermogen is een bedrag ad € 635.582 per 1-1-2021 verwerkt voor de waardering van de bovengenoemde activa per 31-12-2020.

Effect fouten herstel	Voor foutenherstel	Verschil	Na foutenherstel
Balans	01-01-2020	01-01-2020	01-01-2020
Materiële vaste activa	0	258.384	258.384
Eigen vermogen	15.718.965	258.384	15.977.349
Balans	31-12-2020	31-12-2020	31-12-2020
Materiële vaste activa	0	635.582	635.582
Eigen vermogen	16.271.201	635.582	16.906.783
Resultaat	2020	2020	2020
Afschrijvingslasten	0	145.983	145.983
Aankoop MVA	523.182	-523.182	0
Resultaat	552.236	377.199	929.435

Grondslagen voor de balanswaardering en voor de bepaling van het resultaat

Algemeen	2021	2020
Zowel de balanswaardering als de resultaat-bepaling geschiedt, voor zover hieronder niet anders vermeld, op basis van historische kosten (aanschafwaarde min subsidies) en zijn conform de Richtlijn Verslaggeving Fondsenwervende Instellingen. Bij diverse te onderscheiden posten van activa en passiva zijn de waarderingsgrondslagen vermeld. In geval er geen vermelding plaatsvindt, is de betreffende actief- of passiefpost gewaardeerd tegen nominale waarde.		
Aankopen gronden en gebouwen	726.347	1.364.932
Totaal aankopen gronden en gebouwen	726.347	1.364.932

Machines, installaties, bedrijfsauto's en inventarissen

Machines, installaties, bedrijfsauto's en inventarissen worden gewaardeerd tegen aanschaffingskosten onder aftrek van jaarlijkse afschrijvingen op basis van 10-20% van de verkrijging- of vervaardigingsprijs. De aanschaffingen vinden plaats in het kader van de doelstelling.

Afschrijvingspercentages

Machines-installaties-bedrijfsauto's	10-20%
Kantoorinventaris	20%

Effecten

De effecten worden gewaardeerd op de marktwaarde per balansdatum.

Voorzieningen

De voorziening Oldengaerde is bepaald op basis van de contante waarde van de gederfde huurinkomsten.

Legaten

De door een notaris toegezegde legaten worden meegenomen op de balans. Hierbij wordt rekening gehouden met eventueel bijkomende kosten.

Balanswaardering

(waardering activa en passiva)

Materiële vaste activa

Natuurterreinen en erfgoed

Stichting Het Drentse Landschap schaft in het kader van haar doelstelling natuurterreinen en erfgoed aan en houdt deze middels beheer in stand. Instandhouding betekent ook dat de natuurterreinen en het erfgoed niet worden vervreemd. De toekomstige exploitatie van natuurgebieden en erfgoed is negatief. Derhalve worden de natuurgebieden en het erfgoed niet gewaardeerd. Niet-gesubsidieerde aankoopkosten worden, via de staat van baten en lasten, ineens ten laste van het vermogen bestemd voor aankopen natuurterreinen en erfgoed gebracht. De stichting heeft de verwerkingswijze in de toelichting op de investeringen uiteengezet en tevens de niet-gesubsidieerde aankoopkosten van de investeringen in het verslagjaar vermeld.

Resultaatbepaling

Alle baten en lasten worden verantwoord in de staat van baten en lasten. De baten en lasten worden toegerekend aan het jaar waarop ze betrekking hebben, met uitzondering van de Subsidie Natuur en Landschapsbeheer en Bedrijfstoelage. Laatstgenoemde twee vergoedingen worden verantwoord in het eerste jaar na afloop van het boekjaar, omdat de ontvangst van die vergoedingen meestal in dat jaar ligt. De bijdragen van donateurs worden met ingang van 2012 volgens het kasstelsel verantwoord. Het resultaat wordt bepaald op het verschil tussen de baten en lasten met inachtneming van de vermelde waarderingsgrondslagen.

De nog niet bestede of te veel bestede gelden van de jaarlijks ontvangen NPL-bijdrage worden via de resultaatbestemming toegevoegd aan de betreffende bestemmingsreserve of onttrokken aan de betreffende bestemmingsreserve.

Toelichting op de balans per 31 december 2021

(in euro's)

ACTIVA

Materiële vaste activa

Bedrijfsmiddelen benodigd voor de bedrijfsvoering

Verloopoverzicht materiële vaste activa:	kantoor- inventaris	machines Installaties bedrijfsauto's	Totaal
Aanschafwaarde			
Stand per 1 januari	195.152	746.814	941.966
Investerings	12.130	192.748	204.878
Desinvesteringen	0	0	0
Stand per 31 december	207.282	939.562	1.146.844
Afschrijvingen			
Stand per 1 januari	30.542	275.842	306.384
Afschrijvingen	2.022	28.530	30.552
Afschrijvingen op desinvesteringen	0	0	0
Stand per 31 december	32.564	304.372	336.936
Boekwaarde			
Stand per 1 januari	164.610	470.972	635.582
Stand per 31 december	174.718	635.190	809.908
Materiële vaste activa		2021	2020
Machines-installaties-bedrijfsauto's		635.190	470.972
Kantoorinventaris		174.718	164.610
Totaal materiële vaste activa		809.908	635.582
Financiële vaste activa		31-12-2021	31-12-2020
Geldleningen ug		187.912	135.698
Totaal financiële vaste activa		187.912	135.698

Betreft

- 1 Verstrekke geldleningen aan Coöperatie Energiekansen voor het plaatsen van zonnepanelen. Deze leningen zijn verstrekt in het kader van de intentie van de Coöperatie om het gebied Ansen energieneutraal te laten zijn. Looptijd van de leningen: 20 jaar, met annuïtaire aflossing, restant hoofdsom € 114.995. Rentepercentage: 3,5%.
- 2 Verstrekke geldlening ad € 45.000 aan Vereniging De Hamerlanden. Looptijd van de lening: tot 1 april 2022, aflossing ineens na ontvangst subsidie, restant hoofdsom € 35.767. Er is geen rente verschuldigd.
- 3 Verstrekke geldlening ad € 600.000 aan Stichting De Nieuwe Rentmeester. Looptijd van de lening 5 jaar, aflossing ineens, huidige hoofdsom € 37.150. Rentepercentage: 1,5%.

Vorderingen en overlopende activa

De vorderingen worden gewaardeerd tegen de nominale waarde, onder aftrek van noodzakelijk geachte voorzieningen voor dubieusheid, aangehouden voor de bedrijfsvoering.

	31-12-2021	31-12-2020
Debiteuren volgens saldijst per 31 december	461.194	134.590
Te ontvangen subsidies	519.693	1.359.714
Te ontvangen omzetbelasting	6.638	8.903
Toegezegde legaten en overige nog te ontvangen bedragen	274.230	556.810
Vooruitbetaalde bedragen	5.017	27.789
Totaal vorderingen en overlopende activa	1.266.772	2.087.805

Voorziening debiteuren

Deze voorziening is verwerkt in de post debiteuren. De voorziening is verhoogd met € 79.718 naar € 150.574. Bij een aantal huurders is een betalingsregeling getroffen als gevolg van de coronacrisis. Gezien de aanhoudende crisis zijn er twijfels omtrent het kunnen nakomen van de betalingsregelingen en is voor de openstaande huurschuld per ultimo 2021 een voorziening getroffen.

Beleggingen

In december 2020 heeft de Raad van Toezicht een nieuw beleggingsstatuut vastgesteld. Hierin is onder andere opgenomen dat de beleggingsportefeuille volledig duurzaam en op solide en defensieve wijze ingericht moet zijn. De effecten zijn gewaardeerd tegen de marktwaarde per 31 december 2021 volgens opgave van de banken. Deze bedragen worden aangehouden als belegging.

	31-12-2021	31-12-2020
Aandelen	2.562.620	1.893.592
Obligaties	4.725.161	4.492.463
Overige waarden	744.926	159.704
Totaal beleggingen	8.032.707	6.545.759

Liquide middelen

De liquide middelen worden gewaardeerd tegen de nominale waarde en aangehouden voor de bedrijfsvoering.

	31-12-2021	31-12-2020
Kas	835	1.210
ABN AMRO Bank	296.046	78.034
Rabobank	9.051.395	1.932.380
Spaarrekeningen	995.897	7.405.328
Vermogensbeheerrekeningen	182.504	336.897
Totaal liquide middelen	10.526.677	9.753.850

PASSIVA**Reserves en fondsen**

	31-12-2021	31-12-2020
Continuïteitsreserve Stichting Het Drentse Landschap	3.174.090	3.174.090
Saldo per 31 december	3.174.090	3.174.090

De continuïteitsreserve heeft de functie van buffer voor onverwachte tegenvallers en is te beschouwen als een vrij besteedbare reserve. Deze reserve is beschikbaar voor besteding aan de doelstelling. Deze reserve mag, naar de mening van Bestuur en Raad van Toezicht, maximaal 1½ maal het bedrag van de jaarlijkse exploitatielasten zijn, exclusief aankopen en projecten. Het streven is dat Het Drentse Landschap op basis van de risicoanalyse de hoogte van de reserve onderbouwt.

Bestemmingsreserves

	31-12-2021	31-12-2020
<i>Bestemmingsreserve voor projecten</i>		
Saldo per 1 januari	2.363.589	2.039.783
Bij: uit bestemmingsreserve		
Nationale Postcode Loterij		323.805
Saldo per 31 december	2.363.589	2.363.589
<i>Bestemmingsreserve Nationale Postcode Loterij</i>		
Saldo per 1 januari	540.642	864.447
Af: naar overige bestemmingsreserves	-540.642	-323.805
Saldo per 31 december	0	540.642
<i>St. Drs. A.V.J. Den Hartogh Fonds</i>		
Saldo per 1 januari	896.418	868.800
Bij: saldo uit resultaatverdeling	30.251	27.617
Saldo per 31 december	926.668	896.418
<i>Reserve Stichting Oude Drentse Kerken</i>		
Saldo per 1 januari	600.809	597.476
Bij: saldo uit resultaatverdeling	4.269	3.334
Saldo per 31 december	605.078	600.809
<i>Reserve afkoop erfpacht</i>		
Saldo per 1 januari	679.893	679.893
Saldo per 31 december	679.893	679.893
<i>Reserve groot onderhoud</i>		
Saldo per 1 januari	1.847.804	1.847.804
Saldo per 31 december	1.847.804	1.847.804
<i>Reserve Natuurbeheer en grondverwerving</i>		
Saldo per 1 januari	3.360.476	2.652.692
Af/bij: saldo uit resultaatverdeling	1.091.567	449.400
Af/bij: van reserve Nationale Postcode Loterij	540.642	
Af/bij: rectificatie materiële vaste activa		258.384
Saldo per 31 december	4.992.685	3.360.476
<i>Reserve onrendabele monumenten</i>		
Saldo per 1 januari	1.822.357	1.255.059
Af/bij: saldo uit resultaatverdeling	246.033	567.298
Saldo per 31 december	2.068.390	1.822.357
Totaal reserves per 31 december	13.484.107	12.111.987
<i>Fonds Onrendabele Monumenten</i>		
Saldo per 1 januari	1.620.705	1.738.920
Af: saldo uit resultaatverdeling	-128.253	-118.215
Saldo per 31 december	1.492.453	1.620.705
Totaal saldo reserves en fondsen per 31 december	18.150.649	16.906.782

Bestemmingsreserve voor projecten

Dit deel van het vermogen is voor diverse daartoe aan te wijzen projecten worden bestemd c.q. zal daarvoor worden bestemd. De reserve wordt gevormd door overschotten op projecten (toegewezen budgetten aan projecten minus bestedingen).

Reserve afkoop erfpacht

Het is beleid van Het Drentse Landschap om incidenteel gebouwen in erfpacht uit te geven, waarbij de erfpachters soms grote investeringen plegen in het door hen gepachte object. Contractueel is met deze erfpachters overeengekomen dat zij bij het verbreken van de erfpacht een vergoeding voor de door hen gepleegde investeringen zullen ontvangen ter hoogte van het investeringsbedrag onder aftrek van jaarlijkse afschrijvingen.

Reserve groot onderhoud

De materiële vaste activa met betrekking tot natuurterreinen en gebouwen zijn in de balans p.m. gewaardeerd, omdat deze zijn verworven met subsidiegelden. Er is geen voorziening voor onderhoud gevormd. De handelswijze van Het Drentse Landschap is dat jaarlijks de uitgaven voor onderhoud direct ten laste van de exploitatie worden gebracht. De Raad van Toezicht heeft een deel van het vermogen afgezonderd als buffer voor de situatie dat in enig jaar de onderhoudslasten naar haar mening te zwaar op de exploitatie drukken.

Reserve natuurbeheer en grondverwerving

In het kader van de onzekerheid rond de subsidiëring door de overheid is in 2011 deze reserve gevormd, om de minimaal noodzakelijk geachte natuurbeheertaken en grondverwervingen te kunnen continueren.

Reserve onrendabele monumenten

Deze reserve wordt gevormd om toekomstig onderhoud aan onrendabele monumenten zoals kerken en molens te kunnen blijven plegen.

Fonds Onrendabele Monumenten

Dit fonds is gevormd uit ter beschikking gestelde middelen van derden met als oormerk het plegen van onderhoud aan onrendabele monumenten. Dotaties vinden plaats als gevolg van ontvangsten van derden. De instandhoudingskosten worden aan dit fonds onttrokken.

Voorziening

	31-12-2021	31-12-2020
Voorziening Oldengaerde	30.000	45.000
Totaal voorzieningen	30.000	45.000

In verband met de afgesloten overeenkomst, waarin is bepaald dat een woongedeelte in het landgoed Oldengaerde 10 jaar lang zonder huurbetaling mag worden bewoond, is in 2013 een voorziening gevormd voor de te maken kosten in die periode aan het betreffende woongedeelte. In verband met tijdsverloop is voor het eerst in 2014 van deze voorziening 1/10 vrijgevallen.

Langlopende schulden

	31-12-2021	31-12-2020
Totaal saldo leningen	359.789	382.447
Totaal langlopende schulden	359.789	382.447

Betreft

- 1 Een in 2019 geschonken woonboerderij, waarbij de verkoper een lening heeft verstrekt aan Stichting Het Drentse Landschap van € 368.000. De lening wordt door de verkoper in 15 jaarlijkse termijnen van € 24.533 kwijtgescholden. Restant hoofdsom € 294.399. Er is geen rente verschuldigd.
- 2 Een in 2020 ontvangen lening inzake schenking ad € 62.500 waarbij de aflossing in 5-jaarlijkse termijnen wordt geschonken, voor het eerst in 2023. Restant hoofdsom € 65.390. Rentepercentage: 3,0%. De rente – in 2021 € 1.875 – wordt jaarlijks bijgeschreven.

Kortlopende schulden

Schulden worden gewaardeerd tegen de nominale waarde. Schulden met een looptijd langer dan 1 jaar worden als schulden op lange termijn verantwoord. Schulden met een looptijd korter dan 1 jaar zijn schulden op korte termijn.

	31-12-2021	31-12-2020
Crediteuren volgens saldijst per 31 december	255.088	405.669
Te betalen loonheffing en premies	3.645	578
Te betalen omzetbelasting	–	–
Diverse nog te betalen bedragen	518.382	632.682
Vooruitontvangen subsidies	1.393.078	621.176
Vooruit ontvangen/gefactureerd diversen	113.345	164.360
Totaal kortlopende schulden	2.283.539	1.824.465

De post diverse nog te betalen bedragen bestaat voornamelijk uit een reservering vakantiedagen en vakantiegeld van € 403.730, nog te betalen pensioenpremies voor een bedrag van € 53.051.

Niet in de balans opgenomen verplichtingen

Meerjarige financiële verplichtingen

Het Drentse Landschap heeft een aantal huur- en pachtcontracten met een looptijd langer dan 5 jaar. De jaarlijks te betalen huur en pacht bedraagt circa € 7.635.

Voorwaardelijke verplichtingen

Voor subsidies geldt in het algemeen dat er een terugbetalingsverplichting kan bestaan indien en voor zover naar de mening van de subsidiegever in onvoldoende mate is voldaan aan de door haar gestelde subsidievoorwaarden. Per balansdatum zijn er geen indicaties dat subsidies zouden moeten worden terugbetaald.

Investeringsverplichtingen

Per balansdatum bestaan er geen investeringsverplichtingen.

Klacht bij de Europese Commissie

Naar aanleiding van een klacht ingediend door enkele particuliere grondbezitters (waaronder Nationaal Park de Hoge Veluwe) over de PNB-regeling, welke klacht volgens de Europese Commissie later zou zijn 'opgevolgd' door de Vereniging Gelijkberechtiging Grondbezitters ('VGG'), oordeelde de Europese Commissie in een besluit d.d. 2 september 2015, dat de Staat de subsidie-regeling weliswaar onterecht niet van tevoren heeft aangemeld bij de Commissie, maar keurde zij de regeling achteraf alsnog goed. Zowel de VGG als de terreinbeherende organisaties (TBO's) hebben – op verschillende gronden

– tegen dit besluit van de Europese Commissie beroep ingesteld. De VGG heeft beroep ingesteld, omdat zij van mening is dat de formele onderzoeksprocedure had moeten worden geopend. Wij hebben mede beroep aangetekend, omdat de TBO's onder andere – in tegenstelling tot de Europese Commissie – van mening zijn dat natuurbeschermingsorganisaties als Stichting Het Drentse Landschap niet kwalificeren als 'onderneming', en er aldus geen sprake is van staatssteun. Voorts is er naar het inzicht van de TBO's evenmin sprake geweest van een 'economisch voordeel', althans niet in de mate die de Europese Commissie lijkt aan te nemen, en heeft de PNB-regeling niet geleid tot een vervalsing van de mededinging en/of een beïnvloeding van het interstatelijk handelsverkeer, omdat het alleen gaat over Nederlands natuurbeheer.

Gevolgen/genomen maatregelen – In september 2020 is er een uitspraak geweest van het EU-Hof van Justitie in Luxemburg. In dit arrest zijn de conclusies van het EU-Gerecht uit 2018 in stand gelaten en is geoordeeld dat de Europese Commissie de PNB-regeling middels een verkeerde onderzoeksprocedure heeft beoordeeld, en er zodoende een procedureel gebrek kleefde aan het eerdere besluit van de Europese Commissie uit 2015. Het gevolg van de arresten van het Gerecht en het EU-Hof van Justitie is dat het besluit van de Europese Commissie van 2 september 2015 nietig is. De Europese Commissie zal de PNB-regeling vermoedelijk aan een hernieuwde beoordeling onderwerpen.

Wij wachten de voortgang van dit hernieuwde onderzoek af en zien de uitkomst ervan wederom met vertrouwen tegemoet. Net als bij de subsidieregelingen vóór de invoering van de PNB-regeling in 1993, werden bij de PNB-regeling de TBO's belast met de aankoop of verkrijging van gronden ten behoeve van de totstandbrenging van de Nederlandse Ecologische Hoofdstructuur (thans: Natuurnetwerk Nederland) met als uitdrukkelijk doel de verworven gronden planmatig te transformeren en daarmee ook financieel af te waarderen tot natuurterrein, om deze eeuwigdurend als natuur te beheren en te behouden, alsmede open te stellen. De waarde van deze terreinen is in beginsel nihil, omdat kwalitatief adequaat beheer van natuurterreinen per saldo geld kost. In die zin is er ook geen sprake van financiële bevoordeling of andersoortige begunstiging van Stichting Het Drentse Landschap, waardoor naar onze mening ook geen sprake is van staatssteun. Terugvordering van subsidies dan wel de rente daarover is naar onze mening thans ook niet aan de orde. Daarom is gelijk aan voorgaande jaren geen verplichting opgenomen in de jaarrekening. Voor de volledigheid zij opgemerkt dat mocht de Europese Commissie na herbeoordeling toch tot de conclusie komen dat sprake is van (on)verenigbare staatssteun, de Staat gedwongen kan zijn (een deel van) de ontvangen steun en/of de rente daarover terug te vorderen van de TBO's, hetgeen materiële gevolgen kan hebben voor de financiële positie van de TBO's. Welk besluit de Europese Commissie zal nemen zal echter eerst moeten worden afgewacht. We blijven ons verder graag richten op onze relatie en samenwerking met particuliere natuureigenaren, die Stichting Het Drentse Landschap van grote waarde vindt en met wie wij in grote mate belangen delen, ook ten aanzien van toekomstig natuurbeheer.

Gebeurtenissen na balansdatum

Er zijn geen gebeurtenissen na balansdatum die bijdragen tot meer inzicht over het jaar 2021.

Toelichting op de staat van baten en lasten 2021

(in euro's)

BATEN

	Werkelijk 2021	Begroting 2021	Werkelijk 2020
<i>Baten van particulieren</i>			
Baten van particulieren – projecten	3.768	–	181.435
Bijdragen particuliere donateurs	479.281	420.000	397.192
Nalatenschappen	500.375	–	14.689
Schenken en giften particulieren	111.467	80.000	109.471
Totaal baten van particulieren	1.094.890	500.000	702.787
<i>Baten van bedrijven</i>			
Baten van bedrijven/instanties – projecten	77.646	100.000	245.141
Bijdragen bedrijfsdonateurs	–	–	6.042
Bijdragen bedrijfssponsors	61.312	60.000	55.250
Schenken en giften bedrijven	49.650	20.000	1.320
Totaal baten van bedrijven	188.607	180.000	307.753
<i>Baten van loterijorganisaties</i>			
Bijdrage Nationale Postcode Loterij	937.500	937.000	937.500
<i>Baten van subsidies van overheden</i>			
<i>Subsidies overheden projecten incidenteel</i>			
Rijk	460.422	325.000	640.681
Provincie Drenthe	466.830	–	331.141
Gemeenten	10.250	–	3.500
Totaal subsidies overheden projecten – incidenteel	937.502	325.000	975.321
<i>Subsidies overheden aankopen natuurterreinen en gebouwen – incidenteel</i>			
Subsidie / bijdragen aankopen natuurterreinen	222.508	660.000	1.558.859
Subsidie / bijdragen aankopen gebouwen	–	–	–
Totaal subsidies overheden aankopen natuurterreinen en gebouwen – incidenteel	222.508	660.000	1.558.859
<i>Baten beheer natuurterreinen</i>			
<i>Subsidies overheden beheer algemeen – structureel</i>			
Subsidie Natuur- en Landschapsbeheer	2.187.298	2.186.000	2.122.154
Subsidie Provincie Drenthe	847.418	844.000	830.803
Subsidie Gemeenten	86.815	59.000	109.124
Totaal subsidies overheden beheer algemeen – structureel	3.121.531	3.089.000	3.062.081
<i>Subsidies overheden beheer specifiek – structureel</i>			
Subsidies vee via bedrijfstoelag	339.972	335.000	340.037
Subsidies schaapskudden	99.375	97.000	97.609
Subsidies hunebedden	34.776	26.000	25.246
Subsidie Nationaal Restauratiefonds	260.013	127.000	154.582
Diverse subsidies / bijdragen gebouwen	–	–	37.047
Totaal subsidies overheden beheer specifiek – structureel	734.137	585.000	654.521

Subsidies overheden beheer specifiek – incidenteel

Subsidies Rijk	20.718	30.000	26.088
Subsidies Provincie Drenthe	111.583	–	3.000
Subsidies Gemeenten	20.000	–	–
Totaal subsidies overheden beheer specifiek – incidenteel	152.301	30.000	29.088

Totaal subsidies van overheden beheer incidenteel en structureel
4.007.968 3.704.000 3.745.690
Totaal subsidies van overheden incidenteel en structureel
5.167.978 4.689.000 6.279.870
Baten als tegenprestatie voor de levering van producten en diensten
BATEN

	Werkelijk 2021	Begroting 2021	Werkelijk 2020
<i>Baten beheer natuurterreinen</i>			
Opbrengsten verkopen landbouwproducten	27.667	30.000	26.935
Opbrengsten verkopen vee en veeproducten	231.223	197.000	287.511
Opbrengsten pachten	555.850	575.000	574.985
Opbrengsten jachthuren	21.246	20.000	20.331
Overige opbrengsten	11.749	40.000	26.499
Totaal baten beheer natuurterreinen	847.735	862.000	936.261
<i>Baten beheer gebouwen</i>			
Opbrengsten huren gebouwen	1.552.206	1.385.000	1.419.975
Opbrengsten erfpachten	78.691	87.000	81.182
Diverse subsidies / bijdrage overige	–	–	–
Totaal baten beheer gebouwen	1.630.897	1.472.000	1.501.157
Totaal baten als tegenprestatie voor de levering van producten en diensten	2.478.632	2.334.000	2.437.418
<i>Overige baten</i>			
Opbrengsten activiteiten / bijdragen lezingen / excursies	13.215	–	825
Opbrengsten verkopen (web)winkel	43.616	17.000	27.931
Opbrengsten acties	1.430	4.000	8.557
Opbrengsten diversen overige verkopen	–	–	180
Totaal overige baten	58.261	21.000	37.493
SOM VAN DE BATEN	9.925.869	8.661.000	10.702.820

LASTEN

	Werkelijk 2021	Begroting 2021	Werkelijk 2020
Besteed aan de doelstellingen			
<i>Kosten aankopen natuurterreinen en gebouwen</i>			
<i>Aankopen en verwerving</i>			
Aankopen natuurterreinen	475.017	831.000	404.803
Aankopen gebouwen	–	–	514.298
	<u>475.017</u>	<u>831.000</u>	<u>919.101</u>
<i>Uitvoeringskosten eigen organisatie</i>			
Personeelskosten: Aankopen & verwerving	58.475	58.000	52.866
	<u>58.475</u>	<u>58.000</u>	<u>52.866</u>
Totaal kosten aankopen natuurterreinen en gebouwen	<u>533.492</u>	<u>889.000</u>	<u>971.967</u>
<i>Kosten beheer natuurterreinen en gebouwen</i>			
<i>Verstrekte subsidies en bijdragen</i>			
Diensten Milieufederatie Drenthe	18.269	10.000	8.769
Diensten LandschappenNL	67.740	60.000	60.891
Totaal verstrekte subsidies en bijdragen	<u>86.009</u>	<u>70.000</u>	<u>69.660</u>
<i>Uitbesteed werk</i>			
<i>Directe kosten beheer natuurterreinen</i>			
Bosbeheer (voornamelijk onderhoud)	60.142	42.000	29.547
Begrazing natuurterreinen (verzorging schapen e.d.)	195.952	135.000	132.002
Akkerbouw (bemesten, gewasbescherming, oogsten)	46.407	55.000	45.599
Bemest grasland (bemesten, oogsten, rasteren)	265.307	245.000	286.092
Rundveebeheer (verzorging Limousins en Hooglanders)	125.020	82.000	141.272
Totaal directe kosten beheer natuurterreinen	<u>692.828</u>	<u>559.000</u>	<u>634.513</u>
<i>Algemene kosten beheer natuurterreinen</i>			
Nieuwbouw beheerboerderij De Veldkamp			
Machines en gereedschappen (kleine aanschaf en onderhoud)	156.659	299.000	15.152
Infrastructuur (wegen, waterlopen, bebording)	201.350	145.000	159.633
Waterschapslasten	71.401	105.000	64.192
Afschrijvingskosten Machines en gereedschappen (natuurterreinen)	23.871	–	115.441
Overige (huur, pacht, hunebedden)	103.296	95.000	119.915
Totaal algemene kosten beheer natuurterreinen	<u>556.577</u>	<u>644.000</u>	<u>474.333</u>
<i>Kosten beheer gebouwen</i>			
Onderhoud gebouwen	1.151.308	1.168.000	904.114
Renovatie gebouwen	95.049	75.000	297.243
Gas/water/elektriciteit	99.096	127.000	92.162
Verzekeringen gebouwen	138.688	96.000	105.678
Belastingen/heffingen	74.583	76.000	71.090
Machines en gereedschappen (kleine aanschaf en onderhoud)	14.300	37.000	20.360
Mutatie voorziening dubieuze debiteuren	91.973	10.000	70.856
Afschrijvingskosten Machines en gereedschappen (gebouwen)	4.659	–	–
Kosten vakantiewoningen	169.529	125.000	169.478
Overige kosten beheer gebouwen	58.273	41.000	42.610
Totaal kosten beheer gebouwen	<u>1.897.455</u>	<u>1.755.000</u>	<u>1.773.592</u>
Totaal uitbesteed werk	<u>3.146.859</u>	<u>2.958.000</u>	<u>2.882.438</u>

LASTEN

	Werkelijk 2021	Begroting 2021	Werkelijk 2020
<i>Huisvestingskosten</i>			
Huisvestingskosten	19.967	17.000	-55.469
Totaal huisvestingskosten	19.967	17.000	-55.469
<i>Kantoorkosten</i>			
Kantoorkosten	259.676	203.000	279.373
Totaal kantoorkosten	259.676	203.000	279.373
<i>Algemene kosten</i>			
Algemene kosten	60.235	44.000	46.570
Totaal algemene kosten	60.235	44.000	46.570
<i>Uitvoeringskosten eigen organisatie</i>			
Personeelskosten: Beheer natuurterreinen en gebouwen	1.510.442	1.504.000	1.365.940
Totaal uitvoeringskosten eigen organisatie	1.510.442	1.504.000	1.365.940
Totaal kosten beheer natuurterreinen en gebouwen	5.083.188	4.796.000	4.588.512
<i>Kosten projecten</i>			
Uitgaven aan diverse projecten	1.828.756	1.462.000	2.986.088
<i>Uitvoeringskosten eigen organisatie</i>			
Personeelskosten: Projecten	103.603	103.000	93.667
Totaal kosten projecten	1.932.359	1.565.000	3.079.755
<i>Kosten voorlichting, promotie, educatie en belangenbehartiging (V.P.E.B.)</i>			
<i>Voorlichting, promotie, educatie en belangenbehartiging</i>			
Kosten pr / voorlichting	31.821	79.000	23.280
Kosten marketing	56.289	25.000	14.802
Kosten informatiecentra / informatiepanelen	26.384	20.000	52.522
Kosten inkopen webwinkel	4.693	2.000	1.537
Kosten website	6.914	10.000	9.411
Kosten educatie	735	4.000	7.988
Kosten activiteiten	24.759	25.000	32.554
Kosten vrijwilligers	18.227	20.000	12.166
Kosten Kwartaalblad	84.931	100.000	61.533
	254.753	285.000	215.794
<i>Uitvoeringskosten eigen organisatie</i>			
Personeelskosten: V.P.E.B.	406.628	405.000	367.628
	406.628	405.000	367.628
Totaal kosten voorlichting, promotie, educatie, belangenbeh.	661.381	690.000	583.422
TOTAAL BESTEED AAN DE DOELSTELLING	8.210.420	7.940.000	9.223.655

LASTEN

Wervingskosten

Kosten eigen fondsenwerving

Wervingskosten	–	14.000	3.743
----------------	---	--------	-------

Uitvoeringskosten eigen fondsenwerving

Personeelskosten: Fondswerving	41.070	41.000	36.620
--------------------------------	--------	--------	--------

Totaal kosten eigen fondsenwerving	41.070	55.000	40.363
---	---------------	---------------	---------------

In % van de geworven baten	3,42%	9,48%	6,91%
----------------------------	-------	-------	-------

Kosten beheer en administratie

Kosten opleiding en scholing	10.115	20.000	10.546
------------------------------	--------	--------	--------

Reis- en verblijfkosten	51.794	50.000	51.513
-------------------------	--------	--------	--------

Overige kosten derden	126.815	112.000	93.497
-----------------------	---------	---------	--------

Kosten personeelsverzekeringen			107.701
--------------------------------	--	--	---------

	188.723	182.000	263.257
--	----------------	----------------	----------------

Uitvoeringskosten eigen organisatie

Personeelskosten: Beheer & administratie	486.349	484.000	439.703
--	---------	---------	---------

Totaal kosten beheer en administratie	675.072	666.000	702.960
--	----------------	----------------	----------------

TOTAAL BEHEER EN ADMINISTRATIE	675.072	666.000	702.960
---------------------------------------	----------------	----------------	----------------

SOM VAN DE LASTEN	8.926.562	8.661.000	9.966.978
--------------------------	------------------	------------------	------------------

<i>Saldo voor financiële baten en lasten</i>	999.307	–	735.841
--	---------	---	---------

Saldo financiële baten en lasten

Opbrengsten dividend en rente	65.448	–	80.985
-------------------------------	--------	---	--------

Koersverschillen	279.446	30.000	189.356
------------------	---------	--------	---------

Totaal financiële baten	344.894	30.000	270.341
--------------------------------	----------------	---------------	----------------

<i>Kosten beleggingen</i>	100.334	30.000	76.747
---------------------------	---------	--------	--------

Totaal financiële lasten	100.334	30.000	76.747
---------------------------------	----------------	---------------	---------------

Totaal saldo financiële baten en lasten	244.560	–	193.594
--	----------------	----------	----------------

SALDO VAN BATEN EN LASTEN	1.243.868	–	929.435
----------------------------------	------------------	----------	----------------

Overzicht salariskosten inclusief werkgeverslasten

Bruto salarissen inclusief vakantiegeld	1.983.490	1.956.000	1.903.060
---	-----------	-----------	-----------

Pensioenkosten BPL	249.848	250.000	231.500
--------------------	---------	---------	---------

Sociale lasten	300.873	340.000	311.754
----------------	---------	---------	---------

Kosten inhuur en overige kosten	85.085	14.000	62.551
---------------------------------	--------	--------	--------

Subsidie loonkosten en uitkeringen	– 127.000	– 70.000	– 152.440
------------------------------------	-----------	----------	-----------

Kosten personeelsverzekeringen	114.271	105.000	107.701
--------------------------------	---------	---------	---------

Totaal salarissen incl. werkgeverslasten, detachering en inhuur	2.606.567	2.595.000	2.464.126
--	------------------	------------------	------------------

LASTEN

	Werkelijk 2021	Begroting 2021	Werkelijk 2020
Gemiddelde personele bezetting in fte's	41,9	41,9	40,6
Gemiddelde kosten per fte	62.209	61.933	60.693

In genoemde gemiddelden zijn niet meegenomen: stagiaires en 'nulurencontracten'.

Salariskosten directeur

De directeur ontvangt een bezoldiging conform salarisschaal 12 van de CAO Bos en Natuur en blijft daarmee ruimschoots onder de VFI-norm. Er wordt aan de directeur geen leaseauto beschikbaar gesteld. Tevens worden er aan de directeur geen leningen, voorschotten of garanties verstrekt.

I Informatie over bezoldiging directie in het jaarverslag*Bezoldiging directie*

De Raad van Toezicht heeft het bezoldigingsbeleid, de hoogte van de directiebeloning en de hoogte van andere bezoldigingscomponenten vastgesteld. Het beleid wordt periodiek geactualiseerd. De laatste evaluatie was 1 maart 2018.

Bij de bepaling van het bezoldigingsbeleid en de vaststelling van de beloning volgt S.S. van der Meer de Regeling beloning directeuren van goededoelenorganisaties (zie www.goededoelennederland.nl).

De regeling geeft aan de hand van zwaartecriteria een maximumnorm voor het jaarinkomen. De weging van de situatie bij S.S. van der Meer vond plaats door de Raad van Toezicht. Dit leidde tot een zogenoemde BSD-score van 435 punten met een maximaal jaarinkomen van € 125.011 (1 FTE/12 maand).

Het voor de toetsing, aan de geldende maxima, relevante werkelijke jaarinkomen van de directie bedroeg € 96.765 (1 FTE/12 maand). Deze beloning blijft binnen het maximum van € 125.011.

Het jaarinkomen, de belaste vergoedingen/bijtellingsen, de werkgeversbijdrage pensioen, de pensioencompensatie en de overige beloningen op termijn bleven, met een bedrag van € 115.409 binnen het in de regeling opgenomen maximum bedrag van € 209.000 per jaar.

De belaste vergoedingen/bijtellingsen, de werkgeversbijdrage pensioen en de overige beloningen op termijn stonden bovendien in een redelijke verhouding tot het jaarinkomen.

De hoogte en samenstelling van de bezoldiging worden in de jaarrekening toegelicht in de toelichting op de staat van baten en lasten.

II Vermelding bezoldiging directie in de toelichting op de staat van baten en lasten in de jaarrekening

Bezoldiging directie

Naam	S.S. van der Meer
Functie	Directeur-bestuurder
Dienstverband	
Aard (looptijd)	onbepaald
Uren	37
Parttime percentage	100
Periode	1/1 – 31/12
Bezoldiging (EUR)	
Jaarinkomen	
Bruto loon/salaris	89.821
Vakantiegeld	6.944
Vaste eindejaarsuitkering	–
Gratificatie/jubileumuitkering	–
Uitbetaling niet opgenomen vakantiedagen	–
Totaal	96.765
Belaste vergoedingen/bijtellingsen	
Pensioenlasten (werkgeversdeel)	8.400
Excedentregeling	10.244
Pensioencompensatie	
Overige beloningen op termijn	
Uitkeringen beëindiging dienstverband	
Totaal 2021	115.409

Het jaarinkomen van de directeur blijft binnen het maximum volgens de Regeling beloning directeuren van goededoelenorganisaties.

Ook het jaarinkomen, de belaste vergoedingen/bijtellingsen, de pensioenlasten, de pensioencompensatie en de overige beloningen op termijn samen, blijven binnen het in de regeling opgenomen maximum.

Bezoldiging Raad van Toezichtleden

De leden van de Raad van Toezicht ontvangen geen bezoldiging. Zij komen alleen in aanmerking voor een reiskostenvergoeding van € 0,19 per kilometer of een vergoeding van de kosten van openbaar vervoer. Er zijn geen leningen, voorschotten en garanties aan hen verstrekt.

Specificatie en verdeling kosten naar bestemming

Bestemming	Doelstelling A	Doelstelling B	Doelstelling C	Doelstelling D	Werving baten A	Werving baten B	Beheer/ administratie A	Rekening 2021	Begroting 2021	Rekening 2020
Subsidies en bijdragen	-	86.009	-	-	-	-	-	86.009	70.000	69.660
Aankopen en verwervingen	475.017	-	-	-	-	-	-	475.017	831.000	919.101
Uitbesteed werk	-	3.144.434	1.828.756	-	-	-	-	4.973.189	4.420.000	6.191.379
Publiciteit en communicatie	-	-	-	254.753	-	-	-	254.753	299.000	219.537
Personeelskosten	58.475	1.510.442	103.603	406.628	41.070	-	675.072	2.795.290	2.372.176	2.619.682
Huisvestingskosten	-	19.967	-	-	-	-	-	19.967	17.000	29.418
Kantoorkosten	-	259.676	-	-	-	-	-	259.676	203.000	248.831
Algemene kosten	-	60.235	-	-	-	-	-	60.235	44.000	46.570
Rente	-	-	-	-	-	100.334	-	100.334	30.000	76.747
Totaal	533.492	5.080.762	1.932.359	661.381	41.070	100.334	675.072	9.024.470	8.286.176	10.420.925
Gemiddeld aantal werknemers per doelstelling	1	24	2	7						

In % totaal besteed aan de doelstelling ten opzichte van de totale baten: 82,69%

Doelstelling A

Kosten aankopen en verwerving natuurterreinen en gebouwen

Doelstelling B

Kosten beheer natuurterreinen en gebouwen

Doelstelling C

Kosten projecten

Doelstelling D

Kosten voorlichting, promotie, educatie en belangenbehartiging

Werving baten A

Kosten eigen fondsenwerving

Werving baten B

Kosten van beleggingen

Beheer en administratie A

Kosten beheer en administratie

De financiële administratie is ingericht naar doelstellingen. De kosten en opbrengsten worden direct op deze doelstellingen verantwoord en zijn rechtstreeks ontleend aan de jaarrekening.

In % totaal besteed aan kosten beheer en administratie: 8,72%

5.5

Begroting 2022

(in euro's)

	Werkelijk 2021	Begroting 2021	Begroting 2022
BATEN			
Baten van particulieren	1.094.890	500.000	435.000
Baten van bedrijven	188.607	180.000	175.000
Baten van loterijorganisaties	937.500	937.000	937.000
Subsidies van overheden			
– Subsidies projecten – incidenteel	937.502	325.000	1.325.000
– Subsidies overheden aankopen natuurterreinen en gebouwen – incidenteel	222.508	660.000	687.000
– Subsidie beheer – structureel	4.007.968	3.704.000	7.354.000
	5.167.978	4.689.000	9.366.000
Overige baten beheer natuurterreinen	847.735	862.000	845.000
Baten beheer gebouwen	1.630.897	1.472.000	1.802.000
Overige baten	58.261	21.000	28.000
SOM VAN DE BATEN	9.925.869	8.661.000	13.588.000
LASTEN			
<i>Besteed aan de doelstellingen</i>			
Kosten aankopen natuurterreinen en gebouwen	533.492	889.000	4.205.000
Directe kosten beheer natuurterreinen	3.185.733	3.041.000	3.069.000
Kosten beheer gebouwen	1.897.455	1.755.000	2.361.000
Kosten projecten	1.932.359	1.565.000	2.455.000
Voorlichting, promotie, educatie en belangenbehartiging	661.381	690.000	724.000
Totaal besteed aan de doelstellingen	8.210.420	7.940.000	12.814.000
<i>Werving baten</i>			
Kosten eigen fondsenwerving	41.070	55.000	57.000
Totaal werving baten	41.070	55.000	57.000
<i>Beheer en administratie</i>			
Kosten beheer en administratie	675.072	666.000	667.000
Totaal beheer en administratie	675.072	666.000	667.000
SOM VAN DE LASTEN	8.926.562	8.661.000	13.538.000
SALDO VOOR FINANCIËLE BATEN EN LASTEN	999.307	–	50.000
SALDO FINANCIËLE BATEN EN LASTEN			
Saldo financiële baten en lasten	244.560	–	-50.000
Resultaat	1.243.868	–	–

5.6

Accountantsverklaring

Afier
auditors

Handelsweg 16C
9482 WE Tynaarlo
Postbus 67
9480 AB Vries

T (0592) 53 09 53
info@afier.com
afier.com

KvK 02086462
BTW 8138.33.991.B01
IBAN NL55INGB0669748528

CONTROLEVERKLARING VAN DE ONAFHANKELIJKE ACCOUNTANT

Aan: de directie en de raad van toezicht van Stichting Het Drentse Landschap

A. Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen jaarrekening 2021

Ons oordeel

Wij hebben de jaarrekening 2021 van Stichting Het Drentse Landschap te Assen gecontroleerd.

Naar ons oordeel geeft de in dit jaarverslag opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van Stichting Het Drentse Landschap per 31 december 2021 en van het resultaat over 2021 in overeenstemming met de in Nederland geldende RJ-Richtlijn 650 Fondsenwervende organisaties.

De jaarrekening bestaat uit:

1. de geconsolideerde balans per 31 december 2021;
2. de geconsolideerde staat van baten en lasten over 2021; en
3. de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij zijn onafhankelijk van Stichting Het Drentse Landschap zoals vereist in de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

+
auditors

+
onderwijsaccountants

+
mens + maatschappij

Afier

B. Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen andere informatie

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat het jaarverslag andere informatie, die bestaat uit het bestuursverslag.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat;
- alle informatie bevat die op grond van de in Nederland geldende RJ-Richtlijn 650 Fondsenwervende organisaties is vereist.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

De directie is verantwoordelijk voor het opstellen van het bestuursverslag in overeenstemming met de in Nederland geldende RJ-Richtlijn 650 Fondsenwervende organisaties.

C. Beschrijving van verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening

Verantwoordelijkheden van de directie en de raad van toezicht voor de jaarrekening

De directie is verantwoordelijk voor het opmaken en getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met de in Nederland geldende RJ-Richtlijn 650 Fondsenwervende organisaties. In dit kader is de directie verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die de directie noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet de directie afwegen of de stichting in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemd verslaggevingsstelsel moet de directie de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij de directie het voornemen heeft om de stichting te liquideren of de activiteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is. De directie moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de stichting haar activiteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

De raad van toezicht is verantwoordelijk voor het uitoefenen van toezicht op het proces van financiële verslaggeving van de stichting.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Afier

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze controle bestond onder andere uit:

- het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing;
- het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de stichting;
- het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door de directie en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan;
- het vaststellen dat de door de directie gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Tevens het op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gereede twijfel zou kunnen bestaan of de stichting haar activiteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat een stichting haar continuïteit niet langer kan handhaven;
- het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen; en
- het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel zijn wij verantwoordelijk voor de aansturing van, het toezicht op en de uitvoering van de groepscontrole. In dit kader hebben wij de aard en omvang bepaald van de uit te voeren werkzaamheden voor de groepsonderdelen. Bepalend hierbij zijn de omvang en/of het risicoprofiel van de groepsonderdelen of de activiteiten. Op grond hiervan hebben wij de groepsonderdelen geselecteerd waarbij een controle of beoordeling van de volledige financiële informatie of specifieke posten noodzakelijk was.

Wij communiceren met de raad van toezicht onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Tynaarlo, 17 juni 2022

w.g.

Afier Auditors B.V.
drs. J.H. Kreuze RA/RE

Bijlagen

Bijlage 1

Samenstelling bestuur en commissies

Samenstelling op
31 december 2021

Stichting Het Drentse Landschap

Raad van Toezicht

- **A.H. Bruins Slot** (voorzitter)
Ruinerwold
(neven)functies
 - Lid Raad van Toezicht LandschappenNL
 - Voorzitter Raad van Toezicht CKC Drenthe
 - Voorzitter bestuur Stichting Grote of Maria-kerk te Meppel
 - Directeur ABS Advies BV
- **mevr. M. van den Dungen**
Annen
(neven)functies
geen
- **N. Vanderveen**
Assen
(neven)functies
 - directeur Warenhuis Vanderveen Assen
 - lid ledenraad brancheorganisatie INretail
 - lid ledenraad retail-serviceorganisatie EK/Eurectco
 - lid ledenraad Energiecoöperatie Duurzaam Assen
 - bestuurslid Herenboeren Assen Coöperatie
 - CvA-lid Stichting Gebiedsfonds Drentsche Aa
 - CvA-lid Stichting Vrienden van het Wilhelmina Ziekenhuis Assen
 - CvA-lid Theaterspektakel Het Pauperparadijs
- **Mevr. B. Wakkerman**
Dwingeloo
(neven)functies
 - commissaris Mediahuis Noord
- **N. Kuizenga**
Eexterveen
(neven)functies
 - directeur-bestuurder Stichting Werelderfgoedcentrum Waddenzee
 - directeur-bestuurder Stichting Zeehondencentrum Pieterburen
 - bestuurder Stichting EHBZ (Eerste Hulp bij Zeezoogdieren) (onbezoldigd)
 - lid Mediaraad RTV Noord (onbezoldigd)

Directeur-bestuurder

- **mevr. S.S. van der Meer**
Groningen

Stichting Oude Drentse Kerken

- **A.H. Bruins Slot** (voorzitter)
- **mevr. M. van den Dungen**
- **N. Vanderveen**
- **Mevr. B. Wakkerman**
- **N. Kuizenga**

Stichting Drs. A.V.J. den Hartogh Fonds

- **A.H. Bruins Slot** (voorzitter)
- **mevr. M. van den Dungen**
- **N. Vanderveen**
- **Mevr. B. Wakkerman**
- **N. Kuizenga**

Stichting Fonds Onrendabele Monumenten Drenthe

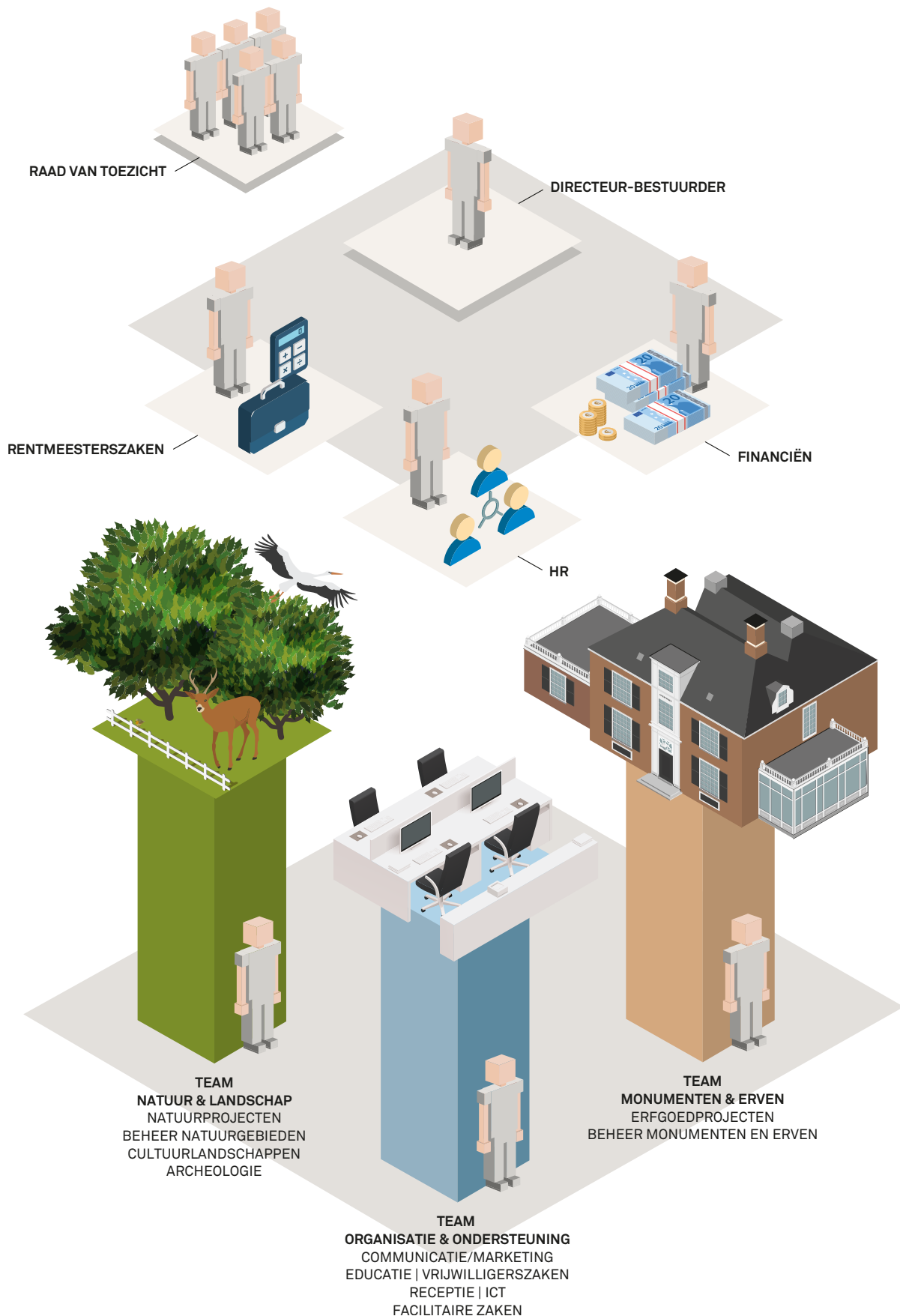
- **A.H. Bruins Slot** (voorzitter)
- **mevr. M. van den Dungen**
- **N. Vanderveen**
- **Mevr. B. Wakkerman**
- **N. Kuizenga**

Wetenschappelijke Adviescommissie

- **U. Vegter**, Het Drentse Landschap (voorzitter)
- **E.J.M. Arnolds**, Beilen
- **J.W. Grotenhuis**, Westerbork
- **B.J. Jenster**, Westerbork
- **G.W. de Vries**, Tweede Exloërmond
- **S. Bootsma**, Oldemarkt

Bijlage 2

Organisatieschema Het Drentse Landschap

Bijlage 3

Overzicht natuurgebieden

Per 31 december 2021
in hectares

	eigendom	beheer
Kloosterstraat	5,3214	0,0502
Kampsheide	30,5339	9,1645
Scharreveld	304,3277	9,9833
De Palms	26,2920	
Bongeveen	66,6460	18,1260
Takkenhoogte	120,0705	27,4675
Hondstong	85,0581	37,0485
Reestdal	808,9760	3,2859
Stroeten	72,8050	
Kleibosch	148,5967	
Hijkerveld	992,5364	34,1388
Gasterse Duinen	78,8926	
De Slagen	154,8733	55,1390
Smilder Oosterveld	144,9127	
Nijensleekerveld	27,7050	
Dalerpeel	199,4525	9,1560
Elper Westerveld	39,9840	
Landgoed Vledderhof	117,5370	
Landgoed Vossenbergh	431,6275	19,8042
Drouwenerzand	231,0020	4,6385
Bouwersveld	91,9017	0,6280
Kremboong	72,9478	
Doldersummerveld	472,2967	
Uffelter Binnenveld	126,0580	
Heidenheim	45,5372	6,7990
Landgoed Rheebruggen	331,0544	14,5260
Nolderveld	32,4815	
Nuilverd	61,7991	
Steenberger Oosterveld	119,2285	
Het Groote Zand	166,4785	13,6530
Orvelterzand	124,3065	
Esbosjes Zuidwolde	88,3823	15,5678
RvO Ecoduct		0,2741
Boerenveensche Plassen	556,5630	13,1600
Hollandsche Veld	239,7728	0,9795
Hunzedal	1.745,8157	496,8534
Zuidlaardermeer (Drents deel)		146,0358
Zuidoost Drenthe	7,9589	
RvO Wachtum en Sleen		0,0294
Lemferdinge	2,8322	
Veenhuizen	2,3970	
Hunebedden, schansen, e.a.	14,5600	22,5550
Oude Drentse Kerken		0,0318
kerken Het Drentse Landschap	0,0016	
ruilgrond Hunze	21,8916	
totalen	8.411,4153	940,9692

Op 31 december 2021 had Het Drentse Landschap in totaal 9.352,3845 hectare in eigendom en beheer.

Bijlage 4

Overzicht gebouwen

Per 31 december 2021

naam	adres	postcode / plaats
Tuinmanswoning	Kloosterstraat 3	9401 KD Assen
Hoofdkantoor HDL	Kloosterstraat 5	9401 KD Assen
Hoofdkantoor HDL	Kloosterstraat 7	9401 KD Assen
Hoofdkantoor HDL	Kloosterstraat 9	9401 KD Assen
Hoofdkantoor HDL	Kloosterstraat 11	9401 KD Assen
Huis Overcingel	Oostersingel 27	9401 JZ Assen
Overcingel Bouwhuis	Oostersingel 27	9401 JZ Assen
Overcingel Dienstwoning	Stationsstraat 28	9401 KX Assen
Overcingel Tuinmanswoning	Overcingellaan 2	9401 LA Assen
Boerderij Kamps	Kamps 1	9451 TB Rolde
Het Schepershuisje	Pieterbergweg 24	9431 CB Westerbork
Beheercentrum Westerbork	Pieterbergweg 26	9431 CB Westerbork
Huis Scharreveld	Holthe 23	9411 TN Beilen
Boerderij Yde	Kerkweg 2	9494 TC Yde
Camping de Havixhorst	Schiphorsterweg 9a	7966 AB De Schiphorst
Boerderij de Broekhorst	Schiphorsterweg 11	7966 AB De Schiphorst
Boerderij De Lindenhorst	Schiphorsterweg 13	7966 AB De Schiphorst
Arbeiderswoning	Schiphorsterweg 17	7966 AB De Schiphorst
Drieling Woning nr. 19	Schiphorsterweg 19	7966 AB De Schiphorst
Drieling Woning nr. 23	Schiphorsterweg 23	7966 AB De Schiphorst
Boerderij De Braemscamp	Schiphorsterweg 20	7966 AB De Schiphorst
Boerderij De Lokkenkamp	Schiphorsterweg 24	7966 AB De Schiphorst
Boerderij De Lokkerij	Schiphorsterweg 28	7966 AB De Schiphorst
Keuterij Cleyn Havixhorst	Schiphorsterweg 30	7966 AB De Schiphorst
Tuinmanswoning Havixhorst	Schiphorsterweg 32	7966 AB De Schiphorst
Tweeling Woning nr. 32a	Schiphorsterweg 32a	7966 AB De Schiphorst
Tweeling Woning nr. 32b	Schiphorsterweg 32b	7966 AB De Schiphorst
Havezate De Havixhorst	Schiphorsterweg 34-36	7966 AB De Schiphorst
Beheerboerderij De Pieperij	Pieperij 7	7924 PZ Veeningen
Boerderij Rabbinge	Rabbinge 1	7921 XE Zuidwolde
Boerderij De Holtberg	Rabbinge 3	7921 XE Zuidwolde
Boerderij De Zwarte Kaat	Rabbinge 4	7921 XE Zuidwolde
Beheerboerderij Uilenburcht	Rabbinge 7	7921 XE Zuidwolde
Boerderij 't Ende	Stapelerweg 20	7957 NB De Wijk
Boerderij De Wildenberg	Wildenberg 1	7921 XX Zuidwolde
Boerderij Eesinge	Hoogeveenseweg 27	7943 KA Meppel
Keuterij De Kieffe	Schrapveen 13	7925 PG Linde
Boerderij Bloemberg	Bloemberg 3	7924 PW Veeningen
Boerderij De Gorter	Nieuwe Dijk 40	7921 XD Zuidwolde
Boerderij Tichelwerk	Moleneind 4	9314 TX Foxwolde
Huis ter Hansouwe	De Horst 21	9321 VH Peize
Huis Landweer	Hoofdweg 51	9305 TE Roderesch
Molen Woldzigt	Hoofdstraat 58	9315 PA Roderwolde
Paiser Meul	Molenpad 1	9321 TC Peize
Molen De Hoop	Asserstraat 36	9331 JD Norg
Vogelkijkhut Oranje	Oranje 60	9416 TD Oranje
Schaapskooi Ensink	Hijkerweg 12	9414 AH Hooghalen
Landgoed Hooghalen	Hijkerweg 10	9414 AH Hooghalen
Het Hertenhuisje	Hijkerweg 12	9414 AH Hooghalen
Woning Landgoed Diependal	Oranjekanaal NZ 48	9415 TR Hijken

naam	adres	postcode / plaats
Vakantiewoning Witte Huisje	Oranjekanaal NZ 50	9415 TR Hijken
Pomphuis Leemdijk	Leemdijk	Oranje
Pomphuis Oranjekanaal	Oranjekanaal	Oranje
Woning De Scheperij	Hijkerweg 14	9414 AH Hooghalen
Werkshuur Gasteren	Oosteinde 5	9415 PA Gasteren
Schaapskooi Hoogersmilde	Vaartweg	Hoogersmilde
Zwarte Schuur	Steigerwijk 23	7753 TS Dalerpeel
Rode Schuur	Steigerwijk 88	7751 CN Dalen
Molen De Bente	De Bente 40	7751 GM Dalen
Jantina Helling Molen	Molenwijk 13	7854 PV Aalden
Molen De Arend	Krimweg 58	7714 KJ Coevorden
Molen Albertdina	Markeweg 32	7846 AH Noord-Sleen
Molen De Hoop	Middendorp 6	7754 MB Wachtum
Molen Jan Pol	Molenwijk 8	7751 CG Dalen
Sleener Molen De Hoop	Drostenstraat 16	7841 BM Sleen
Schuur Vledderhof	Vledderhof 2	8381 XP Vledder
Woning De Vossenbergh	Hamveld 1	9418 TK Wijster
Landhuis De Vossenbergh	Hamveld 3	9418 TK Wijster
Eveline Hoeve	Hamveld 5	9418 TK Wijster
Boerderij Witte Venen	Hamveld 8	9418 TK Wijster
Keuterij Bronnegerveen	Gasselterstraat 5	9526 TA Bronnegerveen
Beheerboerderij Sophia Hoeve	Huenderweg 2	8386 XB Doldersum
Uitkijktoren Doldersummerveld	Boylersstraat	Doldersum
Boerderij Huenderhoeve	Huenderweg 1	8386 XB Doldersum
Keuterij Violier	Schapelsteeg 9	7975 PS Uffelte
Boerderij De Nije Camp	Anserweg 8	7975 PB Uffelte
Boerderij Pol's Stee	Dr. Larijweg 124	7961 NS Ruinerwold
Boerderij De Meiersplaats	Rheebruggen 6	7964 KR Ansen
Bouwhuis Rheebruggen	Rheebruggen 8	7964 KR Ansen
Boerderij De Horst	Rheebruggen 10	7964 KR Ansen
Schultehuus	Brink 7	7981 BZ Diever
Boerderij 't Haantje	Anholt 10	7963 PZ Ruinen
Keuterij Ghyssele	Gijselterweg 11	7963 PG Ruinen
Keuterij Driessenhuus	Dijkhuizen 114	7961 AN Ruinerwold
Beheerboerderij De Veldkamp	Rheebruggen 3	7964 KR Ansen
Havezate Oldengaerde	Westeinde 57	7991 RT Dwingeloo
Koetshuis Oldengaerde	Westeinde 57a	7991 RT Dwingeloo
Bouwhuis Oldengaerde	Westeinde 59	7991 RT Dwingeloo
Daglonerswoning Oldengaerde	Westeinde 53	7991 RT Dwingeloo
Keuterij Het Kleinste Huisje	Secteweg 36	7934 TD Stuifzand
Keuterij De Amshof	Wijsterseweg 154	7934 TE Stuifzand
Woltingehoeve	Opgaande 6	7913 VD Hollandscheveld
Pomphuis Eexterveen	Elzenmaat	Eexterveen
Keuterij Midlaren	Schutsweg 40	9475 PL Midlaren
Vervenershuis	Zuiderdiep 22	7876 AA Valthermond
Egberts Lent	Hunzeweg 30	9657 PD Nieuw-Annerveen
De Mulderij	Broek 62	9511 PV Gieterveen
Molen De Eendracht	Broek 64	9511 PV Gieterveen
Brugwachterswoning	Semsstraat 2	9659 PA Eexterveensekanaal
Sluiswachterswoning	Buinerstraat 3	9531 TH Borger
Recreatiewoning De Bulten	Westertseweg 2	9475 TT Midlaren
Wilms Boo	Europaweg 76	7766 AL Nieuw-Schoonebeek
Luchtwachtoren	Portlandweg	Schoonebeek

naam	adres	postcode / plaats
Klein Soestdijk	Hoofdweg 118	9341 BK Veenhuizen
Boerderij Esser erf	Hospitaallaan 48	9341 AH Veenhuizen
Lemferdinge	Lemferdingelaan 2	9765 AR Paterswolde
Het Kleine Kerkje	Broek 2	9511 PT Gieterveen
Voormalige Synagoge	Zuiderstraat 1	9471 KJ Zuidlaren
Kerk Bovensmilde	Hoofdweg 186	9421 PD Bovensmilde
Pastorie Bovensmilde	Hoofdweg 185	9421 PD Bovensmilde
Kerk Eext	Kloosterstraat 2	9463 PR Eext
Margarethakerk	Valtherweg 1	7873 AA Odoorn
Boerderij Brugstraat	Brugstraat 2	9441 PG Orvelte
Toiletgebouw P2	Brugstraat 3	9441 PG Orvelte
Woning Brugstraat	Brugstraat 15	9441 PG Orvelte
Werkplaats/kantoor	Brugstraat 17	9441 PG Orvelte
Boerderij De Drenthehof	Dorpsstraat 1	9441 PD Orvelte
Boerderij De Tingieterij	Dorpsstraat 2	9441 PD Orvelte
Boerderij Het Ottenshuus	Dorpsstraat 3	9441 PD Orvelte
Boerderij De Pottenbakkerij	Dorpsstraat 5	9441 PD Orvelte
De Houtzagerij	Dorpsstraat 7	9441 PD Orvelte
De Smederij	Dorpsstraat 9	9441 PD Orvelte
Het Tolhuisje	Dorpsstraat 10	9441 PD Orvelte
Boerderij Het Hoolhuus	Flintenweg 2	9441 PC Orvelte
Boerderij De Borckerhof II	Flintenweg 4	9441 PC Orvelte
Boerderij De Borckerhof I	Flintenweg 6	9441 PC Orvelte
Boerderij Bruntingerhof	Flintenweg 8	9441 PC Orvelte
Brandweerschuur	Flintenweg	Orvelte
Boerderij De Spinsteen	Melkwegje 1	9441 PH Orvelte
Boerderij Het Jachthoes	Melkwegje 2	9441 PH Orvelte
Melkfabriek	Melkwegje 3	9441 PH Orvelte
Neiehuus	Melkwegje 5	9441 PH Orvelte
Gereedschapsschuur	Melkwegje	Orvelte
Evenementenpodium	Schapendrift	Orvelte
Schaapskooien	Schapendrift 2	9441 PJ Orvelte
Boerderij De Schapendrift	Schapendrift 3	9441 PJ Orvelte
Boerderij Garmingehof	Schoolstraat 1	9441 PE Orvelte
Café Warmolts	Schoolstraat 2	9441 PE Orvelte
Boerderij Wegnershoes	Schoolstraat 3	9441 PE Orvelte
Boerderij De Maalderij	Schoolstraat 6	9441 PE Orvelte

Bijlage 5

Overzicht archeologische objecten

Per 31 december 2021

Hunebedden

nummer	naam	gemeente	oppervlakte (ha)
D1	Steenbergen	Noordenveld	2,8845
D2	Westervelde	Noordenveld	0,3335
D3/D4	Midlaren	Tynaarlo	0,0680
D9	Annen	Aa en Hunze	0,0399
D10	Gasteren	Aa en Hunze	0,5915
D12	Eexterres	Aa en Hunze	0,8560
D13	Eexter Grafkelder	Aa en Hunze	0,4710
D14	Eexterhalte	Aa en Hunze	1,2550
D16	Baloo	Aa en Hunze	0,6947
D17/D18	Rolde-N, Rolde-Z	Aa en Hunze	0,8259
D19/D20	Drouwen-W, Drouwen	Borger-Odoorn	2,3390
D21/D22	Borger	Borger-Odoorn	0,2020
D23/D24/D25	Borger	Borger-Odoorn	1,5980
D27	Borger	Borger-Odoorn	0,8347
D28/D29	Buinen-N, Buinen-Z	Borger-Odoorn	0,2385

Cultuurhistorische en oudheidkundige monumenten / aardkundige waarden

nummer	naam	gemeente	oppervlakte (ha)
1	Spieker Lhee	Westerveld	0,4301
2	Hunenkerkhof	Coevorden	0,2705
3	Steenkistheuvel Gasselte	Borger-Odoorn	0,0780
4	Grollerholt	Aa en Hunze	4,6470
5	Balooërkuil	Aa en Hunze	0,4470
6	Tumulibosch	Aa en Hunze	2,7022
7	Borgbarchien Rheebruggen	Westerveld	
8	Aardkundig monument Drouwenerzand	Borger-Odoorn	
9	Aardkundig monument De Kleibosch	Noordenveld	
10	Aardkundig monument Nuilerveld	Hoogeveen	
11	Aardkundig monument Duunsche Landen	Aa en Hunze	
12	Aardkundig monument Doldersummerveld	Westerveld	

Grafheuvels

nummer	naam	gemeente	objecten
12	Kampsheide	Aa en Hunze	45 grafheuvels, celtic field
13	Gasterse Duinen	Aa en Hunze	1 grafheuvel
14	Hijkerveld	Midden-Drenthe	urnenveld (34 elementen) celtic field, 2 grafheuvels
15	Landgoed Hooghalen	Midden-Drenthe	18 grafheuvels
16	Landgoed Vossenbergh	Midden-Drenthe	2 grafheuvels
17	Uffelter Binnenveld	Westerveld	1 grafheuvel
18	Boerenveensche Plassen	Hoogeveen	1 grafheuvel
19	Tumulibosch/Kampsheide	Aa en Hunze	30 grafheuvels
20	Landgoed Vledderhof	Westerveld	2 grafheuvels
21	Bouwersveld/Koelingsveld	Westerveld	6 grafheuvels

Schansen

naam	gemeente	oppervlakte (ha)
Zwartendijksterschans	Noordenveld	3,5085
Katshaarschans	Coevorden	9,3515
Emmerschans	Emmen	2,4480

Bijlage 6

Overzicht beelden

Per 31 december 2021

Nationaal Beeldenpark Havixhorst

beeld	kunstenaar	sinds	in bezit ontvangen van
Tabita	Eddy Roos	2000	Kees Schmalz
Majoor O.	Jos van Riemsdijk	2001	Ed Budelman
Jan Buys	Piet Esser	2001	Het Drentse Landschap
A. Alberts	Bertus Sondaar	2006	Aleid Rensen
A. Roland Holst	Charlotte van Pallandt	2006	Het Drentse Landschap (afscheid Aleid Rensen)
Bertus Sondaar	Pieter d'Hont	2006	Het Drentse Landschap
Simon Wiesenthal	Eric Claus	2007	J.G. den Boer en Eric Claus
Europa en de stier	Eric Claus	2008	Han van Hagen
Ro Morgendorff	Piet Esser	2009	nalatenschap H. Koops van 't Jagt en H. Boersma
Ro Morgendorff	Charlotte van Pallandt	2008	Den Hartogh Fonds
Liesbeth	Eddy Roos	2008	Den Hartogh Fonds
Mama	Natasja Bennink	2012	Het Drentse Landschap
Willem Sandberg	Nel van Lith	2015	nalatenschap dames Reyns-Goud
Tango	Eric Claus	2017	Het Drentse Landschap
Portret Arie Teeuwisse	Richard de Vrijer	2018	Het Drentse Landschap

Beeld tuin Lemferdinge

beeld	kunstenaar	sinds	in bezit ontvangen van
Doorkijk	Gerard Höweler	2007	mevr. W. Janssen en M.E. Maas

Beelden Rentambt Assen

beeld	kunstenaar	sinds	in bezit ontvangen van
Meta Kreeft	Charlotte van Pallandt	2015	nalatenschap fam. De Meza
Maud Bosse	Charlotte van Pallandt	2015	nalatenschap mevr. I. van Dixhoorn-Vrielink
Esgo Kuiper	Nel van Lith	2015	nalatenschap mevr. C.M. van Dorsser

Zwerfsteenbeelden Hondsrug

beeld	kunstenaar	sinds	locatie
Gewichtheffer	Ton Kalle	2002	omgeving Drouwen
Steen met vierkant gat	Gerard Howeler	2002	centrum Ees
Ode aan de zon	Rob Schreefel	2002	Schapenpark Odoornerveld
Mental Map	Petra Boshart	2002	Hunzebos bij Hunzebergen

Bijlage 7

Overzicht deelname overlegstructuren

Per 31 december 2021

Het Drentse Landschap participeert in een groot aantal reguliere overleggen. Hieronder volgt een overzicht:

- Begeleidingscommissie Cultuurtoerisme
- Beheerdersoverleg SNL
- Bestuur Stichting Beeldenpark De Havixhorst
- Bestuurlijk Overleg Drents Overijsselse Delta
- Bestuur Stichting Faunabeheereenheid Drenthe
- Bestuurlijk Overleg Gedeputeerde Natuurbeleid
- Bestuurlijk Overleg Hunze en Aa's
- Bestuurlijk Overleg Noorderzijlvest
- Bestuurlijk Overleg Vechtstromen
- Bond Heemschut
- Buitenleven Vakanties BV
- Commissie Onderzoek Natuurlijk milieu in Drenthe
- Convenant overleg TT-partners
- Culturele Raad Eelde
- Deelprogramma PNP Hunze
- Deelprogramma PNP Noordwest Drenthe
- Deelprogramma PNP Oude Diep
- Deelprogramma PNP Reest
- Deelprogramma PNP Zuidwest Drenthe
- Directeuren Overleg Drenthe (DOD)
 - Personeelsconsulenten
 - Communicatieadviseurs
- Drents Actie Overleg (DAO)
- Drentse Energietafel
- Federatie Instandhouding Monumenten (FIM)
- Geopark de Hondsrug
- Groenmanifest partners
- Het Drentse Erfgoedberaad
- Hunebedden Beheer Groep
- IVN consulentenschap
- Jeneverbesgilde
- LandschappenNL
 - Directeur Rentmeester Overleg
 - Noordelijk Overleg (Het Drentse Landschap/ It Fryske Gea/Het Groninger Landschap)
 - PrAss-verzekeringen
 - Raad van Toezicht
 - Voorlichters Overleg
- Molenstichting Drenthe
- Monumentenwacht Drenthe/Archeologische Monumentenwacht Drenthe
- Natura 2000
 - Adviesgroep Natura 2000
 - Gebiedsgroep Drents-Friese Wold
 - Gebiedsgroep Drentsche Aa
 - Gebiedsgroep Drouwenerzand
 - Gebiedsgroep Holtingerveld
- Gebiedsgroep Zuidlaardermeer
- Overleg terreinbeheerders en NMFD
- Projectgroep Drents-Friese Wold
- Projectgroep integraal maatregelenplan Zuidlaardermeer
- Nederlandse Fokkersvereniging voor het Drents en Schoonebeker Heideschaap
- Nederlandse Vereniging Schaapskuddes
- Noordelijk Communicatieoverleg Natuurorganisaties
- Overleg Voortgangsrapportage Natuur
- Plaatselijke Commissie kerk Eext (PC SODK)
- Plaatselijke Commissie kerk Gieterveen (PC SODK)
- Platform Natuur- en milieucommunicatie
- Projectgroep planmatige kavelruil Drenthe
- Provinciaal Beheerdersoverleg
- Provinciale Commissie Landelijk Gebied (CLG)
 - Ambtelijke werkgroep CLG
- Provinciale Werkgroep Aardkundige Waarden
- Provinciale Werkgroep Grond
- Regionaal Landschap Drents Friese grensstreek
- Regulier Overleg ROB en Provinciaal archeoloog
- Rijksdienst Cultureel Erfgoed
- Stichting Archeologie en Streek
- Stichting Bosch & Vaart
- Stichting De Eendracht Gieterveen
- Stichting De Nieuwe Rentmeester
- Stichting Drenthe Plus
- Stichting Grafisch Erfgoed
- Stichting Molen Woldzigt
- Stichting Oringer Kunst en Cultuur
- Stichting Orvelte Poort
- Stichting Oude Groninger Kerken
- Stichting Zeldzame Huisdierrassen
- Taakgroep Gebouwen (SODK)
- Toeristisch Platform Reestdal
- Vereniging Behoud Synagoge Zuidlaren (SODK)
- Vleermuizenwerkgroep Drenthe
- Vlinderstichting Drenthe
- Voeten op Tafel Overleg Drenthe (samen met NMFD, NM, SBB, IVN, LBD)
- Werkgroep Amfibieën en Reptielen Drenthe (WARD)
- Werkgroep Erfgoed à la Carte
 - Provinciale commissie Nationale Boomfeestdag
- Werkgroep Florakartering Drenthe (WFD)
- Werkgroep Harry de Vroome Penning
- Werkgroep LOFAR-tafel
- Werkgroep Natte Natuur Drenthe
- Werkgroep Prehistorie
- Zoogdierenvereniging

Bijlage 8**Overzicht bedrijfssponsors***Per 31 december 2021*

Afier Auditors, Vries
All Inn Beveiligingssystemen, Beilen
Atlas Sport de Wijk, De Wijk
Attero, Wijster
Authentiek Bouw, Nieuwleusen
Avitec Infra & Milieu, Nieuw-Buinen
Bork Sloopwerken BV, Stuifzand
Bouwbedrijf Bruins Slot VOF, Linde
Bouwbedrijf Poortman, Veeningen
Bouwcenter Concordia, Meppel
Caraad Belastingadviseurs, Groningen
Construct-ID aannemingswerken, Valthe
Cor Buist Schilders, Groningen
Dolmans Landscaping Noord BV, Beilen
Dunnewind Groep, Ommen
Eelerwoude Noord, Oosterwolde
Elton BV, Roden
Friesland Campina, Beilen
De Friesland, Leeuwarden
Drukkerij Van Gorcum, Raalte
Groenvoorziening Hilko Bakker BV, Eursinge
Harwig BV, Emmen
Chateauhotel en Restaurant De Havixhorst, De Wijk
Hofstra Hulshof Bouw BV, Nieuw-Buinen
JM Fonds, Sint Annaparochie
MUG Ingenieursbureau BV, Leek
Nederlandse Aardolie Maatschappij BV, Assen
Nationale Postcode Loterij, Amsterdam
PBCF, Amsterdam
Polytec Nederland BV, Assen
Rietdekker Harms, Rolde
Roel Peeters, Orvelte
Roelofs Zandwinning BV, Den Ham
De Roo Drente BV, Bedum
Royal HaskoningDHV, Groningen
Installatiebedrijf Dick Sjabbens, Diever
TDS Schoonmaakservice VOF, Smilde
TVM Verzekeringen, Hoogeveen
Vandersalm Bouwkundig ontwerp- en adviesburo, Dwingeloo
Visser Assen, Assen
VNO-NCW Noord, Groningen
VSF fonds, Utrecht
Warenhuis Vanderveen BV, Assen
Waterbedrijf Groningen, Groningen
Schildersbedrijf Westerbeek, Zuidwolde
WMD Drinkwater BV, Assen

Stichting Het Drentse Landschap

bezoekadres

**Kloosterstraat 5
9401 KD Assen**

postadres

**Postbus 83
9400 AB Assen**

telefoon

(0592) 31 35 52

e-mail

info@drentslandschap.nl

internet

www.drentslandschap.nl

 www.facebook.com/drentslandschap

 www.twitter.com/drentslandschap

Het Drentse Landschap

